

**Управління освіти і науки  
Чернігівської обласної державної адміністрації  
Ніжинський обласний педагогічний ліцей  
Чернігівської обласної ради**

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК  
НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ  
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**ВИПУСК № 2 (22)  
2022 р.**

**Науково-методичний збірник**

**Ніжин – 2022**

УДК 371:378(06)  
ББК 74я43  
Н 34

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р.**

**Рекомендовано до друку:** методичною радою Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради (протокол № 6 від 11 листопада 2022 р.)

**Засновник: Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради**

**Редакційна колегія:**

**Т. М. Шевчук (голова)**, директор Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**С. М. Сліпак (заступник голови)**, заступник директора з навчально-виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Т. М. Вангух**, заступник директора з виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Н. І. Бойко**, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та методики її навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

**Ю. І. Бондаренко**, доктор педагогічних наук, професор кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

**Н. О. Івахно**, учитель української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Л. М. Павлюк**, учитель англійської мови, голова науково-методичної ради Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Т. М. Шмаглій**, учитель математики Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

**Видано в авторській редакції**

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

- За точність викладеного матеріалу, достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.
- Матеріали друкуються в авторській редакції.
- Рукописи не рецензуються й не повертаються.
- Листування з авторами ведеться на сторінках збірника.
- При передруку матеріалів покликання на «Науково-методичний вісник Ніжинського обласного ліцею Чернігівської обласної ради» обов'язкове.

**Н 34** Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради: [науково-методичний збірник]. 2022. Випуск № 2 (22). Ніжин: ПП Лисенко, 2022. 84 с.

*Науково-методичний збірник розрахований на вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів та студентів закладів вищої освіти, а також усіх тих, хто цікавиться проблемами сучасної освіти та школи.*

ББК 74я43

© Ніжинський обласний педагогічний ліцей  
Чернігівської обласної ради, 2022 р.,

© Автори статей, 2022 р.

## ЗМІСТ

### 1. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

<b>Pavliuk L. M.</b> Encouraging students to speak more English in class.....	5
<b>Волинець О. А.</b> Соціально-економічний розвиток Болгарії в кінці XIX – на початку XX ст.....	10
<b>Дудка Л. О.</b> Громадянська освіта в сучасній школі: значення, особливості та проблеми впровадження .....	14
<b>Заплішний І. І.</b> Принципи побудови навчання легкої атлетики в старшій школі .....	21
<b>Івахно Н. О.</b> «Із неволі в Міцраїм» – «О межу к Палестині»: головний герой поеми Івана Франка «Мойсей» на шляху досягнення національної мети (методична розробка уроку з української літератури, 10 клас).....	26
<b>Іващенко А. С.</b> Проблема вивчення аналізу мовних елементів художнього твору в методиці навчання літератури .....	31
<b>Кайдаш А. М.</b> Онлайн-ресурси для сучасного уроку української мови ..	38
<b>Капленко О. М.</b> Рецепція образу долі у поезії Віктора Забіли .....	43
<b>Мосейчук І. А.</b> Експресивізація сучасної української поезії (на матеріалі віршів Сергія Жадана) .....	51
<b>Орищенко Є. В.</b> Методична розробка виховного заходу на тему «Сучасне танкове озброєння України» .....	58
<b>Прокопенко О. І.</b> Розвиток творчих здібностей на уроках української словесності .....	67
<b>Савченко М. П.</b> Четвертий універсал Української Центральної Ради – апофеоз ідеї державності України (урок-семінарське заняття з історії України в 10 класі) .....	73
<b>Фесенко Н. М.</b> Формування соціальної компетентності ліцеїстів на уроках німецької мови (на прикладі завдань до теми «В аеропорту», представлених на практичному семінарі «Формування соціальної	

компетентності ліцеїстів засобами інтерактивних технологій на уроках іноземної мови та в позаурочний час»)..... 79

## 2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

**Карпенко С. І.** Використання інтерактивних дошок на уроках математики в умовах дистанційного навчання ..... 82

**Косяк І. І.** Нові підходи до викладання інформатики в 5 класі НУШ ..... 85

**Олійник А. М., Житнікова С. М.** Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. В умовах сучасного світу їй немає рівних (методична розробка бінарно-інтегрованого уроку-подорожі з української мови та математики для 11 класу) ..... 87

**Шмаглій Т.М.** Використання шаблонів Jamboard при плануванні та організації дистанційного навчання математики в профільних класах ..... 99

## 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

**Вантух Т. М.** Формування емоційно-вольової сфери ліцеїста Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.....108

**Гах І. М.** Один день – три величних українських свята.....116

**Шевчук Т. М.** Звіт директора Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради за 2021–2022 н.р.....123

# 1. ГYMAHITAPHI HAYKII

*L. M. PAVLIUK*

## **ENCOURAGING STUDENTS TO SPEAK MORE ENGLISH IN CLASS**

Speaking skills are important for students in real life after getting secondary education. How to motivate our learners to speak out and participate actively at the lessons? How can FL teachers motivate learners to master speaking and enjoy communication in English? What can we do to reduce their fear and make them believe in their strengths to succeed in speaking? Actually, those students who are confident when it comes to language learning are less likely to suffer from speaking performance in the classroom and it is a challenge to many other ones. We should provide a comfortable environment for our learners to master the language and help them reduce their fears in speaking fluently. Students should not only know about different language elements, e.g. pronunciation, vocabulary, grammar, but also develop skills that enable them to use this knowledge for oral communication in various situations. They also need to learn how to start, maintain and end a conversation, introduce topics, notice interlocutor`s reactions and respond accordingly, respect culture of people they communicate with, learn how to manage a difficult conversation without sounding disrespectful. Speaking skill needs much practice to achieve noticeable progress. When we teach learners fluency, we keep in mind flow of speech, speed the students speak, pauses, and the language they use to express ideas.

As for my teaching experience at the beginning of studying in the lyceum I observe shy students avoid speaking up in classroom discussions, round table talks, especially at the optional lessons of the course “Debates”. I find it to be especially complicated when students who never raise their hands have the most compelling ideas to share in writing. Putting shy, introverted learners on the spot in class, asking them to participate actively when they feel embarrassed, can be traumatic and most

likely we won't achieve the outcome we're looking for. So how can we get these students talking? Here are tips and techniques that I implement in the classroom to encourage my learners to speak out and help them feel more reluctant in conversations.

### ***Create a comfortable and supportive learning environment***

All students including shy ones will not speak and participate in class tasks unless they feel comfortable and not frustrated. I create a positive atmosphere and build friendly relationships with them. At the beginning of our acquaintance I find out their likes and dislikes and then make their interests as triggers for them to speak and answer questions. I explain to them that there is no right or wrong answer to a certain question, so that they should feel free in speaking being not afraid to participate in the discussion. For example, at the first lesson of the academic year we create a “Family Class Tree”, where we depict facts about learners’ families, hobbies, traditions they observe in their families, preferences in reading, music, travelling, learners’ life values. We create an “Expectation Map” of two year studying in the lyceum, which is analyzed then at the final year. Humor helps me relax learners at difficult moments of speaking, express their ideas easier and enjoy the process of communication.

### ***Reduce levels of difficulty***

Teachers gradually move learners to the next level in mastering the language. We maintain their interest by making exercises more challenging. So some learners may be frustrated, some become discouraged due to the amount of tasks and their difficulty. As for speaking, at the beginning students have less confidence when it comes to perform dialogues or monologues on difficult themes, with language not appropriate to their level of knowledge. If teachers reduce the levels slightly learners will feel less pressure, therefore they will be more motivated to speak. I try to tailor easy tasks first to give them the push they need.

### ***Organize collaborative learning***

I always use pair and group work that encourage students to take small steps in speaking. When shy learners become members of a group, they are less stressed and

anxious. Students exchange opinions freely as they are not exposed directly to the whole class which can lead to silence and reluctance in active participation. One more tip to encourage students to communicate English more is to make them enjoy it. In my classroom we organize contests in teams, play different games, eg. “Snowball”, “Curious Jack”, “Hot seat”, “My Dream Ocean”, “Swap the place”, storytelling, “Show and Tell”, creating speaking puzzles and other communicative games. Work in teams gives the chance to participate meaningfully in fulfilling the task. It requires a good amount of understanding of students’ ability and preferences. Teachers should pay attention to arranging teams and pairs in different ways because learners not only learn from teachers, but also from their peers and their own mistakes.

### ***Share life experiences***

It is of great importance for teachers to tailor the lessons and adapt the course book material to life realities of learners taking into account local culture, traditions, religion and other issues. I usually collect information via needs analysis and surveys at the beginning of the learning process to base our lessons on learners’ interests and needs. Then it is easier for them to communicate using the language they possess. I let my learners speak freely without interruptions and if they make mistakes, it’s better to note them down and comment on them in class later giving a mini workshop to the entire class and not just to one student. In the set of lessons if students continue speaking without being interrupted, they will not associate speaking with a negative experience. Also, learners may feel under pressure if they are given a lot of questions to discuss in one task even concerning their life experience. Actually it could be that they have nothing else to say on some issues in the set of questions or they do not have language skills or confidence to express themselves. It is much easier for them to give up speaking or give short answers. When teachers prompt them by giving one or two words of their ideas at the beginning of the answer it makes students feel not independent in their thoughts and they have to continue the ideas of teachers. Instead help your learners by asking them relevant follow-up questions to what they have already said. Very often I give examples from my life experience, thus encouraging

learners to share theirs. Being open to learners I create a friendly rapport for them and encourage to feel free in conversation.

### ***Add unexpected factors***

When teaching, I add some surprising or funny elements to the way I deliver lessons. Surely, there are some parts of the lesson that are repetitive (like the warm-up routine or greetings). So, for example, instead of asking the same questions every time, I try changing the topics to spice it up. If learners encounter the unexpected, they will have to think about the answer. This creates the opportunity to pay more careful attention to the question. In the long run, students will have the tendency to participate actively in natural conversations since they have got good reflexes through practicing.

### ***Take into account time factor***

Surely, we need to take into consideration how long it takes to express ideas in another language, verbalize them, having the lack of vocabulary stock, therefore it is essential to remember that learning a foreign language is a developmental process. Many different factors are involved when it comes to acquiring a new language and much need to be put into perspective. Teachers shouldn't just jump in and finish the sentence instead of learners or immediately redirect the question to another student. Consequently, some teachers just give students more inhibitions and insecurities when it comes to speaking English. Time is what learners need and we should tell them about it, be patient and succeed gradually.

### ***Provide relevant input***

One more important thing to keep in mind is to ensure that students have enough input or language to use when participating in speaking. Preparing a speaking activity, I consider whether my learners have sufficient background knowledge and language to communicate on the topic. For those who have difficulty in speaking on the spot, it's better to scaffold the speaking activity and start with a warm-up. It may be brainstorming of words or creating word maps with graphic organizers. It provides access to topic vocabulary, phrases, or main ideas to help learners with context. Other time I give students a short reading on the topic to discuss which is appropriate to

their level, or simply give them a minute or two to produce a basic outline or a mind map in small groups. Studies show that preparation before speaking helps students process and focus better on tasks and reduces hesitations or stumbles.

### ***Teach common language chunks and phrases***

For lower-level learners, I prepare a list of useful phrases and sentences on each conversation topic. Teachers can provide fixed conversational phrases for greetings, agreeing and disagreeing. Teaching fixed conversational phrases is useful, as with consistent use the language becomes more automatic. Learners master usage of these set phrases correctly in different situations, continue a conversation more confidently.

Finally, speaking is the most difficult skill to master. Simply by observing and listening to their teacher the students won't be able to speak. It takes more practice and requires a lot more confidence as it involves real-time comprehension and reaction. Much time needs to be spent on speaking and while working with students of lower levels or shy ones. We should create for them more comfortable learning surrounding, give little positive push in the right direction for learners step by step overcome obstacles in speaking.

### **Literature:**

1. Brown, H. D., & Lee, H. (1994). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.
2. Carter, R. Numan, D. (2005). The Cambridge guide teaching English to speakers of other languages. U.K: Cambridge University Press.(p.17).
3. Nunan, D., 2003. Practical English Language Teaching. NY:McGraw-Hill.
4. Staab, C. 1992. Oral language for today's classroom. Markham, ON: Pippin Publishing.
5. Thabet, S. S. (2002). Obstacles of using communicative techniques in Yemeni English foreign language classes. Unpublished MA Thesis, Yarmouk University, Jordan.

## **СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК БОЛГАРІЇ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Дослідження зовнішньої політики Болгарії в кінці ХІХ – на початку ХХ століття зумовлене тим, що раніше вчені акцентували увагу на вивченні історії всіх держав Балканського півострова.

Значущість теми полягає також у необхідності деідеологізації історичної науки, очищенні її від нашарувань, пов'язаних із теорією класової боротьби, тенденційних штампів, дефініцій, перекручень, пошуку об'єктивності в оцінці сфальсифікованих явищ та характеристиці фактів і подій. Постає необхідність комплексного вивчення діяльності урядів та їхнього впливу на зовнішню політику країни.

Безсумнівно, це один із найактуальніших моментів в історії Болгарії періоду становлення незалежної держави, що охопив не лише одну країну, а й цілий Балканський півострів, усі прошарки суспільства.

Заідеологізований погляд на проблему перешкоджав об'єктивному вивченню процесу становлення та розбудови незалежної Болгарії в період 1878–1914 рр.

Досить часто в наукових розвідках трапляються недостатньо обґрунтовані твердження, фактичні неточності, що призводять, у свою чергу, до появи хибних теоретичних узагальнень та висновків. Перед істориками постають важливі завдання – створити наукову об'єктивну картину ролі й місця розбудови незалежної Болгарії.

Протягом дев'яти місяців після закінчення російсько-турецької війни в Болгарії 1877–1878 рр. діяло російське Цивільне управління. У нових тимчасових органах влади спершу провідне місце посідали російські військові, але їхніми заступниками призначалися лише болгари, здебільшого ті, які мали

помірковані політичні погляди. Наприклад, віцегубернатором нової столиці Софії та керівником Департаменту (міністерства) народної освіти став М. Дринов.

Російське Цивільне управління приділяло велику увагу підготовці болгарських управлінських кадрів, розширенню мережі освітніх закладів, створенню національної армії. У Софії відкрилося військове училище, у якому викладали російські офіцери. Було повністю реорганізовано судову та податкову системи: у суді з'явилися виборні засідателі; із податків було вилучено ті, які раніше сплачували тільки християнські піддані Османської імперії. На місцях було ліквідовано турецьке поміщицьке землеволодіння й усі форми особистої залежності болгарських селян [2, с. 65]. Таким чином у Північній Болгарії разом з османським гнітом усувалися й залишки феодалізму. Це розкривало перед країною можливість для прискороного індустріального розвитку.

Новим етапом у становленні Болгарської держави стало прийняття конституції. Її розробили Установчі збори, які відкрилися 22 лютого 1879 р. в колишній столиці країни – Тирново. Ухваленню конституції передувала запекла боротьба між консерваторами та лібералами. Консерватори захищали інтереси великих власників та виступали за значне обмеження політичних свобод. Ліберали залучалися підтримкою інтелігенції, селянства, середнього та дрібного прошарку торгівців та ремісників [5, с. 15]. Вони домагалися широких громадянських прав для всіх суспільних верств. Ліберали обстоювали свої погляди в Тирновській Конституції, яка була прийнята 28 квітня 1879 р. й відображала їхні основні вимоги.

Болгарія була проголошена конституційним князівством. Князь отримав широкі повноваження: призначати міністрів, здійснювати командування збройними силами, розпускати парламент. Болгарський парламент (Народні збори) мав одну палату. У виборах до нього брали участь чоловіки, які досягли 21-річного віку. Конституція проголошувала рівність усіх підданих перед законом, декларувала свободу слова, друку, зборів тощо.

На Народних зборах болгарським князем було обрано гессенського принца О. Баттенберга. Він був офіцером німецької армії, учасником російсько-турецької війни, небожем російської імператриці, родичем багатьох пануючих династій Європи. Спершу кандидатура на престол О. Баттенберга цілком задовольняла представників великих держав. Але після прибуття до Болгарії О. Баттенберг став домагатися скасування конституції, яка здавалася йому занадто ліберальною. Позиція князя була підтримана консерваторами-прибічниками прозахідної орієнтації.

У Народних зборах, які князь у 1879–1880 рр. розпускав двічі, переважали прихильники проросійської орієнтації – ліберали [3, с. 54]. На відміну від консерваторів вони виступали за збереження конституції. Не дав згоди на її скасування й Олександр II. Але після вбивства російського царя народовольцями й відходу нових правителів Росії від ліберальних реформ О. Баттенберг 27 квітня 1881 р. зробив державний переворот. Він призупинив дію Конституції, відправив у відставку уряд лібералів і заарештував деяких із його представників [1, с. 52].

Ліквідація османського феодального ярма та возз'єднання з князівством Східної Румелії відкрили нові можливості для прогресу господарства країни. Щоправда, промисловість розвивалася досить нерівномірно: у перші 15 років після звільнення вона росла вкрай повільно [4, с. 21–23]. Справа пішла швидше після того, як у кінці 1894 р. уряд Стоїлова прийняв закон щодо заохочення фабричного виробництва.

Ужиті заходи досить швидко дали результати: збільшення промислового виробництва в наступні роки йшло прискореним темпом. Від 1887 до 1900 рр. у країні виникало в середньому по п'ять промислових (з 1894 р. «цензових») підприємств переважно в харчовій, текстильній, шкіряній галузях. Вони були пов'язані з переробкою наявної в країні сільськогосподарської сировини, а головне – не вимагали великих капіталовкладень і швидко приносили прибуток. Важка індустрія на той час майже не розвивалася.

Паралельно в органічному зв'язку з розвитком промисловості в державі й зростанням ввезення іноземних промислових товарів відбувалися серйозні зміни

в ремісництві Болгарії. Деякі галузі традиційного болгарського ремесла (наприклад, абаджійство, гайтанджійство тощо) не витримували змінених умов, моди й конкуренції з імпортними товарами, західноєвропейськими виробами фабричної промисловості. До кінця XIX ст. виробництво багатьох видів болгарського ремесла різко скоротилося, що спричинило розорення тисяч дрібних ремісників, які були змушені поповнювати армію найманої праці. У цілому ремесло зберігало своє значення. Крім ремесла, у державі існувало й домашнє виробництво, але його характер також змінився. Частина сімей, які поєднували землеробство з домашньою переробкою аграрної сировини, стала працювати за замовленням (здебільшого з матеріалів) власників промислових підприємств.

Швидко розширювалися межі будівельної справи, особливо з прокладання доріг. За період від 1887 до 1900 р. протяжність залізниць країни зросла в 2 й більше рази (від 693 до 1565 км). Поряд із цим було споруджено значну кількість адміністративних будівель, шкіл, лікарень, казарм, телеграфно-поштових станцій. Основна частина залізниць була збудована за допомогою позик, отриманих у банкірів Відня та Берліна [6, с. 98].

Таким чином, зазначений період економічний розвиток Болгарії значно пожвавився, що було спричинено проникненням капіталістичних відносин та значними інвестиціями іноземних держав у болгарську економіку.

### **Список використаних джерел**

1. Державин Н. С. Болгарско-сербсюя взаимоотношешя и македонскш вопрось. Петроградь, 1914. 128 с.
2. Маджаров М. Дипломатическа подготовка на нашите войни. Спомени, частни писма, шифровани телеграмм и поверителни доклады. София, 1932. 218 с.
3. Мартиненко А. К. Провозглашение независимости Болгарии в 1908 году. К.: Изд-во Киевского университета, 1957. 36 с.

4. Попов Ж. Проблеми на вътрешната политика на второто народно-либерално правителство (1903–1908). Вътрешната политика на България през капитализма: 1878–1944. София: Изд-во на БАН, 1980. С. 83–114.

5. Фадеева И. Л. Официальные доктрины в идеологии и политике Османской империи XIX – начала XX в. М., 1985. С. 130–200.

6. Юркевич М. В. Двадцатипятилетние итоги княжества Болгарии. 1879–1904. Опыт собрания материалов. СПб., 1905. Т. 2. Кн. 2. Ч. 1. 289 с.

*Л. О. ДУДКА*

## **ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ: ЗНАЧЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ**

У преамбулі Загальної Декларації прав людини, що була прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю в 1948 р. наголошується, «щоб кожна людина і кожна структура суспільства, постійно враховуючи положення Декларації, прагнули шляхом проведення просвітницької та освітньої діяльності сприяти поважанню цих прав та свобод». А в Статті 26 (пункт 2) зазначається, що «освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру» [1]. Ці основоположні визначення слугують, по суті, фундаментом для побудови системи громадянської освіти в усіх країнах.

У подальшому будуть розроблені конкретні кроки та рекомендації для держав щодо імплементації освіти з прав людини в освітньо-навчальний процес. Зокрема, перші кроки щодо розвитку громадянської освіти були зроблені ще на 18-й сесії ЮНЕСКО в 1974 р. прийняттям «Рекомендації про освіту з міжнародного співробітництва та миру і освіту стосовно прав людини

та основних свобод», де містився заклик до усіх урядів визнати зв'язок між міжнародною освітою та освітою з прав людини і ввести це в практику через відповідну освітню політику [2]. У 1978 р. внесок до справи розвитку громадянської освіти робить Рада Європи в особі Кабінету Міністрів, який прийняв Резолюцію R (78) 41 «Про навчання прав людини», де рекомендувалося вводити навчання правам і основним свободам людини в систему освіти, заохочувати дослідження в галузі прав людини [3]. У 1985 р. Комітет Міністрів Ради Європи в підтвердження своєї попередньої резолюції та прийнявши Рекомендації R (85) 7 «Про викладання та вивчення прав людини в школах», уже конкретно визначає навички, що мають набуватися в процесі освіти з прав людини та знання, які повинні бути включені до змісту [4]. Проте, у 1997 році Парламентська асамблея Ради Європи констатувала, що, на жаль, у деяких державах-членах рівень культури в сфері прав людини все ще низький, відсутнє справжнє розуміння суті цього поняття, і тому були розроблені нові Рекомендації «Про освіту з прав людини», які повинні покращити стан справ щодо освіти з прав людини у Європі [5]. До запропонованого переліку документів варто було б додати ще один, який має важливе значення в контексті впровадження в практику освіти з прав людини – це Хартія Ради Європи про освіту для демократичного громадянства та освіту у сфері прав людини (2010 р.), що акцентує увагу на цінності демократії та верховенства права [6]. Саме тому була закладена загальна стратегія громадянської освіти, що передбачала чітке визначення її мети, принципів, змісту, методів та форм реалізації, яка й надалі продовжує вдосконалюватися через внесення нових змін та рекомендацій як на міжнародному, так і на європейському рівнях.

У той же час зміст та форми освіти щодо прав людини в кожній окремій країні мають свої характерні особливості, що обумовлюються як системою цінностей, які суспільство вважає за необхідне передавати молодому поколінню, так і особливостями організації формальної та неформальної освіти та її пріоритетними завданнями.

Ураховуючи сучасний стан державотворчих процесів, рівень сформованості громадянського суспільства, виклики, пов'язані з формуванням активного, відповідального, зі стійкою громадянською позицією громадянина, роль та значення громадянської освіти для України переоцінити вкрай складно. Усі вищезначені проблеми та труднощі сьогодні особливо потребують нового сприйняття та вирішення в умовах відкритої війни з російською федерацією. Проте, становлення громадянської освіти як загальнообов'язкового нормативного навчального курсу в Україні мало складний та тернистий шлях.

Першим досвідом щодо привернення уваги держави та громадськості до проблеми громадянської освіти, розробки концепцій і підходів до впровадження освіти з прав людини став канадсько-український проєкт «Демократична освіта», що реалізовувався в Україні у 1997 – 2002 роках на кошти міжнародних організацій (Університет Квінз, Онтаріо), а також проєкт «Українська мережа громадянської освіти», що співфінансувався Радою міжнародних досліджень і обмінів (IREX). У 2000 – 2003 роках було здійснено рад засобів (розробка експериментальних навчальних програм, створення навчальних посібників, проведення семінарів і тренінгів) у рамках «Трансатлантичної програми підтримки громадянського суспільства в Україні».

Із метою впровадження громадянської освіти як обов'язкової навчальної дисципліни в загальноосвітніх навчальних закладах України у 2005 – 2008 рр. за фінансування ЄС та під керівництвом міжнародного експерта Девіда Ройла було реалізовано проєкт «Громадянська освіта – Україні». Результатом реалізації цього проєкту стала розробка й апробація в пілотних регіонах України навчальної програми для студентів педагогічних університетів, підготовка двох навчальних посібників (для студентів та вчителів), проведення ряду семінарів та тренінгів. Проте, попри схвалення пілотних програм на рівні міністерства, громадянська освіта так і не була включена в правові рамки освітньої політики й далі вважалася факультативним предметом. Загалом громадянська освіта офіційно так і не стала предметом викладання та навчання.

Спробою актуалізації на державному рівні проблеми громадянського виховання та пошуку змісту й механізмів його впровадження стала розробка першої *Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності*, представлена Академію педагогічних наук у 2000 р. Відповідно до Концепції поняття громадянської освіти розумілось як «виховання», що стосується суспільної та приватної сфери, а саме як процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Незважаючи на те, що документ містив визначення поняття «громадянська освіта», основний акцент робився саме на виховання, що відповідало основним реалізації завдань, прописаних у *Національній програмі патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства*, прийнятій в 1999 р. [7]. У 2012 р. на розгляд громадськості була представлена нова Концепція громадянської освіти та виховання, створена на основі різних текстів, і тому містила багато суперечливих і неузгоджених визначень. Як результат, цей проєкт так і не був схвалений.

Новий Закон про освіту, прийнятий у вересні 2017 р., визначає, що держава зобов'язана створити умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина. Закон визначає 12 ключових компетентностей, що відповідають меті та принципам освіти, і додатково наскрізну компетентність, пов'язану з критичним мисленням. Громадянські та соціальні компетентності визначаються як ті, що пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей [8].

Окрім того, сучасний підхід до громадянської освіти представлений у *Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016*

– 2020 рр., що передбачає активізацію діяльності, спрямованої на покращення громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав та вираження інтересів громадян через різні форми демократії участі [9]. Згідно з цією стратегією на Міністерство освіти і науки покладено відповідальність за узагальнення досвіду та розробку нової концепції й програми громадянської освіти.

У світлі нових нормативних документів щодо реформування вітчизняної системи освіти, беручи до уваги міжнародні стандарти та рекомендації, прийняті на рівні ООН та Ради Європи, враховуючи національну специфіку, традицію та вже існуючу практику впровадження основних засад громадянської освіти, 3 жовтня 2018 року Кабінетом Міністрів України було схвалено рішення щодо прийняття *Концепції розвитку громадянської освіти в Україні*. Згідно з Концепцією метою громадянської освіти є формування й розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження й захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за власне життя, життя своєї громади та суспільства. Громадянська освіта має охоплювати всі види освіти (формальну, неформальну, інформальну), а також усі рівні освіти й усі вікові групи громадян, включно з освітою дорослих, та бути спрямованою на формування громадянських компетентностей. Громадянська освіта має бути практичною і повинна допомагати тим, хто навчається, у набутті необхідних компетентностей [10].

На основі означеної Концепції, з урахуванням концепції Нової української школи, зокрема «Практичних пропозицій щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі» [11], з 2018/2019 навчального року в закладах загальної середньої освіти до інваріантної складової Типових навчальних планів введено інтегрований курс «Громадянська освіта» [12].

Наразі маємо розроблені методичні рекомендації щодо вивчення означеного курсу в школі, серію підручників і навчально-методичних

посібників, триває розробка програм та підручників для підготовки вчителів громадянської освіти в системі вищої школи [13], продовжують реалізовуватися ряд міжнародних проєктів та грантових програм щодо вдосконалення процесу практичної реалізації громадянської освіти, і головне, що вивчення громадянської освіти набуло системного, концептуального характеру та нормативно-правового визнання державою.

### **Список використаних джерел**

1. Загальна Декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text) (дата звернення: 09.12.2021).

2. Рекомендації про освіту з міжнародного співробітництва та миру і освіти стосовно прав людини та основних свобод. Прийнята 19 листопада 1974 р. на 18-й сесії ЮНЕСКО. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_863?lang=uk#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_863?lang=uk#Text) (дата звернення: 09.12.2021).

3. Резолюція Комітету Міністрів (78) 41 «Про навчання правам людини» (Ухвалена Комітетом Міністрів 25 жовтня 1978 г.) URL: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Resolution\(78\)41ontheTeachingofHumanRights\(1978\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Resolution(78)41ontheTeachingofHumanRights(1978).aspx) (дата звернення: 09.12.2021).

4. Рекомендації Комітету Міністрів R (85) 7 «Про викладання та вивчення прав людини в школах» (Ухвалена Комітетом Міністрів 14 травня 1985 р.) URL: <https://khpg.org/1080658047> (дата звернення: 09.12.2021).

5. Рекомендація тисячу триста сорок шість Парламентської асамблеї про освіту в галузі прав людини (Прийнята Парламентською асамблеєю 26 вересня 1997 року). URL: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/14ParliamentaryAssemblyRecommendation1346-onhumanrightseducation\(1997\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/14ParliamentaryAssemblyRecommendation1346-onhumanrightseducation(1997).aspx) (дата звернення: 09.12.2021).

6. Хартія Ради Європи про освіту для демократичного громадянства та освіти у сфері прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> (дата звернення: 09.12.2021).

7. Концепції громадянського виховання. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976002302> (дата звернення: 09.12.2021).

8. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214519?test=dCCMfOm7xBWMfOoEZiZDsrn5HI4yucs80msh8Ie6#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

9. Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 рр» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016/paran25#n25> (дата звернення: 09.12.2021).

10. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

11. Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі. URL: [https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/PracticalRecommend\\_DemCompetences\\_ukr.pdf](https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/PracticalRecommend_DemCompetences_ukr.pdf) (дата звернення: 09.12.2021).

12. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. URL: [mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv](http://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv) (дата звернення: 09.12.2021).

13. Громадянська освіта та методика її навчання: Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. К.: УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.

## **ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАННЯ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ**

В умовах закладу загальної середньої освіти (ліцеї) легка атлетика – навчально-методична дисципліна, що вміщує в собі теорію, практику та методику викладання всіх різновидів легкоатлетичних вправ, які поділяються на п'ять розділів (ходьба, біг, стрибки, метання, багатоборства), що у свою чергу діляться на види, різновиди й варіанти. Знання закономірностей впливу фізичних вправ на організм в цілому і на окремі органи й системи дає можливість цілеспрямовано використовувати їх для вирішення поставлених завдань, а це в першу чергу забезпечення всебічного фізичного розвитку старшокласників, сприяння розвитку їхньої фізичної підготовленості, забезпечення міцного здоров'я, оволодіння спортивною технікою, виховання в них вольових якостей, набуття практичних навичок і знань для самостійних занять фізичними вправами тощо.

Під час навчання легкої атлетики в старшій школі (ліцеї) ми дотримуємося загальних педагогічних положень, принципів, засобів і методів. Вони досить вдало викладені Шияном Б. М. (2001). Він стверджує, що незнання цих положень або їх ігнорування вчителем ускладнює процес фізичного виховання, робить шлях від постановки завдань до досягнення бажаного результату довшим, може зашкодити розвитку й здоров'ю дітей. Такий процес фізичного виховання породжує зневіру у своїх силах, призводить до втрати інтересу учнів до занять фізичними вправами, знижує авторитет учителя. Педагог повинен виходити з того, що результат навчання дорівнює добутку здібностей і старанності. Якщо старанність дорівнює нулю, тоді й результат нульовий. Наш досвід показує, якщо учень розуміє суть поставленого завдання, зацікавлений у його вирішенні, то це прискорює хід навчання. Ця закономірність лежить в основі принципу свідомості й активності. Отже, якщо

учень усвідомлює значення матеріалу, що вивчається, для засвоєння предмету, власного фізичного розвитку й здоров'я то він, у свою чергу, активніше бере участь у процесі фізичного виховання. Однією з найважливіших умов активізації учнів у процесі занять фізичними вправами є мотивація навчальної діяльності, головними засобами якої є мотивування та стимули. Мотивування – це сукупність фактів, аргументів і доказів, що переконують у значимості для учня фізичних вправ, що вивчаються. Якщо учні внутрішньо сприймають мотивуючі докази вчителя, то навчальний матеріал набуває для них особистісного значення. До мотивувань висувається низка загальних вимог. Вони повинні бути наочними; лаконічними й доказовими; орієнтуватись на рівень розвитку учнів, враховувати їхні інтереси, фізичний розвиток і фізичну підготовленість, статеві особливості. Не менш важливим завданням мотивування є формування в старшокласників позитивного емоційного ставлення до навчання, що проявляється в майстерності учителя виховувати в усіх своїх учнів стійкий глибокий інтерес до засвоєння навчального матеріалу. Він є одним з найсильніших мотивів. Мотивація стає ефективнішою, якщо вона здійснюється в поєднанні з стимулюванням.

Стимулювання, як спеціальна діяльність вчителя, спрямована на підвищення навчальної активності учнів за допомогою зовнішніх збудників. Але воно не повинно обмежуватися тільки високою оцінкою, подякою, похвалою, а й сприяти збудженню інтересу до навчальної діяльності. Пробуджуючи активність учнів старших класів, спрямовану на досягнення навчальної мети, учитель виховує прагнення учнів до самовдосконалення, яка полягає в дотриманні певних умов: а) ставити конкретні й посильні завдання навчання, наступне – ставиться лише після вирішення попереднього, наприклад; б) перед засвоєнням нових вправ, перевіряємо готовність учнів до цього. Така перевірка допомагає уточнити завдання для кожного, що дає додатковий імпульс їх активності; в) створення на уроках ситуацій, які б дозволяли застосовувати одержані знання й уміння в організації практичної діяльності учнів.

Одним із прийомів активізації учнів на уроці з легкої атлетики ми вносили в процес навчання елементи новизни шляхом включення нових способів організації діяльності учнів, знань і фізичних вправ, поглиблення й розширення діапазону відомих дій або вдосконалення способів застосування вивченого матеріалу в нових умовах. При цьому намагалися організувати навчально-виховний процес відповідно до успіху учнів у виконанні вправ, їхніх переживань. Тому одним старшокласникам ми створювали комфортні умови, іншим, успішним – труднощі, тим самим акцентували увагу на необхідності вдосконалення технічної майстерності тощо.

Другим напрямком реалізації принципу свідомості й активності, який ми застосовуємо на уроках легкої атлетики, є стимулювання учнів до свідомого контролю й аналізу своїх дій. У процесі засвоєння легкоатлетичних вправ, передбачених навчальною програмою, ставилося завдання сформувати стійкі навички з властивою для них автоматизацією діяльності. Для цього вправи повторювалися не механічно, а на прагненні до мобілізації свідомості.

У своїй роботі, методиці навчання легкоатлетичних вправ у старшій школі (ліцеї), ми керуємося положеннями провідних спеціалістів, які зазначають, що методами й прийомами сприяння розвитку здатності до самоконтролю й самооцінки своїх дій, є такі: використання прийомів ідеомоторного тренування, які дозволяють створити попереднє уявлення про вправу, допомагають проникнути в суть рухової дії, що вивчається, створити передумови для самоконтролю й самооцінки; самостійний підбір вправ за завданнями вчителя для вирішення конкретних завдань; самооцінка і взаємооцінка якості виконання вправи; колективне визначення помилок, які допускають учні при виконанні вправ; обговорення техніки виконання вправ, що вивчаються тощо.

Під час навчання старшокласників легкоатлетичних вправ ми дотримувалися принципу всебічності, який вимагає гармонійного розвитку, забезпечення здоров'я й працездатності на багато років. Він ставить перед вчителем такі завдання: показувати вправи правильно, враховуючи руховий

досвід учнів, застосовувати образні порівняння, виділяти у вправі головні частини, використовувати наочні засоби навчання, спеціальні прийоми конкретизації дій учнів (сигнали, орієнтири тощо).

Навчання вправи починається зі створення певного уявлення про особливості виконання, яке повинно базуватися на зоровому, слуховому, тактильному й м'язовому сприйнятті. Це положення лежить в основі принципу наочності, який є дуже ефективний і сприяє не лише оволодінню технікою видів легкоатлетичних вправ, але й розвитку рухових якостей.

Засвоєння учнями техніки виконання легкоатлетичних вправ під час уроків фізичної культури відбувалося за рахунок поступового підвищення навантаження, оновлення й ускладнення завдань. Однак навантаження збільшувалося залежно від стану організму дітей, регулярності занять, оптимальним чергуванням навантаження й відпочинку легкоатлетів в той момент і від умов навчання. Ця закономірність лежить в основі принципу поступовості.

На наше глибоке переконання, принцип повторності – один із головних у методиці навчання старшокласників легкої атлетики. Розвивати фізичні якості та удосконалювати уміння та навички легкоатлетичних вправ можна тільки багаторазовим повторенням. Отже, принцип повторності вимагає правильного поєднання роботи й відпочинку, втоми й відновлення. Тому під час навчання легкоатлетичних вправ ми дотримувалися таких вимог: що легша вправа, то більше разів її потрібно повторити, і то менші інтервали відпочинку між повтореннями, і навпаки, якщо вправа важка – менше повторень і триваліший інтервал відпочинку.

Навчання учнів легкоатлетичних вправ розглядається протягом всього навчання в школі. Для їх розв'язання необхідні цілеспрямовані й тривалі зусилля дітей, які обумовлюють необхідність організації безперервної пізнавальної й рухової діяльності учнів. У своїй роботі ми дотримуємося таких умов, щоб зміст кожного наступного уроку був продовженням та доповненням попереднього. Базуючись на положеннях провідних спеціалістів та власному

досвіді, нами було встановлено, що формування нових знань, умінь і навичок виконувати окремі легкоатлетичні рухові дії досягається тільки на основі їх органічного зв'язку з уже набутими. Ця закономірність лежить в основі принципу систематичності. При реалізації цього принципу ми намагалися бути послідовними й об'єктивними у вимогах до старшокласників та в оцінці їхньої діяльності. Для цього навчальний матеріал, який підлягає засвоєнню, нами систематизувався. А відбувалося це таким чином: навчальний матеріал, який вивчається, розміщували так, щоб не порушував логіку предмета; з чого починати навчання і в якій послідовності будувати його; як встановити зв'язок між новим матеріалом і вже вивченим; яких часових параметрів слід дотримуватись? Щоб забезпечити реалізацію цих вимог, ми ставили реальні навчальні завдання, які ретельно наперед продумували й вимагали усвідомлення їх учнями. Наприклад, під час стрибків у довжину з розбігу, навчання приземленню давали до тих пір, поки від початку й до кінця не було засвоєне учнями.

Другою умовою, яка лежить в основі принципу систематичності, ми вважаємо, як і багато інших спеціалістів, є регулярність занять. По-перше, у розкладі вони повинні стояти з оптимальним інтервалом. По-друге, для засвоєння навчального матеріалу учні повинні ретельно виконувати домашні завдання з фізичної культури й самостійно займатися фізичними вправами.

Не менш важливою умовою реалізації принципу систематичності є раціональне чергування навантаження й відпочинку. Це особливо важливо у вихованні фізичних якостей на уроках легкої атлетики. Підвищення функціональних можливостей організму старшокласників відбувається під час відпочинку, після певної роботи. Ми розділяємо думку провідних спеціалістів про те, що під час навчання легкоатлетичних вправ слід стежити за посильністю завдань і регулярністю занять. Епізодичне їх проведення без обґрунтованої послідовності у вирішенні завдань може не тільки не призвести до позитивних зрушень у розвитку, але навіть зашкодити організму учнів.

## Список використаних джерел

1. Бондаренко С. В. Основи техніки та методики навчання легкоатлетичних вправ. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2007. 224 с.
2. Ткаченко В. Т. Практикум з легкої атлетики: навч. Посібник. Київ: Освіта Україна, 2011. 268 с.
3. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2001. 272 с.

*Н. О. ІВАХНО*

**«ІЗ НЕВОЛІ В МІЦРАЇМ» – «О МЕЖУ К ПАЛЕСТИНИ»:  
ГОЛОВНИЙ ГЕРОЙ ПОЕМИ ІВАНА ФРАНКА «МОЙСЕЙ»  
НА ШЛЯХУ ДОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕТИ  
(методична розробка уроку з української літератури, 10 клас)**

**Тема.** «Із неволі в Міцраїм» – «О межю к Палестині»: головний герой поеми Івана Франка «Мойсей» на шляху досягнення національної мети (10 клас)

**Мета. Навчальна** – виділити основні топонімічні назви, що позначають висхідну та кінцеву мету історичного шляху народу, пояснити їх зміст; за допомогою цих назв розкрити внутрішні пріоритети головного героя поеми І. Франка; проаналізувати образ провідника, враховуючи взаємозв'язок між його цілями й хронотопами, позначеними словами «Міцраїм» та «Палестина»; пояснити керівну роль топонімів у розгортанні сюжету твору.

**Розвивальна** – розвивати вміння встановлювати зв'язок між топонімом і ціннісно-цільовою програмою персонажа; удосконалювати навички давати узагальнену оцінку власній географічній назві як засобу характеристики героя в художньому творі.

**Виховна** – виховувати відданість власним ідеям та переконанням, віру у свої сили.

**Тип уроку.** Урок засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок.

**Вид уроку.** Урок пообразного аналізу літературного твору.

**Підвид.** Урок осмислення ціннісних та цільових пріоритетів персонажів із залученням топонімічних назв.

### **План-схема уроку**

#### **I. Підготовка до сприймання нового навчального матеріалу.**

**НС<sub>1</sub>.** Актуалізація опорних знань.

**МС<sub>1</sub>.** Обговорення понять «цінність», «мета».

#### **Бесіда.**

- Поясніть своє розуміння понять «мета», «цінність».

- З'ясуйте визначення цих термінів за словником. Порівняйте власне та словникове визначення.

**МС<sub>2</sub>.** Визначення біблійної основи образу Мойсея. Входження в ціннісно-цільову систему головного героя поеми.

**Слово вчителя.** *Біблійна легенда про Мойсея та її інтерпретація в поемі Івана Франка.*

**Орієнтовний матеріал для вчителя:** *Пропоную пригадати вже відому вам із 9 класу біблійну Легенду про Мойсея. За основу поеми І. Франко обирає біблійну легенду про єврейського пророка Мойсея, що підтверджує такими словами: «Моя поема оснований майже на біблійних темах, отже, що ж природніше для кожного критика, як пошукати тих джерел у Біблії і порівняти їх із тим, що я зробив із них». Франко не переспівує біблійної історії, а використовує лише один її фрагмент: вперше Мойсея зобразив Франко у своїй поемі вже наприкінці виснажливої подорожі, коли у людей зростає недовіра до самої мети подорожі і підбурені Авироном і Датаном ізраїльтяни висловлюють Мойсеєві недовіру, здіймають заколот. Мойсей, натхненний вірою в Бога і його повелінням, не зрікається своєї ролі поводиря й вождя.*

*Порівняно із біблійною легендою, Франко змінює розміщення образів у творі, їх ідейне навантаження, композиційну роль. У Біблії Мойсей – це посередник між іудеями і Богом, виконавець волі Ієгови. Останній вершить долю Ізраїлю, а тому висунений у біблійному тексті на передній план. У «Мойсеї» поет співає про бога Ієгову, що послав пророка для проповідництва народові гебреїв. Лише Мойсей дає йому життя, чинить його волю святу. Бог тут як персоніфікація якогось внутрішнього наказу, єства, що прямо змушує людину віддатися якійсь справі, одним словом, щось схоже на генія людини. Той Бог Ієгова – це сумління самого Мойсея. І людина мусить покорятися тому своєму Богові, бо інакше його чекатиме дуже страшна помста, така, яка стрічає людину за зраду власних ідеалів [2, 3].*

### **Евристична бесіда.**

- *Які цінності є пріоритетними для Мойсея?*
- *У чому Мойсей убачає свою життєву мету?*
- *Які цінності сповідує народ ізраїльтян?*
- *Чи однакові цілі ставлять перед собою народ та його ватажок?*

**НС<sub>2</sub>.** Оголошення теми та мети уроку.

### **II. Сприймання та осмислення нового навчального матеріалу.**

**НС<sub>1</sub>.** Окреслення тривоги Мойсея за народ та віри в його відродження.

### **Робота з прологом до поеми.**

*Пригадайте або зачитайте фрагменти поеми, у яких Мойсей відчуває тривогу за долю свого народу? Доведіть, використовуючи цитати, що ватажок вірить у світле й щасливе майбутнє ізраїльтян.*

**НС<sub>2</sub>.** Оцінка бажання звільнити ізраїльтян із єгипетського рабства (топонім «Міцраїм»).

### **Самостійна робота.**

*1. Використовуючи інтернет-ресурси та матеріали Біблії, з'ясуйте первинне значення власної географічної назви Міцраїм.*

*2. Виділіть у художньому тексті цитати, у яких фігурує цей топонім.*

3. Зробіть висновок про значення назви «Міцраїм» в діяльності головного героя та ізраїльтян.

4. Створіть таблицю для порівняння словникового значення топоніма зі змістом, який у нього вкладають герої поеми.

**Матеріал для вчителя:**

Єгипет, офіційна назва Арабська Республіка Єгипет – держава на Близькому Сході. Займає пн.-сх. Частину Африки та Синай. Міцраїм у перекладі з івриту – Єгипет.	Рабство, неволя: «Із неволі в Міцраїм свій люд// Вирвав він, наче буря...».
--	--

**НС<sub>3</sub>**. Спостереження за історичним шляхом народу на чолі з Мойсеєм у напрямку Палестини як ключової мети для гебреїв.

**Самостійна робота.**

1. Використовуючи онлайн-видання «Української Радянської Енциклопедії», з'ясуйте первинне значення власної географічної назви Палестина.

2. Виділіть у художньому тексті цитати, у яких фігурує цей топонім.

3. Зробіть висновок про значення назви «Палестина» в житті головного героя та його народу. Порівняйте, чи однаковим є ставлення до Палестини як ключової мети з боку Мойсея та з боку гебреїв.

4. Продовжіть таблицю для порівняння словникового значення топоніма із значеннями, які в нього вкладають герої поеми.

**Матеріал для вчителя:**

Палестина – історична область у Передній Азії на східному узбережжі Середземного моря.	<b>Для Мойсея:</b> «земля Обітована», свобода, воля, звільнення, визволення; <b>для гебреїв:</b> острах, невідомість, недовіра, сумніви: «На їх погляд, се дурість, і гріх, // І руїна народу».
--	--

**НС<sub>4</sub>**. Аналіз факту сумнівів героя в можливості досягнути мету та його смерть.

**Евристична бесіда.**

- Чому народ не допомагає Мойсею досягти спільної мети?

- Проаналізуйте, як змінюються цінності народу. Як це характеризує гебреїв?

- Чому віра самого Мойсея у свою мету похитнулася?

- Як, на Вашу думку, можна пояснити смерть пророка?

- Чи завадила народу в досягненні мети смерть ватажка?

### **III. Узагальнення та систематизація набутих знань, умінь та навичок.**

**НС<sub>1</sub>.** Узагальнення концептуальної ролі назв «Міцраїм» та «Палестина» в реалізації національної мети героїв поеми «Мойсей», розкодування їх текстуального значення.

#### **Узагальнювальна бесіда.**

- Яку роль відіграють назви «Міцраїм» та «Палестина» в процесі реалізації Мойсеєм та його народом національної мети?

- Поясніть, у чому різниця для героя між цими географічними назвами?

### **IV. Підсумки уроку. Повідомлення домашнього завдання.**

#### **Список використаних джерел**

1. Бондаренко Ю. Вивчення образів-персонажів літературного твору в школі: теорія і практикум: посібн. для студентів філологічного факультету. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 216 с.

2. Капран С. Біблія у творчості І. Франка. *Українське релігієзнавство*. 2006. № 39. С. 67-73.

3. Авторська інтерпретація образу Бога у поемі Івана Франка «Мойсей». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=9556> (Дата звернення 19.11.2022).

## **ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ АНАЛІЗУ МОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ**

Сучасна методика навчання української літератури виробила масу різноманітних принципів, прийомів та шляхів аналізу художнього твору. Текстова інтерпретація в старшій школі вимагає комплексного підходу до вивчення літературного твору. Жоден із видів аналізу (ідейний, образний, жанровий, стильовий) не може бути повноцінно здійсненим без вивчення мови художнього тексту, адже «... діалог з текстом – це ряд розумових операцій, що допомагають зрозуміти текст твору. Першою сходинкою цього діалогу є увага до слова, до того смислу, який воно виражає в художньому контексті» [11, с. 25]. Вважаючи літературу словесним видом мистецтва, художня мова є основою для осмислення учнями ідейної наповнюваності твору. Як зазначає К. М. Сторчак «аналіз мови художнього твору вчителем і вироблення відповідних навичок в учнів – довга, складна і дуже важлива робота» [9, с. 279].

Словесне вираження авторської думки може набувати різних лексичних форм: стилістично-маркована лексика, концептуальні, тематичні слова, домінуючі мовні одиниці або ключові слова, проте найбільш важливим художнім засобом в ідейно-смісловому значенні залишається символ.

Формування в старшокласників умінь аналізувати образи-символи на уроках української літератури – один із елементів мовностилістичного аналізу художнього твору. Представники методичної думки розглядають поняття «символ» («образ-символ») через призму вивчення тропів, досить часто ототожнюючи його з метафорою, метонімією та іншими художніми засобами. У цьому, на нашу думку, полягає основний недолік сучасної методики навчання української літератури. Тому необхідно простежити, на скільки глибоко досліджена проблема вивчення мови літературного твору взагалі та окремих тропів (у тому числі й символу) в методичних працях.

Над питанням аналізу мови художнього твору працювали Є. Пасічник, К. Фролова, Ю. Бондаренко, Г. Токмань, А. Сафонова, Б. Степанишин, А. Бондаренко, С. Привалова, К. Сторчак, Н. Совтис та інші відомі методисти. Проте найслабшим місцем шкільного аналізу літературного тексту продовжує залишатися вивчення його мови.

Досліджуючи мову художнього твору представники методики вивчення літератури (Є. Пасічник, Ю. Бондаренко, Г. Токмань) наголошують на тому, що художні засоби мови (тропи) не лише надають естетичної форми літературному тексту, вони виступають головними творцями художніх образів, які несуть ідейно-сміслову навантаження. У цьому полягає головна функціональна роль тропів.

Л. Пашкова відносить символ до складних тропів разом із метафорою, персоніфікацією, алегорією, гіперболою, літотою, метонімією, синекдохою, перифразом, парадоксом, та оксимороном (оксюмороном). «Тропи допомагають індивідуалізувати мову автора, надати їй певного оціночного відтінку...» [6, с. 11].

К. Фролова, говорячи про особливості аналізу метафор у художньому творі, звертає увагу на потребу розвивати в учнів асоціативне мислення: «художня образна тканина твору – це складна система взаємозіставлень і взаємовиражень, взаємодії різних асоціативних полів» [12, с. 17]. Асоціативність відіграє основну роль і в процесі символізації художнього образу та його інтерпретації реципієнтом. «Внаслідок взаємодії різних асоціативних полів у тропі (епітеті, метафорі, порівнянні) і між окремими частинами твору утворюється незрима субстанція художності, в якій закладено ідейний зміст твору» [12, с. 19]. До зазначених автором художніх засобів має належати й образ-символ як основний провідник авторської ідеї.

Ще одним засобом художньої мови є метонімія, яка, на думку К. Сторчака «може набирати ще більшої абстрактності, цілком переходячи в символіку» [9, с. 308]. За таких умов старшокласники повинні не лише уміти ідентифікувати різновиди тропів, а й визначати їх перехідний стан із одного в

інший. Але якщо символ – це автономний засіб образотворення, який «має філософську смислову наповненість» [4, с. 622], що відрізняє його від інших, то варто говорити про образ-символ як окрему мовно-стилістичну фігуру, а не похідний від інших за певною окремою ознакою художній засіб.

Названі характеристики (асоціативність, ідейність, абстрактність) тропів наближають їх до символу, тому для шкільної практики важливим є вирішення питання: *«Де проходить межа між символом та іншими художніми засобами?»*.

Нашарування значень у мовній одиниці, що виражає індивідуально-авторське сприйняття навколишньої дійсності, надає такій лексемі символічного значення. Під впливом певного контексту ці семантичні одиниці перетворюються в образи-символи. А. Бондаренко, досліджуючи лінгвостилістичний підхід до аналізу художнього тексту, зазначає: «актуалізація семних елементів розкривається в межах текстового цілого: залежно від контекстуального оточення слово розгортає закладені в ньому семантичні можливості. Слово в художній мові є символом й, окреслюючи сутність речей ... виявляє ... самодостатність» [1, с. 5]. Середовище існування лексеми безпосередньо впливає на її смислове наповнення й створення підтексту, що й визначає авторську ідею. Проте не лише сам зміст художнього твору, а й форма його організації вказують учням на символічність образу, «спосіб змалювання ... епізоду містить у собі таке семантичне нашарування, що зміст слова... поширюється до символу» [12, с. 115].

Символічність образу може досягатися й завдяки використанню специфічних лексем, синтаксичних конструкцій, мовних зворотів, ритмомелодики тощо. Не менш важливим є авторський стиль, оригінальність творення образів-символів, індивідуальні елементи зовнішньої й внутрішньої форми літературного тексту, «спроба аналізу художнього твору за допомогою вичленування й аналізу ключових слів ... допомагає дослідити специфіку індивідуального стилю автора, зрозуміти образну структуру й ідею твору, а

також мовно-концептуальне відображення епохи крізь призму авторського світобачення» [8, с. 253].

Погодимось із думкою Г. Токмань, яка зазначає, що «для спостереження необхідна теоретико-літературна база, зокрема та її частина, яка є спільною для літературознавства й лінгвістики: учень мусить знати види виражальних засобів мови.... Повторно читаючи текст твору або його фрагмент, він «упізнає» відомі йому засоби» [10, с. 216].

Отже, інтерпретація літературного твору з позиції аналізу художньої мови не повинна обмежуватись лише семантичною ідентифікацією лексеми. Для повноцінного осмислення учнями авторської ідеї, вираженої через образи-символи, необхідним є врахування внутрішніх та зовнішніх факторів образотворення. Тому не вирішеним питанням в методиці навчання літератури, на нашу думку, залишається ***формування в старшокласників уміння «бачити» образи-символи в художньому тексті.***

Погодилося з думкою Н. Совтис: «щоб зрозуміти природу ключових слів і слів, які в процесі розгортання композиції і загальної структури художнього твору переростають у символ, часто у символ «авторизований» його творцем.... (символічне значення може не бути реєстровою лексемою словника), необхідно ознайомитися з усім твором автора, а бажано дослідити і всі контексти, в яких функціонує певний символ» [8, с. 253]. У процесі аналізу художнього тексту, не можливо розкрити смислове значення образу-символу поза змістом твору. Слід пам'ятати, що одна і та ж лексема під впливом контексту може набувати кардинально різного ідейного наповнення, адже одна з характерних ознак образу-символу – багатозначність. Проте залишається відкритим питання: ***«Як організувати й здійснити текстуальну інтерпретацію через образно-символічну систему твору на уроках української літератури?».***

У методиці навчання літератури існує вже давно сформований алгоритм вивчення художнього тексту. Осмислення учнями літературного твору – це етапний процес його пізнання. Теоретична модель аналізу художнього твору включає такі етапи:

- підготовка до читання твору;
- читання твору;
- підготовка до аналізу;
- аналіз твору;
- підсумки;
- творчі усні та письмові роботи.

Відповідь на питання: *«На якому етапі навчальної діяльності здійснюється вивчення мови літературного твору (в тому числі й символу)?»* частково знаходимо у працях Г. Токмань, Ю. Бондаренка, Л. Мірошниченка, Ю. Горідька та ін.

Г. Токмань зазначає, що «цілеспрямоване спостереження над мовою твору здійснюються на наступному після читання етапі. Воно ґрунтується на відстороненні, дистанціюванні від мовлення письменника з метою його осмислення» [10, с. 216].

Етап аналізу художнього твору (сприймання й осмислення літературного матеріалу) – один із найважливіших і в той же час найскладніших етапів. Методологічну основу аналізу літературного твору складають такі види аналізу: «культурологічний, лінгвістичний, стилістичний, філологічний, контекстуальний, інтертекстуальний, компаративний, психологічний, міфологічний, структуралістський, герменевтичний та ін.» [5, с. 208-211]. Мова літературного твору є предметом дослідження лінгвістичного аналізу, у процесі якого здійснюється інтерпретація художнього твору через домінантні мовні одиниці, які учні повинні виявити у тексті та пояснити значення їх для розуміння аналізованого твору.

Ю. Горідько Пропонує «шлях аналізу, де одиницею аналізу будуть так звані стильові домінанти твору, через які буде здійснюватись вихід на тему, ідею, сюжет, образи, композицію» [3, с. 18]. Стильовими домінантами символістського твору зазвичай виступають образи-символи, дослідження яких на етапі аналізу літературного тексту вимагає застосування різних форм практичної роботи.

У процесі сприймання й осмислення тексту А. Усатий пропонує використання таких завдань: «на з'ясування змісту незрозумілих слів; розкриття смислу слів, що вживаються в переносному значенні; осмислення авторського ставлення до зображених подій; усне (словесне) малювання ситуацій, які уявляє учень, читаючи текст, тощо» [11, с. 25].

С. Привалова на етапі аналізу символічного твору радить запропонувати старшокласникам проблемні запитання, а також складання учнями логічної схеми символічних образів «з метою усвідомлення й довготривалого засвоєння символічних значень...» [7, с. 34].

Ю. Бондаренко пропонує такі завдання для здійснення словесно-образного аналізу: «розкрийте зміст назви роману...; поясніть назву новели...; знайдіть у вірші... незрозумілі слова, із допомогою словників з'ясуйте їх значення, поясніть їхню роль для розуміння поетичного тексту; виявіть мовно-художні образи, які можна вважати ключовими в тексті...; та самостійна словникова робота» [2, с. 76].

Г. Токмань називає такі ефективні види роботи в процесі аналізу мови художнього твору: «виписування цитат з їх тлумаченням; дослідження творчої лабораторії митця; дослідження редакторських і цензурних втручань в авторський текст; робота зі словником; зіставлення авторського мовлення з мовленням іншого письменника; стилістичний експеримент; наукове узагальнення після цілеспрямованого спостереження за мовою художнього твору» [10, с. 216-218].

Отже, проблема вивчення мови художнього твору на уроках української літератури залишається актуальною. Особливої уваги потребують художні тексти наповнені образно-символічними структурами, успішне осмислення яких учнями старших класів неможливе без спеціальної системи знань і вмінь. Методика вивчення української літератури потребує вироблення системної моделі аналізу мови літературного твору взагалі та образу-символу зокрема.

### **Список використаних джерел:**

1. Бондаренко А. І. Слово й текст: інтерпретаційний вимір. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя, Філологічні науки* [Текст]: Науковий журнал / Відп. ред. Г. В. Самойленко, 2008. С. 4-7.
2. Бондаренко Ю. Загальна модель шкільного навчання української літератури : монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 398 с.
3. Горідько Ю. Структурно-стильовий аналіз під час вивчення літератури модернізму в школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. №2. С. 17-21.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 432 с.
6. Пашкова Л. Художні засоби, які допомагають письменникам відтворювати реалії життя: роль тропів у художньому творі. *Українська мова й література в сучас. шк.: наук.-метод. та літ.* 2012. №1. С. 11-19.
7. Привалова С. Вивчення мови художнього твору на уроці літератури в старших класах. *Українська література в загальноосвітній школі* [Текст]: Науково-методичний журнал / Інститут педагогіки АПН України. – Київ: Антросвіт, 1999. 2006. №5. С. 32-36.
8. Совтис Н. М. Ключові слова та набування ними символічних значень у художньому творі. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя, Філологічні науки* [Текст]: Науковий журнал. Кн.1 / Відп. ред. Г. В. Самойленко, 2013. С. 250-254.
9. Сторчак К. М. Основи методики літератури [Текст]. Київ: Радянська школа, 1965. 415 с.
10. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
11. Усатий А. Уміння сприймати й осмислювати художній твір. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 6. С. 24-26.

12. Фролова К. П. Аналіз художнього твору. Деякі методи вивчення тексту художнього твору [Текст]: Посібник для вчителі. Київ: Радянська школа, 1975. 174 с.

*А. М. КАЙДАШ*

## **ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ДЛЯ СУЧАСНОГО УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Сучасний освітній процес безпосередньо пов'язаний із соціальними реаліями, часто залежить від них, а тому й обирає новий вектор свого розвитку. Це позначається як на формуванні модерних підходів до викладання навчальних дисциплін, усвідомленні особливостей засвоєння здобувачами освіти наукового матеріалу та вироблення вмінь і навичок практичного застосування набутих знань, так і на процесі підготування уроку вчителем. Особливо актуальні в наш час дистанційний і змішаний формати навчання диктують необхідність розширення педагогічного досвіду через залучення вебресурсів.

Традиційні складники мети уроку, в основі яких залишаються набуття знань, формування вмінь і навичок, розвивальний аспект і виховне спрямування, набувають додаткових векторів.

Змістове наповнення уроку української мови повинно базуватися на ключових підходах сучасної освіти, визначених у програмі з української мови, – компетентнісному, особистісно орієнтованому та діяльнісному. Забезпечити їх урахування можна під час залучення до роботи на уроці онлайн-ресурсів, які набувають особливої значущості в умовах дистанційного та змішаного навчання. Медіаграмотність, уміння використовувати електронні платформи у власній діяльності, увага до принципів академічної доброчесності є вимогою часу для вчительської спільноти.

Нинішні соціокультурні, історико-політичні та економічні реалії впливають на становлення особистості. Мова ж, відгукуючись на ці події, формує власну картину світу, засвоєння якої сприяє адаптації здобувачів освіти

в соціумі. Мова допомагає пізнати світ, виробити власну стійку позицію, активно впливати на соціальне середовище та змінювати його.

Високий рівень мовленнєвої культури, адекватна мовленнєва поведінка є необхідною умовою успішної соціальної комунікації. Розвиток критичного, логічного й творчого мислення забезпечують утворення світоглядних орієнтирів молоді. Формування мовної стійкості потрібне для впевненої та успішної мовної особистості. Усі ці характеристики є невід'ємними складниками освітнього процесу, реалізованого на уроках української мови.

Сучасний освітній процес повинен урахувати всі зміни, які відбуваються в суспільстві, та швидко реагувати на них. Такою особливістю, яка стала новим вектором в освітній галузі, є залучення онлайн-ресурсів до процесу навчання та виховання молоді. Частина з них дозволяє конструктивно побудувати освітній процес, ураховуючи взаємодію учнів, учителів, адміністрації, батьків. Частина – сприяє ефективній синхронній комунікації. Значна частина – є електронним помічником для вчителів у підготованні до сучасних цікавих уроків.

Урізноманітнити освітній процес дозволяють ресурси, які пропонують створення завдань в ігровій формі. Звісно, лінгвістичні ігри різного типу доречно використовувати як фрагмент уроку. Це, зокрема, такі ресурси:

1) Learningapps – безкоштовний сервіс, який дозволяє створювати необмежену кількість завдань різного типу: вікторини, кросворди, пазли, таблиці відповідностей, анаграми, числові прямі, класифікації тощо. Ресурс дуже простий у використанні як для вчителів, які складають завдання, так і для учнів, які ці завдання виконують;

2) Triventy – безкоштовний онлайн-конструктор ігор і вікторин для спільного проходження. Учитель контролює процес виконання завдань, усі учні працюють синхронно. Ураховується і правильність відповідей, і швидкість виконання завдання;

3) Kahoot – онлайн-ресурс, безкоштовна версія якого дозволяє підготувати завдання двох типів: з однією чи кількома правильними відповідями та на встановлення правильності або хибності твердження;

4) Wordwall – сервіс, на якому можна створювати інтерактивні завдання за різними шаблонами;

5) Joyteka – онлайн-сервіс для створення квестів, вікторин, тестів, цікавих завдань для вивчення термінів і додавання інтерактивних елементів у відео.

Цікавим інтерактивним ресурсом, який дозволяє перевірити рівень знань і навичок учнів та залучає як дуже поширені види роботи (тестування з вибором однієї правильної відповіді, установлення відповідності тощо), так і аудіо- та відеоконтент, є Liveworksheets. Підготовлені завдання можна зробити інтерактивними, що поживить роботу на уроці.

Одним із зручних вебресурсів, які дозволяють створювати опитування в цікавому форматі, є Mentimeter. Цей сервіс дозволяє організувати інтерактивну взаємодію на уроці, адже результати голосування (у вигляді хмаринки слів, діаграм тощо) можна відразу в аудиторії виводити на мультимедійну дошку. Цікавою та корисною пропозицією ресурсу є створення інтерактивних презентацій, над яким можна працювати спільно.

Створити хмару слів легко можна також на ресурсі Wordart. Її доцільно використовувати як ілюстрацію до певного навчального матеріалу, так і як дидактичну основу для виконання певного завдання. Такий спосіб візуалізації навчального контенту осучаснить урок, сприятиме зацікавленню учнів, виявить креативність педагога.

Цікаві генератори мовних завдань пропонує сайт Childdevelop: анаграми, кросворди, головоломки-філворди, сторітелінг тощо.

Новою можливістю інтерактивної взаємодії вчителя та учнів на уроці в умовах дистанційного навчання є використання онлайн-дошок. Педагог надає спільний доступ до записів, і школярі працюють на таких дошках так само, як у класі на традиційній дошці. Корисними в цьому аспекті є ресурси Jamboard, Padlet.

У сучасному світі все більшого значення набуває візуалізація. Не залишається осторонь цієї тенденції й освітня галузь. Тому вчитель повинен мати арсенал візуалізованих засобів, які зможе з легкістю використовувати на своїх уроках. Створити чудові плакати, флаєри, постери, обкладинки, колажі тощо допоможуть Canva, Piktochart, Visme, Inshot.

Конструктори тестів для поточного й контрольного оцінювання пропонують освітні платформи «На Урок» і «Всеосвіта». Завдання можна планувати як для домашнього опрацювання, так і для синхронного виконання в класі (у режимі реального часу). Розробники пропонують різні опції, що дуже зручно для роботи вчителя. Тести передбачають роботу над помилками, виготовлення флешкарт. Крім того, платформи пропонують учителям створити власні освітянські сайти з можливістю використання різних онлайн-ресурсів (конструктори уроків і тестів, редактор сертифікатів, генератор листівок, створення вебквестів, участь в онлайн-олімпіадах тощо).

Корисним помічником учителя в представленні дидактичного матеріалу є генератори QR-кодів, що допомагає закодувати певний текст, лінгвістичне завдання, покликання на інший вебресурс тощо. Такі сайти, зокрема websiteplanet, me-qr, дозволяють створювати унікальні коди різних дизайнів і кольорів.

У підготуванні до уроків учителям варто залучати генератори ребусів і кросвордів як розвивальний елемент. Зручним у використанні є онлайн-ресурс [rebus1.com](http://rebus1.com).

Запропоновані онлайн-платформи мають зрозумілий інтерфейс, часто – українськомовну версію, безкоштовні пропозиції. Вони можуть стати корисним помічником учителя у підготуванні сучасного, якісного та ефективного уроку, а створені на цих вебресурсах мовні завдання та дидактичні матеріали стануть цінним доповненням до вчительського конспекту.

Використання запропонованих онлайн-ресурсів, а також інших, які активно впроваджуються в сучасному цифровому просторі, значно підвищить рівень цифрової грамотності вчителів, сприятиме проведенню сучасного

цікавого й корисного, якісного й ефективного уроку рідної мови, оскільки сучасний освітній процес потребує нових підходів, залучення новітніх ресурсів до підготування змістового наповнення уроку.

### **Список використаних джерел**

1. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / Укладач – О. І. Когут. Тернопіль: Астон, 2002.
2. Пентилюк М. І., Караман С. О., Караман О. В. та ін. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Київ, 2004.
3. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків: Вид. група «Основа», 2007.

### **Перелік електронних ресурсів:**

1. <https://www.canva.com/>
2. <https://learningapps.org/myapps.php>
3. <https://www.liveworksheets.com/lwsmaker/index.asp>
4. <https://www.mentimeter.com/>
5. <https://vseosvita.ua/>
6. <https://naurok.com.ua/>
7. <https://joyteka.com/uk>
8. <https://wordwall.net/ru>
9. <https://www.triventy.com/>
10. <https://childdevelop.com.ua/>
11. <https://piktochart.com/>
12. <https://jamboard.google.com/>
13. <https://ru.padlet.com/>
14. <https://me-qr.com/>
15. <https://www.websiteplanet.com/>
16. <http://rebus1.com/ua/>
17. <https://www.visme.co/>
18. <https://kahoot.com/schools-u/>

19. <https://wordart.com/>
20. <https://www.microsoft.com/ru-ru/microsoft-365/powerpoint>
21. <https://inshot.com/>

***О. М. КАПЛЕНКО***

## **РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ ДОЛІ У ПОЕЗІЇ ВІКТОРА ЗАБІЛИ**

Доля є одним із універсальних мотивів художньої творчості. Перелік таких універсалій можуть поповнити Любов, Слава, Істина, Самотність, Смерть тощо. Міфологема долі відіграє величезну роль у традиційних культурах минулого й теперішнього, вона пов'язана з ціннісними орієнтаціями особистості, її релігійними настановами і менталітетом. Образ, метафора й поняття долі – одна з найважливіших ознак ментальності й тим самим культури. Певна настанова щодо долі, своєрідне ставлення до долі – це характеристика будь-якої людини, ознака повсякденного обриса колективної свідомості, що знаходить своє вираження в багатьох символічних модусах культури. Пробуючи окреслити коло таких модусів, С. Філоненко вибудовує такий асоціативний ряд понять, як «фатум, рок, невідворотність смерті, прокляття, необхідність, причинність, детермінованість, закономірність, веління неба, фаталізм, пророцтво, випадок, випадковість, збіг обставин тощо. Традиційні символи долі – колесо фортуни, шальки терезів, запис на камені, свічка, дорога, мандри, води потойбічної річки, нитка, астральні символи – зірки, сузір'я (Зодіак), місяць» [10, с. 248].

Поняття долі має свої дефініції. Так, за енциклопедичним словником «Міфи народів світу», доля – це «уявлення про неосяжну силу, дією якої обумовлені як окремі події, так і все життя людини й соціального колективу» [5, с. 471]. За філософським словником, доля потрактовується як «суб'єкт-об'єктна універсалія культури, котра фіксує уявлення про подієву наповненість часу конкретного буття, характеризується телеологічно артикульованою

цілісністю і завершеністю» [7, с. 1003]. У філософсько-міфологічному контексті поняття долі постає як результат експлікації і рефлексивного осмислення названої універсалії, або у вузькому сенсі – філософсько-міфологічна персоніфікація, яка моделює сакрального суб'єкта конфігурування подієвості життя індивіда чи Космосу. До речі, такий суб'єкт дії найчастіше мислиться за принципом зовнішньої детермінанти (Бог, фатум), хоча, за іншою інтерпретацією, зовнішньою щодо долі детермінантою (автором долі) постає сам суб'єкт – доля мислиться як продукт усвідомленого її творення (останню тезу красномовно ілюструють вислови типу: «людина – творець і господар своєї долі») [7].

Точкою семантичного дотику двох названих версій потрактування долі у європейській культурі виступає ідея про необхідність гідної реалізації того, що «написано» на твоїй долі.

В історії світового і вітчизняного літературного процесу пік зацікавлення мотивом долі співпадає із розквітом романтизму. Цьому є свої пояснення, адже виходячи з єдності макрокосму і мікрокосму (людини), романтична лірика поставила людину у центр перетину світових сил і законів, у нерозривний зв'язок із природою, всесвітом, суспільством та Богом як вічною животворною силою. Свідомість її не вичерпується сферою розуму, як це твердили просвітителі: внутрішня сутність людини виходить за сферу практичного мислення в царину почуття. Відтак, «особливим у романтичному світогляді стає посилена увага до людської особистості, її долі, її національного способу буття, а також проблеми самопізнання» [8]. Дійсно, діахронічний зріз вітчизняного літературного процесу демонструє доволі активне культивування образу долі у 30–60-ті роки XIX століття. Свідченням цьому є творчість Л. Боровиковського, А. Метлинського, Є. Гребінки, М. Костомарова, О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Петренка, а особливо – Т. Шевченка.

Не виходить за межі цього контексту і Віктор Миколайович Забіла. Як і у більшості поетів-романтиків, коло тем, що панували в художній свідомості Забіли, не надто широке. Категорія долі постає однією із ключових у межах

його поетичної уяви, оскільки сприймається як іще одна авторська спроба дати відповідь на засадниче у світосприйманні романтичної особистості питання, котре, за формулюванням Є. Нахліка, звучить як «відчуття й визнання таємничого зв'язку людської долі з трансцендентною сферою» [6, с. 162].

У варіанті Віктора Забіли маємо власне романтичний тип зв'язку ліричного героя і його долі: сакральний «автор» долі не співпадає із індивідом, а відтак, домінуючим предметом лірики романтизму стає образ байдужої долі, непривітної та жорстокої, зреалізованої за проектом «іншого», «зовнішнього» щодо суб'єкта буття:

*Тяжко мені се сказати,  
Не моя в сім воля,  
За що ж мене так карає,  
За що злая доля? [3].*

*\*\**

*Люта доля щастя моє  
Кинула у воду  
Глибокою да й сказала:  
«Шукай собі броду» [3].*

*\*\**

*А такий вже уродився,  
Мабуть, я на світі;  
Безталанний і безщасний,  
Щоб свій вік судити [3].*

Романтична естетика на різних рівнях демонструє тісний зв'язок із фольклорною традицією: «Найголовнішими ідеями українського романтизму є ідеї історизму, народності та фольклору як етнографічного джерела пізнання української історії» [8]. Романтизм набагато розширив творчі можливості художнього використання фольклору. Спираючись на власну інтуїцію, письменники-романтики використовують загальні принципи фольклорно-міфологічного мислення, образну систему, трансформують той чи інший сюжет.

Образ долі, безсумнівно, також має фольклорне походження. Вірування в долю – своєрідного двійника людини – дуже давні в світогляді нашого народу. Так, дослідник С. Килимник [4] зазначає, що найперше Доля людини (яка персоніфікується) приходить у час її народження. Наші далекі предки прихід Долі обумовлювали Родом-Рожаницями, цебто душами дідів-прадівів, опікунами роду, домашнього вогнища. Інколи й душі покійників називали Долею і вони вважалися хатніми богами. Для того, щоб Доля була добра, її потрібно задобрити, умилювати, тому Рожаницям, Богині Долі приносили подарунки та безкровне жертвоприношення.

Вищою силою в далеких передхристиянських часах, що визначала життя і буття вважалася сила-доля, яку пізніше замінив християнський Бог, котрий дарує її людині. Часто долю добру чи лиху дає мати, а то й батько. Цей момент особливо прописаний у поетів-романтиків. Так, скажімо, у Т. Шевченка «ці уявлення проартикульовано з акцентом на неспроможності матері дати дитині бажану долю» [6, с. 166]. У Віктора Забіли ж ми не знаходимо чітко прописаного «материнського коду». Натомість показовою є поезія, де автор звертається до батька, покладає на нього відповідальність за долю свого сина:

*Нащо, тату, ти покинув  
Мене сиротою?  
Чому мене не взяв малим  
В могилу з собою?  
І я б вічним сном у землі  
Снав, а не журився б;  
Не знав би я в світі горя,  
Світом не нудився б [3].*

Якщо дихотомічна модель «доля-мати» уповні не реалізувалася у творчості В. Забіли, то інша фольклорна традиція фактично стала засадничою для художньої реалізації образу долі у поета. Звернемося знову до книги С. Килимника «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» [4]. Свято Долі відзначалось за старим стилем 24 листопада, а за новим це свято

збігається зі святом дівочої долі – св. Катерини. Це свято серед численних жіночих свят є найзнаменнішим, воно започатковує період сватань і весіль. У залишках колишніх обрядовій збереглися окремі форми ворожінь – вечорниці, ворожіння про Долю, ворожіння про нареченого і наречену, обряд кликання «до каші» тощо. З особливим нетерпінням чекали хлопці обряду «Кликання судженого до каші», чи «Закликання Долі до каші». Ця глибока філософська містерія – свято Долі-Катерини – без найменшого сумніву, свято еротичне, свято причарування кохання, любові, Долі. Це підтверджують і всі гадання, і самі вечорниці, і традиційна їжа, і піст хлопців, і своєрідність співів, і магія провидіння, вияв високої пошани до тієї непереможної і невблаганної Долі. Такою ж невблаганною виявилась доля і для Віктора Забіли. Не судилося йому бути із коханою обраницею, а тому провідним мотивом його поезії є нереалізація щасливої долі з коханою:

*Сонце зійде – я нуджуся,  
І заходить – плачу:  
Котру люблю дівчиноньку,  
Тієї не бачу [3].*

*\*\**

*А я бідний, безталанний,  
Без пари, без хати:  
Не досталось мені в світі  
Весело співати... [3].*

Цей мотив реалізується переважно через констатацію страдницького життя ліричного героя поезії В. Забіли. Апогеєм цього мотиву є незавуальований автобіографізм, коли поет щиро зізнається:

*Ой, дівчинонько,  
Дівчино мила!  
Хто ж це співає?  
Віктор Забіла,  
В котрого серце*

*Билось і б'ється, –  
Над його слізками  
Доля сміється, –  
Бо він з душею,  
Без долі тільки, –  
Без неї на світі  
Жить дуже гірко [3].*

Часто вихід на трансцендентний рівень осмислення долі у поезії Забіли здійснюється через конкретну «приземлену» життєву ситуацію, нанизування підкреслено матеріальних цінностей (образи худоби, грошей), що яскраво контрастує із переживаннями ліричного героя:

*Без худоби сиротині  
Тяжко в світі жити;  
Хоч який він буде чесний,  
Все буде тужити... [3].*

\*\*

*Не попробує у світі  
Він у парі жити:  
Хто тепер без грошей стане  
Вірно вік любити? [3].*

Самоідентифікація ліричного героя В. Забіли як «безталанного» суголосна контексту романтичної естетики, зокрема мотиву безрезультатного пошуку своєї долі:

*Проживаю вже піввіка,  
Да не найду долі,  
Живу в світі безталанний,  
Гіри, чим у неволі [3].*

І як підсумок – страждання моделює песимістичну перспективу для ліричного героя:

*І чим даліше, і чим даліше,*

*То все мені гірше! [3].*

Від мотиву нереалізації долі-кохання Віктор Забіла приходиться до мотиву смерті. Спочатку він вкраплюється натяками на трагічний фінал:

*Злая доля однімає*

*У мене дівчину;*

*Мене й мучить, мене й гонить*

*Живого в могилу [3].*

Але зрештою прямо проговорюється лексема «смерть», семантично наповнюючись значенням завершеного проекту індивідуальної долі:

*Пугач мені так годиться:*

*Стогне, не співає;*

*Нехай стогне коло мене*

*Да смерть возвіща [3].*

Щодо індивідуального суб'єкта, то розуміння долі як завершеної цілісності буття зумовлює особливу оцінку статусу смерті: тільки стосовно завершеного життєвого шляху можливо говорити про долю як таку, що здійснилася чи справдилася. З-поміж філософів цікаву діалектику долі і смерті висловив А. Мальро: «смерть перетворює життя у долю» [7, с. 927].

М. Яценко озвучує дихотомічний зв'язок мотиву долі і смерті у творчості українських романтиків: «Нарікання на долю, ворогів у багатьох українських поетів 30-60-х років стає лейтмотивом усієї творчості... та нерідко поєднується з лейтмотивом смерті» [2, с. 304].

Відтак, підсумовуючи розмову про реалізацію у поезії Віктора Миколайовича Забіли образу долі як однієї із базових романтичних категорій, варто виокремити окремі пункти тематичної парадигми. Йдеться про такі дихотомічні структури, як доля-кохання, доля-страждання та доля-смерть. Усі вони генетично закорінені або ж у фольклорну традицію, або ж у контекст романтичної естетики. Разом з тим, Віктор Забіла зумів наситити образний ряд своїх поезій оригінальним, так би мовити, суто «забілівським» пафосом, який і

сьогодні вирізняє його вірші з-поміж інших численних звершень та робить їх неоцінним надбанням вітчизняної поетичної скарбниці.

### Список використаних джерел

1. Болотіна Є. Доля як предмет філософського дискурсу (соціально-філософський аналіз феномена): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03. Донецьк, 2002. 20 с.
2. Історія української літератури. ХІХ століття: У 3 кн. Кн.1: навч. посібник / За ред. М. Т. Яценка. Київ : Либідь, 1995.
3. Забіла В., Петренко М. Поезії / упоряд., вступ. ст. та приміт. Г. А. Нудьги; Редкол.: М. П. Бажан та ін. Київ: Рад. письменник, 1960. 215 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Вінніпег, 1955.
5. Мифы народов мира: Энциклопедия. В 2-х т. Т. 2. / гл. ред. С. А. Токарев, 1982.
6. Нахлік Є. Доля. Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка / Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін.; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наук. думка, 2008. 162–184.
7. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. – Минск: Книжный Дом, 2003. 1280 с.
8. Сініцина А. Історико-філософські ідеї українського романтизму (П. Куліш, М. Костомаров): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. Львів, 2001. 20 с.
9. Українські поети-романтики. Київ, 1987.
10. Філоненко С. Доля як творчість. Творчість як доля (на матеріалі прози Оксани Забужко). Актуальні проблеми слов'янської філології : Міжвуз. зб. наук. ст. Вип. 6: Лінгвістика і літературознавство. Київ : Знання України, 2001. С. 248–256.

## **ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ СЕРГІЯ ЖАДАНА)**

Українська література ХХІ століття є надзвичайно цікавою та неповторною. Виходять друком або публікуються в соціальних мережах нові поезії й зараз, тому й на цей момент ми спостерігаємо за процесом її народження. У нашому сьогоденні поезія, зокрема, активно резонує до суспільних подій; митці слова образно переосмислюють соціальні явища, а це відбувається за допомогою таких лінгвостилістичних категорій, як емоційність та експресивність. Емоції становлять об'єкт дослідження насамперед психології та лінгвістики. Цей феномен ретельно вивчали такі мовознавці, як А. Вежбицька, В. Гак, Н. Красавський, В. Шаховський та інші.

Так, на думку В. Шаховського, емоції – це частина природного розвитку людства, що є універсальною в усіх культурах. Мовознавці, які дотримуються цієї концепції, наголошують на загальнолюдському характері емоцій, тобто визначають їх як такі поняття, що властиві всім людям і не зазнають впливу різноманітних зовнішніх чинників.

З поняттям емоційності вчені пов'язують явище експресивності. В. Чабаненко розглядав експресивним те, що слугує в мові для вираження та збудження емоцій.

Отже, експресивність – це семантико-стилістичні ознаки одиниць мови, які засвідчують ставлення мовця до різноманітних подій, явищ, до співрозмовника. На мовному рівні ці поняття актуалізуються за допомогою емоційно-експресивних засобів. Особливої виразності та значення вони набувають у художніх текстових структурах. Простежити їх можна, зокрема, у сучасній українській поезії, яка ще не становила об'єкт лінгвістичного студіювання. Отож, у дослідженні емоційно-експресивних ресурсів сучасної української мови в авторському переосмисленні (зокрема на матеріалі поезій

Сергія Жадана) убачаємо актуальність власної наукової роботи. Творчість згаданого харківського письменника, створена в останні роки, ще не досліджена, що й дозволяє твердити про елемент наукової новизни в запропонованій статті.

Метою нашої розвідки є мовний аналіз емоційно-експресивних засобів лексико-семантичного рівня, які характеризують ідіостиль Сергія Жадана.

Емоційність – це вияв емоційних реакцій людини на певні явища дійсності. Емоційність як психічний феномен актуалізується через емотивність – мовний феномен. Емотивність – це сукупність семантичних складників, що виражають емоційність або емоційно-оцінне ставлення мовця. Отже, поняття емоційного в мові реалізується через специфічну лексику, яку лінгвісти окреслили емотивною.

Оскільки емоційність стала важливим об'єктом ґрунтовних лінгвістичних студій, то в мовознавстві виокремилася й концепція, в основі якої знаходиться вивчення особливостей вербалізації емоцій, – це лінгвістична концепція емоцій. Вона тісно пов'язана з когнітивною теорією емоцій (емотіологією), що базується на досягненнях когнітивної психології та лінгвістики. У науковий обіг широко входить термін емотіологія – наука про вербалізацію емоцій.

У підручнику Л. Мацько, О. Сидоренко та О. Мацько «Стилістика української мови» експресивність визначено «семантико-стилістичною властивістю мовних одиниць, психологічно і соціально вмотивованою, яка забезпечує цим одиницям повноцінне функціонування і створення стилістичного значення, фону, ефекту» [14, с. 189].

Експресивність як лінгвостилістична категорія тісно пов'язана з емоційністю та виражається за допомогою засобів різних мовних рівнів і використання різних стилістичних прийомів і фігур. Емоційно-експресивні ресурси сучасної української мови описані С. Єрмоленко, Л. Мацько, Н. Сологуб, Н. Бойко та ін. мовознавцями.

Базою вияву емоційно-експресивного навантаження художнього контексту є насамперед емотивна лексика, тобто слова, що безпосередньо

позначають емоції або мають емоційне забарвлення. Такі мовні номінації дозволяють авторові створити оригінальні словесні образи або додати сему унікальності до загальної семантики вже відомих, традиційних, словообразів.

Харківський письменник Сергій Жадан є неординарним творцем сучасної української поезії. Його вірші мають філософський підтекст, змушують думати й аналізувати, вони часом складні для прочитання й розуміння. Вивченням творчості цього митця займалися такі дослідники, як Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Соловей. Усі погоджуються, що його стиль самобутній і достатньо оригінальний.

Емоційність та експресивність художнього тексту Сергія Жадана розкривається в яскравих словообразах. До таких можемо зарахувати, зокрема:

1) образ дому. Він несе в собі позитив, добро, радість, а вже кімнати, у яких двері є зачиненими, несуть у собі страх;

2) жіночий образ Марії, що уособлює країну, яка переживає біль і розпач;

3) образ міста, що пов'язаний із мотивом вимушеного переселення людей;

4) образ дороги;

5) антитетичний образ життя – смерті;

6) орнітологічний образ птаха.

Окреслені словесні образи мають високий ступінь експресивізації, яка досягається вживанням епітетів, порівнянь, метафор, наприклад:

*Наші діти, Маріє, ростуть, ніби трава:*

*чорні робочі долоні, стрижена голова,*

*зранку стоять на зупинках, неприкаяні, як пірати –*

*тимчасова адреса, країна напівжива.*

Епітети в мікроконтекстах чорні робочі долоні, стрижена голова, неприкаяні діти, напівжива країна; порівняння ніби трава, як пірати забезпечують вияв емоцій, які ближчі до негативних на шкалі емоційності, – відчай, розпач, біль, сум тощо.

Додатковими засобами експресивізації словесних образів у поетичному мовленні Сергія Жадана визначаємо:

- 1) алюзії до біблійних образів, мотивів і сюжетів;
- 2) актуалізацію суспільно значущої ролі, особливо в період війни;
- 3) філософське навантаження (зокрема в антиномії життя – смерть);
- 4) набуття нових смислів: образ дороги асоціюється із життєвим шляхом людини;
- 5) антитетичне наповнення: зокрема, місто має і позитивні, і негативні властивості;
- 6) символізацію, яка властива, зокрема, словообразу птаха.

Вираження емоцій у мовній системі взагалі та в авторському художньому тексті зокрема передбачає конотативний аспект. Саме конотативне значення допомагає лексемам виконувати експресивну функцію в контексті. Обстежені мовні одиниці дозволяють дійти висновку про те, що в поетичному мовленні Сергія Жадана переважають стилістично знижені, розмовні, згрубілі конотації.

Вони досягаються вживанням:

- 1) згрубілої лексики: ревіти, місити, річище, мертвяки, слабак, вигрібати;
- 2) сленгових номінацій: старий, чувак, зьома, лузер, братішка, трабли, шняга, нарити, провтикати;
- 3) вульгарної лексики: мудак, наволоч, сволота, урод.

Ще одним потужним експресивно-емоційним ресурсом ідіолекту Сергія Жадана стала термінологічна лексика. Наукові терміни, уведені в художній текст, – це вже самобутнє й унікальне явище, а вмiле вживання таких мовних одиниць у віршах – одна з ознак майстерності митця. Так, поет використовує термінологію:

- 1) медичну: плече, шкіра, кров, судини, серце, груди, рана, кості, шрами, руки, лікті, язик;
- 2) технічну: автобус, фура;
- 3) залізничну: потяг, поїзд, перон, колія, залізниця, вагон, провідниця, рейки, шпали, експрес, семафори;

4) природничу: циклон, гравій, щебінь, ландшафт, узбережжя, дощ, вітер, сонце, грім;

5) військову: війна, сапер, міни, вибухівка, автомат;

6) спортивну: стадіон.

Наукові терміни, ужиті в поезіях Сергія Жадана, забезпечують образність та експресивність художніх контекстів. Так, суто біологічним явищем ламається голос автор описує стан зніяковіння перед коханою; пафосність від зображення почуття любові знижується вживанням лексеми горло; а світлий образ коханої розкривається через словоформу слина:

*Йому ніколи не знати, як ламається голос  
від розмов із тобою, як висихає горло  
від того, що ти мовчиш, як виростають рослини  
й гояться шрами від твоєї світлої слини.*

Інтимна лірика актуалізує також і природничу термінологію через, зокрема, художній паралелізм, наприклад:

*Теплі циклони, мов слід поцілунку,  
гоять природи розхитаний нерв.  
грунт вистигає. Дотик руки  
зміщує тіні предметів.*

В ідіолекті Сергія Жадана терміни також залучені до створення метафор, наприклад:

*Поїзд твоїх химер  
не зупиняє біг,  
нам з тобою тепер  
падає різний сніг;  
порівнянь:  
Можливо, колись твердий, ніби гравій,  
час, що між ними зараз трива,  
і з їхніх ламаних біографій  
буде складати нові слова.*

Особливого значення нині набуває мілітаристська лексика. Вона також широко представлена у віршах харківського поета, наприклад у рядках:

*Що б я робив, якби раптом став сапером.  
Я б викопав протипіхотні міни,  
ховав би їх під ліжко,  
і слухав уночі,  
як вибухівка  
пускає своє коріння,  
ніби  
цибуля;  
або:  
Без тебе нічого не буде, хочеш чи ні.  
Наші серця, як підводні міни, стоять в глибині.  
Згадуй кожну з утеч, згадуй кожну з атак –  
скільки зможеш, хоча б до смерті, хоча би так.*

Ще одним емоційно-експресивним засобом лексико-семантичного рівня є архаїчна лексика. Це та група слів, яка містить у собі експресивність, але особливої виразності набуває в художніх контекстах не історичної, а сучасної тематики. На нашу думку, саме з метою експресивізації художнього контексту автор і вводить архаїзми у вірші. Ужиту в поетичному мовленні Сергія Жадана застарілу лексику можна класифікувати за номінативним принципом. Отже, це назви на позначення:

- 1) частин тіла: уста, лик;
- 2) хвороб: сухоти;
- 3) назв професій: книжник, митарі, дзвонарі;
- 4) військового спорядження: знамена, чати;
- 5) назви членів родини: жона;
- 6) назви чисел: тьма.

Отже, експресивність та емоційність як лінгвостилістичні категорії широко реалізовані в художніх творах Сергія Жадана за допомогою

різноманітних мовних засобів. Емотивність є однією з визначальних рис сучасного українського письменника. Саме емоційно забарвлені та експресивно навантажені художні контексти забезпечують автору особливе місце в новітньому літературному процесі. Ґрунтовне опрацювання фонетичного й граматичного рівнів експресивізації художнього тексту та поглиблене студіювання лексико-семантичного рівня є перспективним напрямком подальших лінгвістичних досліджень.

### Список використаних джерел

1. Бойко Н. І. Експресивізація текстового простору. Світ мови : поетика текстових структур, 2009.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
3. Єрмоленко С. Я. Експресивність. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. С. 156–157.
4. Жадан С. Антена : Поезії. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2018. 304 с.
5. Жадан С. Балади про війну і відбудову. Львів : Кальварія, 2001.
6. Жадан С. Вогнепальні й ножові. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 160 с.
7. Жадан С. Динамо Харків. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 288 с.
8. Жадан С. Ефіопія. Харків : Фоліо, 2009. 121 с.
9. Жадан С. Життя Марії: Книга віршів і перекладів. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2015. Книги – XXI. 184 с.
10. Жадан С. Марадона : Нова книга віршів. Харків : Фоліо, 2008. 169 с.
11. Жадан С. Список кораблів. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2020. 160 с.
12. Жадан С. Тамплієри. Чернівці : Книги – XXI; Meridian Czernowitz, 2017. 120 с.

13. Жадан С. Цитатник. Харків : Фоліо, 2009. 215 с.
14. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
15. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. Київ : Вища школа, 1982. 167 с.

**Є. В. ОРИЩЕНКО**  
*Науковий керівник – Потапенко М. В.*

## **МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ НА ТЕМУ «СУЧАСНЕ ТАНКОВЕ ОЗБРОЄННЯ УКРАЇНИ»**

**Мета:** Дати учням уявлення про історію танкового озброєння в Україні. Створити умови для розвитку критичного мислення, пам'яті та навичок самостійної роботи.

**Методи:** Метод наочності (демонстрація відеоролику), пояснювально-ілюстративний метод (ознайомлення з ілюстраціями за допомогою QR-кодів), словесний метод (проведення евристичної бесіди).

**Обладнання:** Відеоматеріали, таблиця, схеми, QR-коди фото ілюстративного матеріалу.

*Тривалість проведення виховного заходу 120 хвилин.*

***Вступ (5 хвилин).***

Для початку слід пояснити, що таке танкове озброєння країни. Воно входить до Збройних сил України та виконує, як правило, дві функції. По-перше, оборонну: танки діють разом із механізованими бригадами, і щоб прикривати їх від ворожих танків при наступі, то потрібно задіяти перших. І також танкові війська наносять контрудари. По-друге, наступальну: вони за допомогою потужної вогневої міці, наносять велику шкоду противнику, прориваючи бойовий фронт ворога.

Головна одиниця озброєння – це танк, броньована бойова машина, як правило, на гусеничному ході, але є винятки, коли ставлять колісну базу на

танк. Зазвичай має основне озброєння, до якого входять гармата та різного роду кулемети. Є й альтернативне визначення – це універсальний «сталевий слон», який має потужну вогневу міць, здатний утримувати задану точку довгий період часу. Як правило, має маневреність, бронювання корпусу та місце для членів екіпажу.

Станом на 2021 рік Україна має у своєму розпорядженні найбільший танковий парк у Європі. Саме так: не у Східній Європі, де тільки Польща може змагатися з нами на рівних, а по всьому континенту.

На зиму 2021 року в ЗСУ в 11 механізованих і гірських бригадах значиться 330 танків Т-64Б, Т-64БВ і Т-72АВ.

Крім того, 6 батальйонів у кадрових танкових бригадах (17-й та 1-й ОТБР) – ще 186 танків.

У Десантно-штурмових військах танкові роти не у кожній бригаді, у мотопіхотних бригад є по роті, але подекуди вже розгорнули й до батальйону. І ще є 300-й навчальний полк в Десні та 12-й окремий танковий батальйон, сформований для захисту півночі Чернігівської області та взаємодії з єгерями з 61-ї бригади.

Ось так і набігає в українській армії під 30 танкових батальйонів – цифра між 800 і 900 машин є цілком реальною.

### ***Історичні цікавинки (20 хвилин).***

МС-1 — радянський легкий піхотний танк 1920-х років. Створений в 1925–1927 роках на основі французького танка FT-17 і його італійського варіанту «Fiat 3000» і став першим танком радянської розробки.



Т-34 – радянський середній танк періоду Другої світової війни, перший у світі сучасний танк у масовому виробництві,



Всюдихід – всюдихідна машина, розроблена конструктором Олександром Олександровичем Пороховщиковим в Росії в 1914-1915 роках.



БМ «Оплот» – сучасний український основний бойовий танк, розроблений Харківським конструкторським бюро машинобудування.



T-84-120 «Ятаган» – версія танку T-84У «Оплот», адаптована до стандартів НАТО.



T-64BM «Булат» – український основний бойовий танк, який є модернізацією радянського танка T-64Б/БВ. Єдиний користувач танків «Булат» – Збройні сили України.



Танк Леонардо – один з винаходів італійського вченого, винахідника та художника Леонардо да Вінчі.



Т-64 – сімейство основних бойових танків, що випускалися серійно в СРСР з 1963 по 1987 рік. За цей час було створено близько трьох десятків різних модифікацій танка. Роботи над створенням танка розпочалися в Харкові в 1951 році під керівництвом Олександра Морозова.



ПТ-76 (плавучий танк) – радянський легкий плавучий танк. Був на озброєнні радянської армії у розвідувальних військах, морської піхоти, військах берегової оборони, Збройних силах країн-членів Варшавського Договору, а також поставлявся на експорт у десятки країн світу.



Танки Т-54 і Т-55 – серія радянських основних бойових танків, випущених після Другої світової війни. Перший прототип Т-54 був готовий в Нижньому Тагілі до кінця 1945 року. З кінця 1950-х років Т-54 став основним танком бронетанкових частин Радянської Армії, армій країн Варшавського договору та багатьох інших.



**Т-54**



**Т-55**

***Завдання 1 (20 хвилин).***

**Вам надано дві характеристики танків. Потрібно створити схему відмінностей між двома видами сучасних танків, які перебувають на озброєнні в Україні.**

I) T-64E, даній модернізації танка, був притаманний двигун 5ТДФЕ потужністю 850 к. с. Характерною особливістю цієї моделі було встановлення сучасного озброєння, яке працювало в парі з гарматою. До нього можна віднести модуль автоматичних гармат ГШ-23 калібру 23 мм. Як правило, її встановлювали на літаки, але було прийнято рішення встановлювати її на бойові машини. Було застосовано й новий механізм керування вогнем під назвою 1А33-1 «Об». Ця модель здатна вести вогонь керованими протитанковими ракетами «Комбат» розроблена в Київському конструкторському бюро «Луч». Пуск ракети здійснюється з гладкоствольної гармати калібру 125 мм, якщо основне озброєння нездатне виконувати поставлену ціль.

II) Танк зразка 2021 під назвою T-64БВК докорінно змінився, адже цього потребували події, які вже тривали на той час 7 років. Як ми всі знаємо, здебільшого під час бою головним є командирський танк, а саме його Держпідприємство «Харківський бронетанковий завод» модернізувало у 2021 році. Було встановлено дві радіостанції типів УКХ та одну з дальністю дії до 500 км типу КХ. Для швидкого виявлення противників було встановлено камеру спостереження, яка бачить ціль до 2 кілометрів. Не оминули увагою й озброєння та башту. Останній було покращено захист, а що стосується озброєння, то було встановлено кулемет НСВТ з калібром 12,7 мм. Що стосується двигуна, то застарілий 5ТДФ був замінений новим 6ТД-4, який мав потужність 1500 к. с. Існують й інші модифікації сучасних двигунів, 6ТД-1, 6ТД-2, 6ТД-3, 6ТД-4 потужністю 1000, 1200, 1400, та 1500 к. с. відповідно. Двигун має й недолік, а саме його гучність.

У XXI ст. Збройні сили України мають у своєму розпорядженні різні модифікації танків. Однією з них є Т-64. Знову ж таки історія створення танка відносить нас до Харківського заводу імені В. О. Малишева. Ми маємо перспективний вид танка, що перебуває на озброєнні вже понад 40 років.

**Завдання 2 (40 хвилин).**

Слід переглянути відео, яке присвячене цій темі.

<https://www.youtube.com/watch?v=IMWUMd0s804>

На основі відео заповнити таблицю.

<b>Назва танка</b>	<b>Бойове застосування</b>	<b>Озброєння, бронювання, швидкість та запас ходу.</b>	<b>Ціна та експорт у іноземні країни світу.</b>
Т-64 БМ «Булат».	АТО,ООС, Російсько-Українська війна.	Двигун 850-сильний 5ТДФМ. Конструктори збільшили бронювання танка шляхом встановлення захисту третього покоління «Ніж». І т.д.	За кордон танк не поставлявся.
Т-84 БМ «Оплот».	АТО,ООС, Російсько-Українська війна.	Він має збільшену потужність двигуна до 1200 к. с., удосконаленні прилади прицілювання та спостереження. Двигун типу 6ТД-2 та система «Варта»,	У 2021 році його поставили до США за вартістю 7 мільйонів доларів та до Таїланду за 4,9 мільйонів доларів за одиницю з новою назвою БМ «Оплот-Т».
Т-80	АТО,ООС,	Двигун із	Це радянський

	Російсько-Українська війна.	потужністю 1250 кінських сил, боєкомплект налічує 45 снарядів, а робить він 12 пострілів за хвилину.	танк, який перебуває на озброєнні в Україні.
T-72	АТО,ООС, Російсько-Українська війна.	Двигун 780 кінських сил, багатопаливний чотиритактний дизель, типу В-46. Гладкоствольна гармата 2А26М2, калібру 125 мм. За одну хвилину, вона може здійснити 8 пострілів.	Це радянський танк, який перебуває на озброєнні в Україні.

***Завдання 3 (30 хвилин).***

**Перейдіть за QR-кодом та виконайте завдання.**



### ***Підведення підсумків (5 хвилин).***

Що нового Ви дізналися?

Які основні ознаки танку як виду озброєння Ви можете назвати?

Яка модифікація танку, що перебуває на озброєнні в ЗСУ, є найбільш ефективною?

### **Список використаних джерел**

1. Никольський М. Від Т-64 до Т-80. Погляд із Заходу // *Техніка та озброєння*. 1998. № 3.
2. Репало В. Т-54 – це українська машина, її коріння – у Харкові // *Персонал плюс*. 2012. №37.
3. Саєнко. М. Чобіток С. Основний бойовий танк Т-64. – Київ, 2001. 93 с.
4. Танк Т-64БМ «Булат». URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2-64%D0%91%D0%9C\\_%C2%AB%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%82%C2%BB](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2-64%D0%91%D0%9C_%C2%AB%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%82%C2%BB) [cites: 19.12.2022].

***О. І. ПРОКОПЕНКО***

## **РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ**

У діяльності сучасного педагога-словесника актуальним є формування творчої особистості здобувачів освіти, розвиток їхніх творчих здібностей із використанням як традиційних, так і новітніх технологій, що відповідають вимогам сучасного життя.

Творчість учителя розгортається у формі співтворчості з учнем. Чи кожна людина може творити? Мабуть, так. Дати дитині себе розкрити, показати їй, що вона вміє, – обов'язок педагога.

Перед сучасним учителем стоїть ряд важливих завдань: виявити приховані здібності дітей, активізувати їх шляхом тренування творчими вправами, спрямованими на розвиток фантазії та уяви, допомогти учням

повірити у власний потенціал, навчити нестандартно висловлювати власні думки.

Визначенню поняття творчої особистості приділяється багато уваги у філософській, педагогічній, психологічній літературі (Б. Г. Ананьїн, В. І. Андреев, С. М. Бондаренко, Р. М. Грановська, В. А. Кан-Калик, Я. О. Пономарьов та інші). Більшість дослідників дійшли висновку, що творчість – це діяльність, яка породжує щось нове, раніше не відоме на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, навичок. «Творчість передбачає наявність в особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [1, с. 20]. Творча особистість, на думку більшості дослідників, знаходить задоволення не стільки в досягненні мети творчості, скільки в самому процесі, володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, уміє відійти від шаблону.

Актуальність і складність проблеми розвитку творчої особистості в тому, що прямого шляху наuczіння творчості немає. У педагогічній науці окреслені лише загальні підходи до розв'язання цього питання. Серед них – розвиток творчих здібностей здобувачів освіти та організація на уроці творчого процесу навчання.

Розвивати творчі здібності можна в різний спосіб. Діти обдаровані можуть власними зусиллями тренувати свої здібності, удосконалюючи їх. Проте важливою є роль учителя. Уміння педагога пробудити креативність школярів і заохотити діяти оригінально, нестандартно сприяє становленню самостійної творчості учнів у різних життєвих сферах. Важливо, щоб учитель виявляв готовність до творчого пошуку разом з учнями, умів створювати атмосферу продуктивного пізнання на уроці. Це можливо на основі особистісного підходу в навчанні до кожного учня, розвитку ініціативи, використанні нестандартних форм навчання.

Наступним важливим кроком у роботі вчителя є організація на уроці творчого процесу навчання. «Завжди, коли учень, виконуючи вправу,

знаходиться в стані пошукової діяльності, ми можемо говорити про елементи творчості» [4, с. 191]. Сучасний педагог має зважати на індивідуальні психологічні особливості дітей, урок будувати на підставі *рівноправного партнерства й спілкування на творчих засадах із використанням інтерактивних форм і методів навчання*. Серед дієвих технологій навчання широкого застосування набули проєктне навчання, інтерактивна технологія, особистісно зорієнтоване навчання.

Уроки української мови та літератури дають широкі можливості активізувати та розвивати творчу думку учнів, прищеплюють любов до рідного слова, виховують високі моральні якості. «При віднесенні тієї чи іншої справи до розряду творчих слід керуватися передусім розумінням самої суті творчості як найвищої форми активності й самостійної діяльності людини. При цьому виникає новий продукт, якого раніше не існувало, в нашому випадку – нове висловлювання» [4, с. 190]. У такій роботі обов'язково відіб'ється особливість автора, якщо вона стане результатом свідомого творчого пошуку учня.

Формування творчої особистості на уроках словесності передбачає і розвиток гуманітарної культури учнів, уміння самостійно спілкуватися з творами мистецтва слова та свідомо сприймати втілені в них естетичні та духовні цінності.

Під час підготовки до уроків рекомендуємо добирати такі види завдань, які б сприяли розвитку *творчо-літературних здібностей*.

Стимулює розвиток літературних здібностей *класичний зразок*. «Приклади натхненного творчого пошуку й самовідданої праці видатної людини залишають глибокий слід в душах дітей» [6, с. 17]. Учні мають відчутти красу слова, глибину змісту, вишуканість форми, щоб і самим стати творцями краси. Відомо, що літературні твори – результат копіткої роботи письменників. Переконають у цьому уривки, взяті із їхніх записних книжок. Можна запропонувати таке завдання: будьте спостережливими, запам'ятайте 1-2 фрази найбільш, на вашу думку, оригінальні.

*Перлини письменницьких записників*

*Із нотаток Лесі Українки: « повітря дише чарівним спокоєм», «талого снігу платочки сивенькі», «прокидалася край неба зірниця, мов над озером тихим, глибоким лебідь сплеснув крилом».*

*Із нотаток Михайла Коцюбинського: «табунець горобців тихо, мов сніжинки, упав на вишню», «двоє закоханих: море й берег», «хмара на вершечку скелі, як поцілунок неба».*

Робота творчого характеру вчить дітей помічати й розуміти деталь як «мініатюрну модель мистецтва» (за Ю. Добіним), а згодом створювати *власні моделі за зразком чи асоціаціями.*

*«Фантазуємо разом»*

- Дорога за містом в'ється, як... (*вибілений полотняний рушник*).

- Молоде житечко гаптовано... (*червоними маками та синьоокими волошками*).

- Озеро Добре було схоже на... (*розплющене око, яким земля приглядалася до білого світу*).

- Килими зеленого моху... (*яскравими оксамитовими клаптиками*) лежали на землі.

Письменники-початківці наслідують своїх улюблених майстрів слова, тож не треба боятися, що ця діяльність перетвориться на копіювання. Якщо спершу й буде перефразовування матеріалу, то згодом виникне бажання написати по-своєму.

Наступним видом творчого завдання може бути *твір за початком.*

*А) «Ось і запустила зима свого велетенського млина. На всі заставки меле! День і ніч сипле з хмари сніг, як із рукава. Самотній дуб незграбно ворушить гілками на вітрі. Здається, збирає намелене».*

*Б) «Прокинулися квіти – лісові дзвіночки. У кожній квіточці маленький молоточок. Як тільки подихне вітерець, молоточок торкається до пелюстки і дзвенить. Плине мелодія лісом».*

Під час складання *есе* на тему «Чарівна осінь» можна дібрати разом із учнями слова, які характеризують цю пору року чи асоціюються з нею,

наприклад, жовтогарячий, осінь-художниця, листяний килим, шурхотить листя, ліс принишк, бездонне небо, блакить неба, жовтокоса красуня тощо. Така робота пробуджує уяву, образне мислення, учні підсилюють їх спостереженням над природою.

Робота над збагаченням лексики дає змогу розкрити красу кожного слова. У середніх і старших класах можна запропонувати завдання – *поширити речення*. Варто націлити учнів не просто дописати другорядні члени речення, а надати оригінальної форми, наповнити змістом, збагатити його образно. Наприклад, поширити називні речення (Літо. Тиша. Небо).

Пам'ять чіпляється за яскраві асоціації, тому добір завдань, що стимулюють асоціативне мислення, також є доречним.

*Вправа «Вузлик напам'ять».* Уважно прослухати словосполучення, потім записати по пам'яті. Додати 1-2 власне складених.

*Багрянний вечір, золотооке сонце, зелені дзьобики бруньок, леза блискавок, блакитний вітер, полиновий смуток давнини.*

*Вправа «Гра в асоціації»*

1. Подумай, із чим асоціюється в тебе *дощове небо, стиглі абрикоси, сині васильки*.

2. Створи скарбничку слів, які допомагають відчутти тобі *натхнення, ніжність, тривогу, сум*.

На етапі актуалізації або узагальнення знань, умінь і навичок можна запропонувати учням *«творчу п'ятихвилинку»*.

*Твір-асоціація.* Скласти 5-7 речень на запропоновану тему. «Несе Полісся в кошиках гриби» (Л. Костенко). «Осінній день березами почавсь» (Л. Костенко). «На призьбі вечір – мов старий скрипаль» (М. Боровко). «Так тихо вгорі наді мною...Небесний заснув океан» (В. Сосюра).

Цікавою вправою є написання твору-мініатюри *«Малюємо словом»*.

1. Візерунчаста сніжинка опустилася на твою долоню. Про що вона розповіла? Почуте запиши. 2. Запиши підслухану розмову двох сніжинок. 3. Поспостерігай за розмовою джмеля з квіткою. Почуте запиши.

Викликати асоціативні спогади може введення в контекст фразеологізмів. Для учнів 5-7 кл. можна запропонувати такі завдання. Діти запам'ятовують велику кількість фразеологізмів, тлумачень їх значення. Скласти твір-розповідь, заголовком якого є фразеологізм («Вилами по воді писано», «Не один пуд солі з'їсти», «Плекати надію», «Протоптувати стежку» тощо).

Вдячним видом роботи, який можна використати на уроках, є *диктант (переказ) за аналогією*. Цей вид завдання дає можливість організувати роботу на всіх мовних рівнях, наприклад, лексичному, граматичному, синтаксичному.

*Диктант за аналогією* – це така творча робота, у процесі якої учень прослуховує текст, а потім записує *самостійно складений зв'язний текст, подібний до продиктованого за композицією та граматичною структурою, але відрізняється від нього за змістом*.

А) *Калина по ярах стоїть у кетягах, як у зорях. Кожна ягідка аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє палким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листа. Горобці клюють ягоди, кетяги воруються, і обважнілі сузір'я здригаються, ніби хочуть злетіти. На калині рясніє безліч ягід, і від того вона усміхнена. Щаслива й усміхнена.*

Б) *Горобина по садках стоїть у кетягах, як у червоному намисті. Кожна ягідка налилася достиглим соком, так і пашіє палким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні візерунчастого листа. Налітають прудкі горобці, клюють ягоди, і обважнілі сузір'я воруються, ніби прагнуть злетіти. На горобині червоніє безліч ягід, у від того вона усміхнена й щаслива.*

Запропоновані вправи можуть стати засобом активізації мовлення, вироблення образного відчуття, а отже, посилення творчого потенціалу учнів.

Такі види діяльності дають позитивні результати, створюють сприятливі умови для повноцінної діяльності дитини.

Загалом розвиток творчих здібностей учнів, їхнього мислення, уяви, формування моральних якостей за допомогою слова – важливий складник

вивчення рідної мови та літератури. Успішно реалізує його вчитель-словесник, який сам є творчою особистістю.

### Список використаних джерел

1. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст: навчальний посібник. Тернопіль: Мальва - ОСО, 2001. 160 с.
2. Глазова О. Текстцентричний підхід у вивченні української мови. *Методичні діалоги*. 2001. № 2-3, С. 8-11.
3. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль: Астон, 2005.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад. Київ: Рад. школа, 1984. 223 с.
5. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури»: Інформаційне видання для здобувачів рівня вищої освіти магістра. / Укл. І. М. Лапшина, Н. Ю. Родюк. Вінниця: ВДПУ, 2018. 68 с.
6. Ярмолюк А. В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 7. С. 15–20.

**М. П. САВЧЕНКО**

## ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ - АПОФЕОЗ ІДЕЇ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

*(урок - семінарське заняття з історії України в 10 класі, 2 години)*

**Тема.** Четвертий Універсал Української Центральної Ради – апофеоз ідеї державності України.

**Мета та завдання.** Спираючись на знання учнями подій, фактів, особливостей Української революції 1917-1921 рр. та змісту Першого, Другого, Третього Універсалів Української Центральної Ради, проаналізувати історичні умови прийняття Четвертого Універсалу Української Центральної Ради, його зміст та історичне значення.

Формувати в учнів уміння та навички аналізу історичних подій, роботи з історичними документами, з різними джерелами інформації.

Національно-патріотичне виховання учнів.

**Очікувані результати:** учні знають: дати утворення УЦР, проголошення УНР і державної незалежності УНР; розуміють: зміст понять: «самостійники», «універсал», передумови постання національної держави – Української Народної Республіки; вплив світових подій на внутрішньоукраїнські процеси; уміють: визначити хронологічні межі Української революції та синхронізувати історичні події в різних регіонах України, в Росії, Європі; використовувати карту як джерело інформації про події Української революції; порівнюють політичні програми українських політичних партій періоду революції, визначають причини й характер виявлених розбіжностей, наслідки боротьби політичних партій за впливи на населення України; узагальнюють зміст Універсалів УЦР, визначають положення, включення яких диктували тогочасна політична ситуація або/і політичні погляди більшості членів УЦР.

**Тип уроку:** семінарське заняття.

**План семінару.**

1. Українська революція 1917-1921рр. Перший, Другий, Третій Універсали Української Центральної Ради про державотворення в Україні.
2. Прийняття Четвертого Універсалу Української Центральної Ради. Проголошення державної незалежності Української Народної Республіки.
3. Уроки Четвертого Універсалу Української Центральної Ради та його історичне значення.

**Основні поняття.** Українська революція 1917-1921 рр. Українська Центральна Рада. Універсали Української Центральної Ради. Етапи національно-визвольної боротьби в Україні в 1917-1921 рр.

**Логічне завдання.** Чому Четвертий Універсал Української Центральної Ради є апофеозом ідеї державності України?

**Випереджувальне завдання:** підготувати репортаж про пам'ятні місця в Києві, пов'язані з прийняттям Четвертого Універсалу Української Центральної

Ради. Як у музеї Української Народної Республіки відображені події, пов'язані з прийняттям Четвертого Універсалу УЦР?

**Обладнання уроку.**

1. Портрети М. С. Грушевського, В. К. Винниченка.

2. Плакат зі словами Т.Г. Шевченка:

«І оживе добра слава,  
Слава України...»

3. Виставка літератури, наукових публікацій з теми «Українська революція 1917-1921 рр.».

4. Карти «Українська Центральна Рада. Українська революція 1917-1921» /Авт. кол. Сосса Р. І., Грицеляк В. П., Кучерук О. С., Лоза Ю. І., Скальський В. В., Файзулін Я. М. Київ: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2018, 2019.

5. Кодограми з основними ідеями Першого (10(23) червня 1917 р.), Другого (3(16) липня 1917 р.), Третього (7(20) листопада 1917 р.), Четвертого (9(22) січня 1918 р.) Універсалів Української Центральної Ради, короткою характеристикою етапів національно-визвольної боротьби в Україні в 1917-1918 рр.

**Тематика повідомлень учнів під час семінарського заняття** (Повідомлення готуються заздалегідь згідно з рекомендованою літературою):

1. Політичні партії та організації в Українській революції 1917-1921 рр. (у період 1917- січня 1918 року).

2. Українська Центральна Рада – головний орган українського політичного руху в 1917-1918 рр.

3. Універсали Української Центральної Ради – пошук шляхів утвердження ідеї державної самостійності, засобів економічного, політичного, соціального й духовного відродження України.

4. Проголошення державної самостійності Української Народної Республіки (9(22) січня 1918 р.).

5. Взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом Росії. «Тимчасова інструкція для Секретаріату Тимчасового уряду на Україні».

6. Конфлікти Української Центральної Ради з органами влади в РСФФР. Їх причини та наслідки.

7. Уроки Четвертого Універсалу Української Центральної Ради.

Повідомлення заслуховуються в процесі розгляду питань семінарського заняття.

Після вступного слова вчителя йде розгляд питань семінарського заняття.

З 1 питання «Українська революція 1917-1921рр. Перший, Другий, Третій Універсали Української Центральної Ради про державотворення в Україні» йде бесіда вчителя з класом, заслуховуються повідомлення учнів, рецензуються їхні відповіді. Запитання до учнів: Які результати Лютневої революції в Російській державі? В чому полягають особливості Української революції в 1917 р.? Які політичні сили діяли в Україні в цей час? Визначити особливості діяльності українських політичних партій у цей період. Коли і за яких умов відбулося утворення Української Центральної ради? Хто її очолив? Що ви знаєте про діяльність М. С. Грушевського як політичного діяча? Дайте характеристику діяльності Української Центральної Ради весною – влітку 1917 р. Чим характеризувалися політична боротьба в Україні в цей час? Коли був виданий Перший Універсал Української Центральної Ради? Які його ідеї? (Пригадайте з курсу історії України 8 класу: з яких приводів видавалися Універсали гетьманами українського козацького війська у XVII-XVIII ст.?) Розкажіть про заснування Генерального Секретаріату та про виникнення Малої Ради. Взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом Росії. Коли був виданий Другий Універсал? Що він проголошував? Чим характеризується "Тимчасова інструкція для Генерального Секретаріату Тимчасового уряду на Україні"? Які події відбулися в Росії в листопаді 1917р.? Коли був прийнятий Третій Універсал? Який його основний зміст та ідеї? Якою була політична обстановка в Україні в цей час?

Висновки з першого питання семінару.

Розгляд другого питання: Прийняття Четвертого Універсалу Української Центральної Ради. Проголошення державної незалежності Української Народної Республіки.

Вчитель організує роботу зі змістом тексту Четвертого Універсалу Української Центральної Ради.

В процесі цієї роботи розглядаються такі питання:

1. Чим характеризується політична обстановка в Україні на початку 1918 р.?

2. Як її визначає Четвертий Універсал Української Центральної Ради?

3. Повідомлення учнів про обставини прийняття Четвертого Універсалу Української Центральної Ради.

4. Про що сповістила громадян України Українська Центральна Рада?

5. Користуючись текстом зазначеного Універсалу, визначте основи нової зовнішньої політики, відносин з сусідніми державами.

6. Як передбачалося вирішення соціальних проблем, питання власності, земельне питання, питання банків, армії?

7. Які політичні права, свободи проголошувалися Четвертим Універсалом Української Центральної Ради?

Запис висновків із другого питання семінару.

Для визначення уроків Четвертого Універсалу Української Центральної Ради та його історичного значення учні використовують сучасні публікації, присвячені Українській революції 1917-1921 років [1; 10; 11; 12].

Розгляд логічного завдання та визначення основних висновків з теми семінарського заняття.

Виступи рецензентів, аналіз відповідей, оцінювання роботи учнів. В процесі уроку демонструються кодограми з основними положеннями Першого, Другого, Третього Універсалів Української Центральної Ради. Визначаються основні етапи національно-визвольної боротьби в Україні в 1917 – на початку 1918 рр.

Домашнє завдання:

Підготувати есе на тему: «Чим актуальні ідеї Четвертого Універсалу Української Центральної Ради для сьогоденної України?»

Як оцінюють події початку 1918 р. М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Дорошенко?

Як популяризація історії українського державотворення та національно-визвольної боротьби українців сприяє патріотичному вихованню громадян та формуванню національної ідентичності?

### **Рекомендована література до теми:**

1. Чотири Універсали. Серія «Сторінки історії». Київ: ДТ книголюбів України, 1990. 24 с.

2. Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. Київ: «Веселка», 1992. 150 с.

3. Самостійна Україна. Збірник програм українських політичних партій початку ХХ століття. Тернопіль: Видавництво управління по пресі, 1991. 114 с.

4. В. Винниченко. Відродження нації. Частина I, II, III. Репринтне відтворення видання 1920 року. Київ: Політвидав, 1990. 50 с.

5. Михайло Грушевський. Новий період України. За роки від 1914 до 1919. Київ: Либідь, 1992. 200 с.

6. Дмитро Дорошенко. Історія України 1917-1923 рр. Доба Центральної Ради. *Прапор*. 1990. № 11,12; Березіль. 1991. № 1-12; 1992. № 1,2.

7. Білокінь С. Спомини Михайла Грушевського про Центральну Раду. *Розбудова держави*. 1993. № 1. С. 8-21.

8. Винар Л. Михайло Грушевський, Українська Центральна Рада і відродження державності України. *Розбудова держави*. 1992. №3. С. 24-33.

9. Кучерук О. Українська Центральна Рада: 1917-1918 роки. Київ: Вид-во ТОВ «Балтія-друк», 2018. 128 с.

10. Кульчицький С.В. Центральна Рада. Утворення УНР. *Український історичний журнал*, 1992. № № 5,6.

11. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у двох томах. Т.1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. Київ, 1996. 590 с.

12. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у двох томах. Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. Київ, 1997. 424 с.

**Н. М. ФЕСЕНКО**

## **ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІЦЕЇСТІВ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

*(на прикладі завдань до теми «В аеропорту», представлених на практичному семінарі «Формування соціальної компетентності ліцеїстів засобами інтерактивних технологій на уроках іноземної мови та в позаурочний час»)*

Завдання 1. Упорядкування тексту з окремих речень.

Aufgabe 1. Sie bekommen getrennte Sätze eines Textes. Bestimmen Sie in Gruppen die richtige Reihenfolge der Handlungen im Flughafen.

Знайти на інформаційному табло стійку реєстрації свого рейсу.

Зважити валізи.

Показати посвідчення особи та квитки на рейс.

Отримати багажну квитанцію, прикріплену до бланку авіаквитка.

Отримати посадочний талон із ПП, датою, номером рейсу, часом вильоту, номером крісла і виходу на посадку.

Прибути в аеропорт за 2 години до відльоту.

Покласти валізи на конвеєр для сканування.

Викласти в кошик усі металеві речі, гаманець, телефон та пасок.

Пройти до виходу на посадку, тримаючи в руці квиток та посвідчення особи.

Пройти на контроль безпеки.

Підготувати 2 одиниці багажу, які можна взяти на борт.

Надати для огляду ручну поклажу.

Пройти особистий контроль через металодетектор.

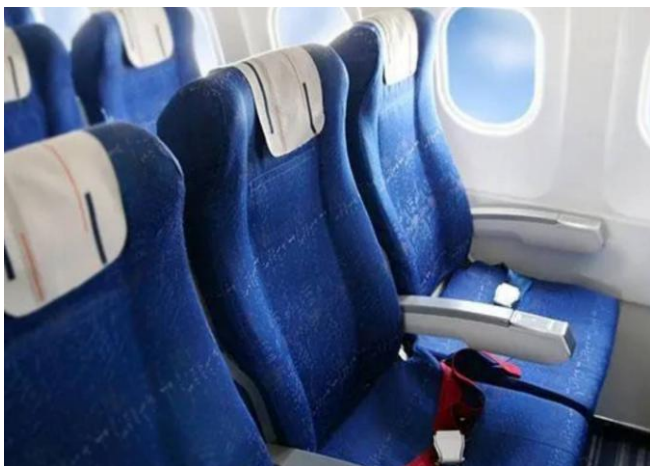
Завдання 2. Підбір підписів до піктограм. Що означають ці символи?

Aufgabe 2. Was bedeuten diese Symbole am Flughafen?



Завдання 3. Опис малюнків до теми «На борту».

Aufgabe 3. Wir befinden uns schon an Bord eines Flugzeuges. Beschreiben Sie, was Sie auf diesen Bildern sehen. Wozu dienen diese Personen bzw. Geräte?





### **Список використаних джерел**

1. Reisetipps: <https://www.munich-airport.de/reisetipps-2223194>
2. <https://de.depositphotos.com/vector-images/flughafen-symbol.html>
3. Sicher fliegen unter Cotrona-Bedingungen – Berlin Airport. URL:  
<https://ber.berlin-airport.de>

## 2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

*С. І. КАРПЕНКО*

### **ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ДОШОК НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Усім відомо, що під час дистанційного навчання вчителю найбільше не вистачає шкільної дошки, адже саме вона значно спрощує подачу навчального матеріалу: на дошці зручно малювати схеми, записувати формули, розв'язувати приклади та задачі, будувати графіки, а також це чудова річ для інтерактивної роботи в класі. Слід враховувати, що математика використовує безліч символів, формул та рисунків, які повинні бачити учні, тому важливо використовувати при дистанційному навчанні аналог шкільної дошки, який дозволить забезпечити такий же функціонал. Таким інструментом, який можна активно використовувати в дистанційному навчанні, є віртуальні дошки. Віртуальна інтерактивна дошка – це мережевий соціальний ресурс, призначений для організації спільної роботи зі створення й редагування зображень і документів, спілкування в реальному часі.

Існують різні види інтерактивних дошок, а саме:

- для малювання (Draw Note, Scribblar, CoSketch);
- для зберігання нотаток (Conceptboard, Scrumblr);
- для організації спільної роботи (Realtimeboard, Twiddla, Popplet, Rizzoma, Padlet, Linoit, Educreations);
- для створення інтерактивних плакатів (Wikiwall, Glogster).

На уроках математики під час дистанційного навчання віртуальні дошки використовують для аналізу запропонованого розв'язання задачі, для встановлення учнями взаємозв'язків з теоретичним матеріалом, аналізу розв'язання задачі на знаходження помилок. Додавши на віртуальну дошку розв'язання задачі, учні мають його проаналізувати, залишаючи відповідні мітки: коментарі, виділення тощо. Так учні розвиватимуть уміння аналізувати,

співставляти та обґрунтовувати власні думки. Також віртуальні дошки можна використовувати для застосування інтерактивних технологій, а саме мозковий штурм (учитель ставить проблемне питання, а учні шукають ідеї для його розв'язання, а потім розміщують їх на інтерактивній дошці); незакінчені речення (учні переставляють слова так, щоб скласти правильне математичне твердження, теорему, формули тощо); дерево рішень (учні розробляють стратегію, план дій для розв'язання, створюють математичну модель, добираючи математичний апарат для побудови моделі).

На своїх уроках використовую інтерактивну дошку Jamboard, що має чимало можливостей. Jamboard – це безкоштовний інтерактивний сервіс від Google, покликаний допомогти без проблем передати власні ідеї, працювати та допрацьовувати цікаві креативні рішення спільними зусиллями. Базується цей девайс на хмарних технологіях, тож користуватися ним можна з будь-яких гаджетів. І все в режимі реального часу. Багато в чому сервіс схожий на звичайну білу дошку для малювання маркерами.

На відміну від звичайної дошки, Jamboard не має обмежень за розміром вільного місця і кількістю учасників, які можуть одночасно малювати на ній. До того ж усе, що написано на онлайн-дошці, можна зберегти на Google Drive: матеріали записані на Google Jamboard, нікуди не зникнуть із часом.

Переваги:

1. Інтерфейс сервісу настільки інтуїтивно зрозумілий і зручний, що перед початком роботи навіть не потрібно вчитися.
2. Дошка Jamboard містить повний набір функцій малювання, а також можливості для управління різними пензлями, розпізнавання рукописного введення тощо.
3. Є мобільний додаток для платформ Android та iOS, який без проблем запускається на смартфонах та планшетах.
4. На дошку можна завантажувати файли з Google-диску.
5. Із мобільного додатка Google Jamboard ви можете створити нову Jam-сесію і потім дозволити підключитися до неї з будь-яких інших пристроїв

необмеженій кількості учасників, де б вони не знаходилися (за наявності у всіх учасників доступу до Інтернету).

6. У браузерному та мобільному додатках Google Jamboard є віртуальна лазерна указка, яку ви можете включити під час презентації. Усі переміщення вашої указки по поточній сторінці Jam-сесії відображатимуться в реальному часі у вигляді віртуальної світлової плями.

7. Сервіс має необмежені можливості для роботи з ескізами, таблицями та діаграмами. Редагувати та змінювати їх можна в реальному часі.

8. Jamboard інтегрується з G-Suite, завдяки чому є можливість використовувати різні гугл-слайди, презентації, PDF-документи тощо.

Отже, використання віртуальних дошок на уроках математики в умовах дистанційного навчання дозволяє оптимізувати навчальний процес; сприяти формуванню логічних умінь та досвіду їх використання через включення в освітній процес задач на дослідження, метою яких є не тільки кінцевий результат (розв'язок задачі), а й сам процес розв'язування, у ході якого формуються різні складники математичної компетентності учнів.

### **Список використаних джерел**

1. . Використання онлайн-ресурсів під час дистанційного навчання: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення 29.10.2022).

2. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації МОН, 2020. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/met odichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/met%20odichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf) (дата звернення: 29.10.2022).

3. Шість ресурсів, які працюють як онлайн-дошка для вчителя: веб-сайт. URL: <https://buki.com.ua> (дата звернення 29.10.2022).

## **НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ В 5 КЛАСІ НУШ**

НУШ – це головна реформа освіти МОН України, основною метою якої є створення такої школи, у якій учням цікаво навчатися, у якій вони отримують знання та уміють їх застосовувати у повсякденному житті.

**Постановка проблеми.** Новітні Інтернет-технології стали невід’ємною частиною життя сучасного суспільства, зокрема дітей. Тому все частіше постає питання, яким сьогодні повинен бути вчитель інформатики? Вважаю, що вимогливим до себе, працювати на засадах «педагогіки партнерства», зокрема ставитися з повагою до учня, бути доброзичливим та вміти зберігати довіру.

**Мета статті** полягає в тому, щоб розглянути нові підходи до викладання інформатики в 5 класі НУШ.

**Виклад основного матеріалу.** Із 1 вересня 2022 року для п’ятикласників, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти, застосовується Державний стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) [1].

Оновлення змісту й освітніх ресурсів предмета інформатики є частиною великої реформи ІТ-освіти України. Планується, що з 1 вересня 2023 року оновлений зміст предмета інформатики для закладів загальної середньої освіти буде реалізовуватися на загальнодержавному рівні.

Під час запровадження формуального оцінювання в навчальному процесі вчитель має дотримуватись таких принципів:

1. Постійно забезпечує зворотній зв’язок, надаючи учням коментарі, зауваження, поради щодо їх діяльності.
2. Школярі беруть активну участь в організації процесу їхнього власного навчання.
3. Учитель змінює техніки та технології навчання залежно від зміни результатів навчання учнів.

4. Учитель усвідомлює, що оцінювання тільки за допомогою виставлення деякої кількості балів різко зменшує мотивацію та самооцінку учня.

5. Учитель усвідомлює необхідність навчити учнів принципів і способів покращення власних результатів [2].

Зазвичай учні 5-го класу хочуть стати дорослими. Їм дуже подобається випробовувати межі дозволеного та можливого. Надзвичайно важливо для них отримувати швидкий результат. Адже для п'ятикласника запропонувати тривалий проєкт – майже завжди програш. Необхідно, щоб учень бачив результат своєї роботи якнайшвидше. У такому разі зберігається інтерес, азарт та цікавість до того, що відбувається. З іншого боку, варто розуміти, що вони ще потребують меж стосовно своєї безпеки та інформації, до якої мають доступ та яку повинні вміти оцінювати, особливо в теперішніх умовах. Як зазначає Оксана Пасічник, усі ці речі враховані в НУШ та в програмі інформатики. Загалом, якщо говорити про НУШ та інформатику в ній, то спробували зафіксувати не так концепцію користувача сучасних цифрових технологій, як концепцію підготовки того учня, що може творити ці цифрові технології, зможе бути їхнім творцем. Головне не навчитися користуватися пристроями та програмами, а вміти використовувати їх для вирішення різних проблемних задач потрібних у житті. Чи це дистанційне навчання, чи створення інтернет-магазину, чи це будь-яка задача, але ми в контексті цієї задачі використовуємо технології, а не ставимо за мету просто опанувати її. Крім того, є чотири ключових поняття, що є наскрізними для інформатичної освіти: обчислювальне мислення, наскрізна цифрова компетентність, цифрове громадянство та STEM-підхід.

*За словами Світлани Радченко: «Нові підручники з інформатики мають чимало переваг перед традиційними. Насамперед, це чіткі схематичні пояснення. Основний принцип підручників – мінімум теорії та максимум практики. Усі пояснення та завдання супроводжуються кольоровими ілюстраціями».* Ще однією перевагою Світлана вважає те, що підручники орієнтовані на групову та проєктну роботу. Наприкінці кожного розділу класу

пропонують разом чи в групах попрацювати над проєктом, який допоможе закріпити знання та, відповідно, сформувані компетентності. Під час навчання діти виконують завдання, з якими стикаються в реальному житті. Наприклад, коли вони вивчають графічні редактори, то їм пропонується навчитися обробляти фотографії. У світі сучасних технологій ми розуміємо, що діти, користуючись гаджетами, соціальними мережами та гуглом, так чи інакше вчать цього самі, що це – обов'язкова навичка сьогодення. [3].

**Висновки.** Учителі, які навчають за новими стандартами НУШ у 5-х класах, мають свободу дій обирати навчальні матеріали, імпровізувати, експериментувати. Отже, сьогодні треба не лише вчити, а й не відставати від дітей, постійно бути в курсі нових технологій та сучасних фішок. Нові підручники з інформатики учням більш цікаві. Навчання ефективне, оскільки школярі добре сприймають ілюстрації та приклади.

### Список використаних джерел

1. Про викладання інформатики у 5-11 класах у 2022/2023 н.р. *Майбуття*. 2022. № 13-15. С. 684–686.
2. Морзе Н. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57.
3. Математика й інформатика в пілотних класах НУШ: як її викладають за адаптованими закордонними підручниками. URL: <https://nus.org.ua/articles/matematyka-j-informatyka-v-pilotnyh-klasah-nush-yak-yiyi-vykladayut-za-adaptovanymy-zakordonnymy-pidruchnykamy/>.

**А. М. ОЛІЙНИК, С. М. ЖИТНИКОВА**

**УКРАЇНА – ЦЕ СУПЕР. УКРАЇНА – ЦЕ ЕКСКЛЮЗИВ.  
В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТУ ЇЙ НЕМАЄ РІВНИХ**

*(методична розробка бінарно-інтегрованого уроку-подорожі з української мови та математики для 11 класу)*

**Мета:** *українська мова:* узагальнити та систематизувати вивчене про фонетику, словотвір, синтаксис;

*математика:* узагальнити і систематизувати знання, уміння і навички з тем «Відсотки», «Масштаб», «Абсолютна і відносна похибки», «Гістограма»; продовжити підготовку до ЗНО;

розширити знання учнів про Національні парки України, викликати зацікавленість історією рідного краю та бажання подорожувати, зокрема віртуально;

розвивати любов до рідного слова, комунікативні, творчі та акторські здібності;

виховувати любов до України, бажання вивчати історичні місця нашої країни.

**Тип уроку:** узагальнення і систематизація вивченого.

**Вид уроку:** урок-подорож.

**Обладнання:** мультимедійна презентація, ел. тлумачний словник <http://ukrlit.org/slovnyk>; музичний супровід: Поль Моріа «Чоловік та жінка» за покликанням: [https://www.youtube.com/watch?v=\\_njz5dLdUFw](https://www.youtube.com/watch?v=_njz5dLdUFw); відео «Подільські Товтри» за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=wxn3bzaY5Us>

**Примітка.** *Учнів заздалегідь поділено на групи (дослідники, актори, мовознавці, математики) та дано випереджальні домашні завдання, які полягали в тому, щоб учні склали проспект своїх подорожей Україною та знайшли цікаві факти про парк Софіївку, озеро Синевир, Подільські Товтри.*

**Хід уроку**

*Шматок землі, ти зवेशся Україною.*

*Ти був до нас, ти будеш після нас.*

*Л. Костенко*

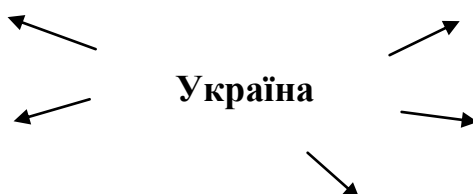
*Якби зібрати з неба всі зірки  
І всі сонця з усіх небес на світі,-  
Моя любов горітиме ясніш  
За всі сонця, на тисячі століттів.*

*В. Сосюра*

## **I. Мотивація навчання учнів.**

Пояснення епіграфів.

«Асоціативне коло» (запишіть слова, з якими у вас асоціюється слово «Україна» ,



## **I. Організаційний момент.**

**Слово вчителя математики.** Друзі, в умовах діджиталізації люди все частіше користуються хештегом, який допомагає віднайти потрібну інформацію.

**Слово вчителя української мови.** Поясніть значення слів *діджиталізація* та *хештег*, звернувшись до електронного словника. До якого виду лексики вони належать? Чи можна їх замінити власне українськими відповідниками?

**Слово вчителя математики.** Якщо ви захочете здійснити подорож, то можете скористатись хештегом і дізнатись про найцікавіші місця України, зокрема природними парками України.

## **II. Мотиваційний етап. Визначення емоційної готовності до уроку.**

### **Евристична бесіда «Пригадаймо»**

- Друзі, чи доводилось вам подорожувати Україною? Чи відвідували ви при цьому парки? Які саме.

- Складіть словесний опис тих місць, що запам'яталися найбільше. Які емоції ви відчували під час цих подорожей? Згадайте, що саме їх викликало? (4-5 реч.)

### **«Очікувані результати»**

Запишіть ваші очікування від уроку:

- Сподіваюсь, що дізнаюсь...
- Хочу почути про...
- Із задоволенням поділюсь інформацією про...

**Слово вчителя української мови.** Друзі, аналіз ваших домашніх завдань показав, що найбільшою популярністю користуються такі туристичні місця: Національний дендрологічний парк «Софіївка, Національний приповідний парк «Синевир», Національний природний парк «Польські Товтри». Тож сьогодні ми здійснимо віртуальну мандрівку цими дивовижними місцями та почуємо про них багато цікавого.

### **III. Актуалізація опорних знань учнів.**

**Слово вчителя математики.** На гістограмі (див. Додаток 1) показано порівняльну характеристику площ парків Софіївка, Синевир, Подільські Товтри.

А) Скільки відсотків площа парку Софіївка становить від площі парку Подільські Товтри? (відповідь округлити до десятих)

Б) Яку частину загальної площі парків становить площа парку Синевир?

В) На скільки відсотків площа парку Синевир більша за площу парку Софіївка? (округлити до сотих)

**Слово вчителя математики.** Недалеко від Києва знаходиться затишне місто Умань, в якому розташоване одне з чудес України – перлина паркового мистецтва Софіївка.

Друзі, роздивіться уважно карту (див. Додаток 2) та знайдіть місто Умань.

А) За картою визначте відстань від Києва до Умані.

Б) Знайдіть абсолютну і відносну похибки довжини відстані шляхами і напряму, якщо відстань шляхами 210 км. Відповідь округлити до сотих.

### **III. Систематизація вивченого з української мови та математики**

**Слово вчителя української мови.** Кажуть, кохання здатне творити дива. У цьому переконуєшся, гуляючи затишними алеями Софіївки, що є окрасою Умані.

У цьому рукотворному дендропарку переплелись казка та реальність, легенди та міфи, у ньому й до сьогодні відчувається щось приховане від людського ока, те сакральне, що поєднувало двох закоханих: графа Станіслава Потоцького та його німфи, музи, прекрасної грекині Софії.

**Група «Дослідники».** *(Розповідь супроводжується мелодією «Чоловік та жінка» у виконанні оркестру Поля Моріа).*

Цю красуню граф зустрів під час однієї з подорожей. На той час обоє були одружені, тому мрія про шлюб закоханим здавалась примарною.

У 1785 році Софія подорожувала Кримом і її вразив парк Аркадія. У листі до коханого вона запитувала: «Правда, мій милий, що і в нас буде такий самий парк, як у Криму?» Звісно, граф хотів зробити незабутній подарунок коханій жінці, хоча на той час маєток Потоцьких був майже розорений і він не міг собі дозволити навіть збудувати затишний закуток на березі моря. Проте це не стало перешкодою для закоханого графа.

За задумом графа, дендропарк Софіївка повинен стати не лише найбільшим, а й найвишуканішим та найвитонченішим у Європі символом безмежного кохання. Тож Потоцький доручив цю почесну місію польському артилерійському офіцерові Людвіку Метлецю, який був ще й талановитим архітектором. На жаль, планів цього грандіозного рукотворного проєкту не збереглося. Саме відсутність планувань парку породила міф про те, що будівництвом парку займались селяни на свій страх та ризик.

### **Група мовознавців.**

Запитання:

1) Знайдіть у розповіді дослідників речення з прямою мовою. Поясніть розділові знаки.

2) Які власні назви було використано у розповіді? Пояснити їхній правопис.

3) Назвіть прикметники найвищого ступеня порівняння, використані дослідниками. Визначте їхнє змістове та емоційне навантаження для сприйняття розповіді.

4) Визначте слова, у яких наявне чергування приголосних.

5) Назвіть слова, утворені складанням слів та основ слів. Розберіть їх за будовою.

Створіть «*Карту пам'яті*» за опрацьованим матеріалом.

**Слово вчителя української мови.** Друзі, уявімо, яка розмова могла б відбутися між графом С. Потоцьким та архітектором Л. Метлецем щодо будівництва Софіївки.

**Група юних акторів.**

**С. Потоцький.** Вельмишановний пане Метлець, чув, що Ви маєте великий досвід у топографії та інженерії, тож маю до Вас пропозицію: побудуйте для моєї любої Софії найпрекрасніший у Європі парк, який буде гідний її краси й мудрості.

**Л. Метлець.** Маю за честь прийняти таку пропозицію. Проте це буде нелегко і дуже витратно, адже перед нами пустка. Ця земля не дуже плідюча. До того ж відсутність достатньої кількості вологи в ґрунті ускладнює висаджування рослин.

**С. Потоцький.** Друже, я вірю у Ваш талант і знайдете спосіб перетворити цю непривабливу землю на квітучу оазу, де будуть рости навіть екзотичні рослини.

**Л. Метлець.** О! У Вас грандіозні плани, пане Потоцький! Тоді дозвольте пофантазувати ще більше: я бачу у цьому парку фонтани, водоспади, навіть річку. Ми зробимо тут частинку античного світу: тіністі алеї парку будуть прикрашати статуї богів, мислителів та героїв, а звивисті береги омиватиме міфічна річка Стікс. Її води надаватимуть людям сил, як колись Ахіллесу. Човняр буде починати маршрут з кінця, адже, згідно давньогрецьких міфів, початок ріки – це життя, а кінець – смерть. Розпочинаючи шлях з кінця ріки, люди повертаються до життя, залишаючи позаду всі незгоди та переживання.

**Слово вчителя математики.** Л. Метлець згодом надав Потоцькому креслення тунелю для підземної річки. А саме: ширина і висота тунелю підземної річки Ахеронт (Стікс) 3 м, глибина 1 м, а довжина тунелю 224 м.

С. Потоцький поцікавився, скільки води знаходиться в тунелі, чи вистачить повітря для дихання тим, хто захоче подорожувати цією прекрасною річкою. Спробуймо відповісти на ці питання.

Л. Метлець повідомив графові, що в тунелі одночасно може знаходитись один човен, який вміщує 20 чоловік. Тоді постало питання: чи вистачить там повітря (вважати, протяг відсутній), щоб дихати вільно, якщо на 1 вдих людині потрібно 0,5 л повітря, а за хвилину людина робить приблизно 15 дихальних рухів. Врахуйте, що швидкість човна 5 км/год.

Граф С. Потоцький поцікавився в архітектора, чи буде свіжим повітря в тунелі, адже протяг відсутній?

Друзі, а як ви гадаєте, що запропонував зробити архітектор, щоб повітря протягом всього руху залишилось свіжим? (зробити колодязі)

А яку роль вони ще відіграють? (природного освітлення)

**С. Потоцький.** Мені подобаються Ваші плани. Я накажу привезти дерева з різних куточків світу... У цьому парку буде зібрано унікальну колекцію рослин. Я Вам обіцяю. Проте хотілося б ще чогось романтичного... Хочу бачити в парку таке романтичне місце, у якому б панувало саме кохання...

**Л. Метлець.** Я побудую для закоханих цілий острів! Він буде дуже романтичним та стоятиме на березі озера, у якому плаватимуть білі лебеді... А ще, на мою думку, у парку обов'язково повинна бути «Печера щастя». Думаю,



Ви погодитесь, що не всі люди щасливі. Їх постійно гнітить горе та незгоди. Тому при вході в печеру буде написано: «Забудь про біди та прийми вічне щастя. Якщо ти щасливий, то стань ще щасливішим»...

**Група мовознавців.**

Розгляньте фотоілюстрацію та побудуйте власне висловлення, чи вдалося архітекторові задумане?

Що надає романтичності цьому дендропарку?

Чому, на вашу думку, символом цього парку стали саме лебеді?

**Слово вчителя української мови.** Кохання дійсно творить дива. Романтична історія С. Потоцького та грекині Софії до цього часу дивує і надихає закоханих, а його утілення закарбовано в чудовому парку Софіївка. Проте не завжди кохання приносило радість та щастя. Інколи воно супроводжувалось сльозами і їх було стільки, що могло утворитись озеро, як, наприклад, Синевир.

**Група «Дослідники».**

Озеро Синевир утворилось дуже давно, ще в післяльодовиковий період у результаті потужних зрушень гірських порід та стало перлиною Карпат. Його ще називають «Морське око». Воно ніби спостерігає за кожним, хто до нього



приходить.

**Слово вчителя української мови.** Кажуть, що з глибини «Морського ока» дівчина Синь, донька графа, виглядає свого коханого Вира. Побутує легенда, що Синь уподобала бідного хлопця Вира. Граф не зміг пробачити дочці цього кохання і наказав убити парубка. Синь довго плакала над тілом Вира. Її горе було безмежним і вилилось у велике озеро. Люди назвали його Синевир, об'єднавши у назві імена двох закоханих Синь та Вира.

**Група математиків.** Існує повір'я: хто обійде озеро, той буде щасливим у коханні. Мабуть, більшість туристів намагаються обійти навколо озера, помилуватись його красою і отримати щастя. Цікаво, а скільки на це потрібно часу?

Максимальна довжина озера Синевир 440 м, максимальна ширина – 320 м. Навколо озера простяглась стежка. Якщо вважати озеро круглим із діаметром рівним середньому арифметичному довжини і ширини, а швидкість руху туриста  $5 \frac{\text{км}}{\text{год}}$ , то за який час турист обійде озеро? Відповідь округлити до одиниць з надлишком.

### **Моделювання ситуації.**

**Слово вчителя української мови.** Уявімо, що Синь та Вир живуть у ХХІ столітті. Але на заваді їхньому коханню теж стоять певні життєві перешкоди. Якби батько та дочка змогли порозумітись, то чи можна було б уникнути трагедії? Спробуймо допомогти вирішити цю делікатну ситуацію.

### **Робота в групах.**

**Завдання для I гр.:** напишіть листа, який би переконав суворого батька поєднати серця його дочки Синь та Вира, які щиро кохають одне одного, а не перешкоджати щастю молодих. Які речення за метою висловлювання ви будете при цьому вживати. Використовуйте поширені та непоширені звертання. Проаналізуйте, які звертання (поширені чи непоширені), на ваш погляд, будуть більш переконливими у висловленні прохання.

**Завдання для II гр.:** складіть листа згоду чи відмову батька на прохання дочки Сині про дозвіл одружитись із Виром. Які частини мови, на вашу думку, будуть переважати в оформленні цього висловлення.

**Слово вчителя математики.** Озеро Синевир знаходиться в парку, який також називається Синевир. Частина парку є заповідною зоною. Пропоную вирахувати, який відсоток від загальної площі парку становить заповідна зона, якщо площа парку Синевир займає 40400 га, а площа заповідної зони – 5807 га. Відповідь округліть до сотих.

**Слово вчителя української мови.** Унікальні ландшафтні парки сприяють розвитку різноманітних видів туризму. Ми вже здійснили подорож романтичною Софіївкою, заглянули в очі Карпат, а зараз побачимо, яким було морське узбережжя багато тисячоліть тому. Для цього ми піднімемось ... в

гори! Так-так, в гори, які утворені із залишків морських організмів! Ми вирушаємо в Подільські Товтри!

**Слово вчителя математики.** НПП «Подільські Товтри» розміщений на території трьох адміністративних районів Хмельницької області: Кам'янець-Подільського, Чемеровецького і Городоцького, що становить 261316 га (12,5% території Хмельницької обл.). Вирахуйте, яка площа Хмельницької області?

**Група «Дослідники».**

*Перегляд відео «Подільські Товтри» за покликанням:*

<https://www.youtube.com/watch?v=wxn3bzaY5Us>

Товтри – це залишки узбережних рифів, витягнених паралельно давній береговій лінії. Подільські Товтри відзначаються своєю геологічною будовою, рідкісною та невластивою для рівнинно-платформених областей. У цьому сенсі вони є сукупністю викопних рифових споруд узбережжя бар'єрного характеру, що утворилися у мілководних морях.

У межах парку росте майже 1700 видів рослин, у складі фауни на території парку та суміжних районів лівобережжя Дністра є всі характерні представники цієї зони. Наявність на території парку старих лісових масивів, відкритих крутосхилів та карстових печер сприяє поширенню тут хижих птахів та кажанів. До Червоної книги України занесено 60 видів рослин та 85 тварин. Територію парку можна використовувати з туристично-рекреаційною метою протягом усього року.

**Група мовознавців. Кейс-метод**

- Пригадайте, що ви знаєте про орфографію та орфограму (буквену й небуквену).

- Визначте у тексті орфограми та створіть колаж «Буквені та небуквені орфограми».

- Створіть пам'ятку порад, як подружитись із помилками, а не боятись їх. Проаналізуйте, дієслова якого способу ви будете при цьому використовувати.

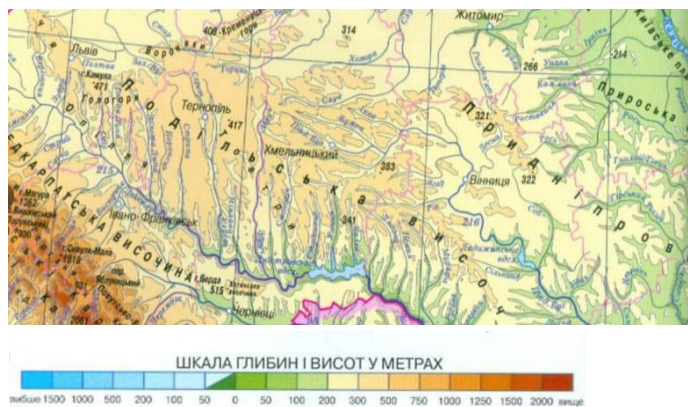
**Слово вчителя математики.**

Друзі, розгляньте карту Подільських Товтр і дайте відповіді на запитання:

1) В яких межах коливаються висоти над рівнем моря в Подільських Товтрах?

2) Який відсоток становить перепад висот в Подільських Товтрах (від найбільшої до найменшої)?

3) На скільки відсотків Подільські Товтри нижчі за гори Карпати на українській території?



#### IV. Підсумок уроку.

#### Рефлексія

Друзі, чи виправдались ваші очікування від уроку? Складіть модель сьогоднішніх подорожей, зазначивши біля кожного об'єкту, який ми сьогодні відвідали, що ви дізнались нового та що вас найбільше зацікавило/вразило. Які природні парки ви порекомендували б відвідати вашим друзям? Чому?

#### V. Домашнє завдання

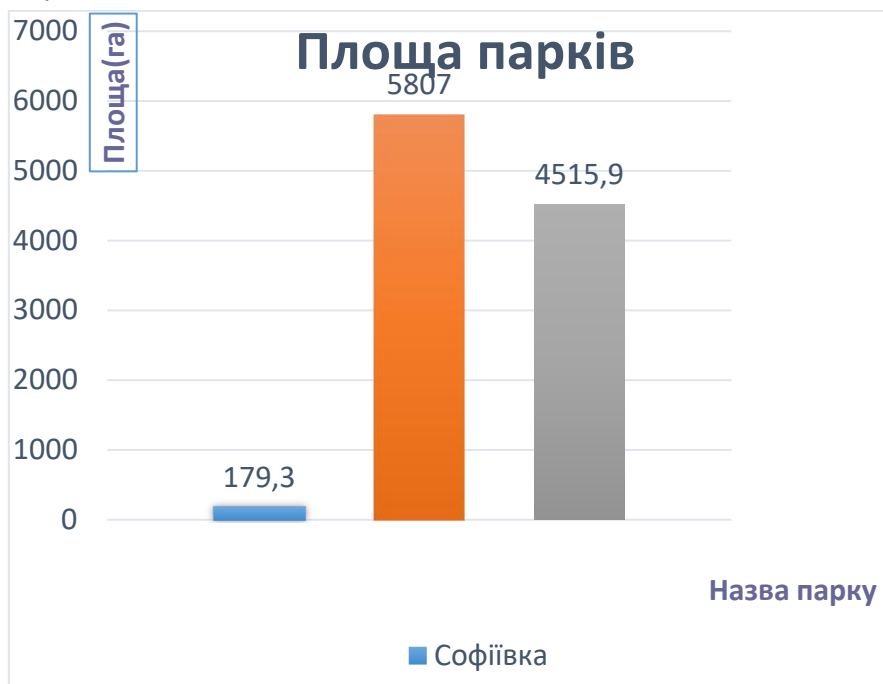
*Українська мова:* поясніть слова С. Вакарчука «Не дивіться на Україну, як на землю своїх батьків. Дивіться на неї, як на землю своїх дітей. І тоді придуть зміни...». Чи можуть вони бути співзвучними з темою, яку ми обговорювали сьогодні на уроці. Відповідь ілюструйте прикладами.

*Математика:* створіть постер для сайту школи/класу за типами задач, які ми розв'язували на уроці.

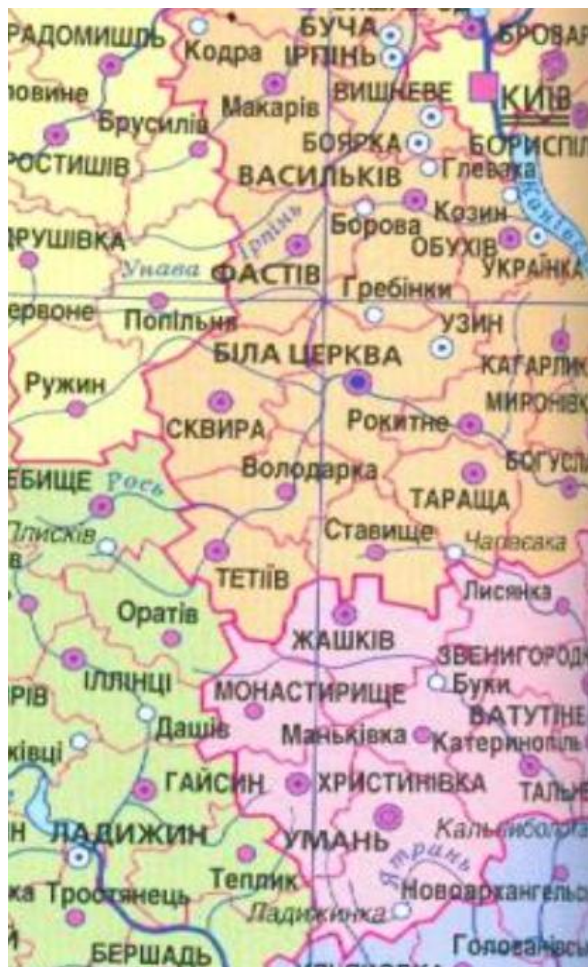
#### Список використаних джерел

1. Парк «Софіївка». URL: <https://www.sofievka.org/park/>
2. Сім чудес України. Озеро Синевир. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/ozero-synevyr/>
3. Сім чудес України. Подільські Товтри. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/podilski-tovtry/>

Додаток 1.



Додаток 2.



## **ВИКОРИСТАННЯ ШАБЛОНІВ JAMBOARD ПРИ ПЛАНУВАННІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ**

Вимоги сучасності ставлять перед вчителем завдання організації дистанційної роботи не лише у синхронній формі, а й асинхронно, з можливістю записів, ремарок, коментарів до розв'язання задач. Так, сервіс Google – Jamboard, дозволить створити шаблон, який допоможе за будь-яких обставин мати чітку та логічну лінію побудови навчального матеріалу в межах теми, чи всього курсу. Дошка-шаблон дає можливість уніфікувати роботу, завжди тримати під рукою необхідні формути, означення, опорні задачі.

Для початку достатньо створити кілька рамок у сервісі Jamboard, заповнити їх візуальним контентом, продумати структуру уроків, запропонувати учням систему задач. За необхідності дошку можна зберегти у форматі PDF, завантажити з будь-якого пристрою, поширити у вигляді документу через будь-який зручний месенджер. Так, у ситуації відсутності інтернетз'єднання, вчитель зможе здійснити запис відеоуроку, та провести необхідні маніпуляції з розв'язування задач, використовуючи графічний планшет.

Для прикладу наведу фрагмент уроку в 11 класі з теми: «Застосування інтегралу до обчислення об'ємів тіл обертання». Урок проходив у листопаді, клас працював у змішаній формі: частина учнів були присутніми на уроці в класі, частина – приєднувалися з дому через сервіс Google Meet. Ще одним викликом є необхідність спуститися в укриття на випадок сигналу повітряної тривоги. Тож, такий шаблон дає можливість структурувати урок вчителю, довести до відома учнів тему, мету та завдання за будь-якої ситуації.

### **Список використаних джерел**

1. Істер О.С. Алгебра і початки аналізу: проф. рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Олександр Істер, Оксана Єргіна. – Київ: Генеза, 2019. – 416 с.: іл.

2. Мерзляк А.Г. Алгебра і початки аналізу: проф. рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / А.Г. Мерзляк, Д.А. Номіровський, В.Б. Полонський та ін. – Х.: Гімназія, 2019. – 352 с.: іл.

3. Нелін Є.П. Алгебра і початки аналізу (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Є.П. Нелін, О.Є. Долгова. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019. – 240 с.

4. Thomas` calculus: early transcendentals: based on the original work by George B. Thomas, Jr., Massachusetts Institute of Technology. – Thirteenth edition. – 1914-2006. – 1205 p.

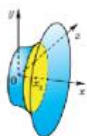
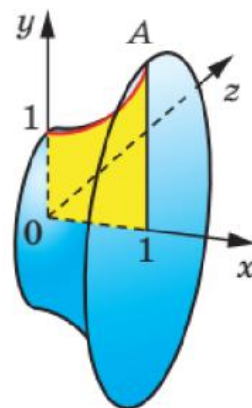
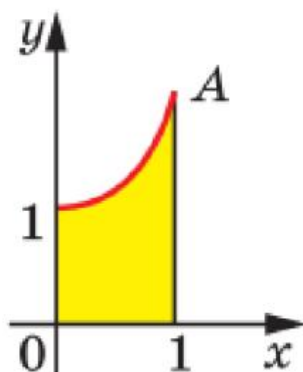
5. <https://jamboard.google.com/u/0/>

## Застосування інтегралу до обчислення об'ємів тіл обертання

Рахуй перед сном інтеграли - вілці для слабаків!))



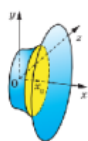
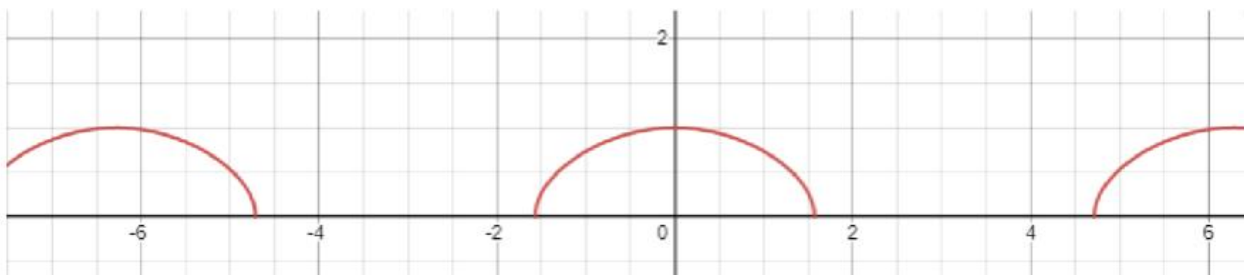
$$V = \pi \int_a^b f^2(x) dx$$



Перевірка домашнього завдання

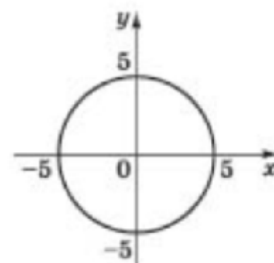
**12.2.\*** Знайдіть об'єм тіла, утвореного обертанням навколо осі абсцис фігури, обмеженої лініями:

1)  $y = \sqrt{\cos x}$ ,  $y = 0$ ,  $x = -\frac{\pi}{4}$ ,  $x = \frac{\pi}{4}$ ;



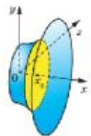
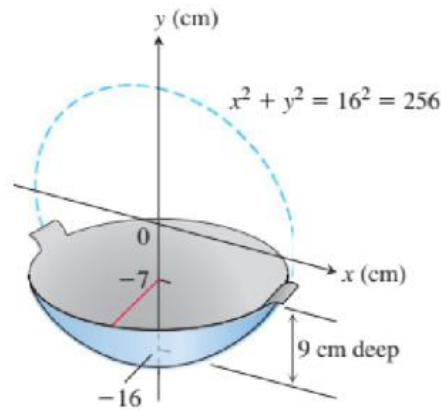
Готуємося до ЗНО-НМТ

Обчисліть  $\frac{1}{\pi} \int_{-5}^0 \sqrt{25-x^2} dx$ , використовуючи рівняння кола  $x^2 + y^2 = 25$ , зображеного на рисунку.



$$\begin{aligned} \text{Знайдемо об'єм: } V &= \pi \int_{-5}^0 (\sqrt{25-x^2})^2 dx = \pi \int_{-5}^0 (25-x^2) dx = \\ &= \pi \left( 25x - \frac{x^3}{3} \right) \Big|_{-5}^0 = \pi \left( 25 \cdot 5 - \frac{125}{3} \right) = \pi \cdot \frac{250}{3} = \frac{250}{3} \pi \text{ (куб.ог.)} \end{aligned}$$

**Designing a wok** You are designing a wok frying pan that will be shaped like a spherical bowl with handles. A bit of experimentation at home persuades you that you can get one that holds about 3 L if you make it 9 cm deep and give the sphere a radius of 16 cm. To be sure, you picture the wok as a solid of revolution, as shown here, and calculate its volume with an integral. To the nearest cubic centimeter, what volume do you really get? (1 L = 1000 cm<sup>3</sup>)



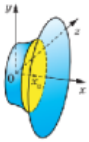
Знайдіть об'єм тіла, що утворилося внаслідок обертання навколо осі абсцис криволінійної трапеції, обмеженої лініями (15.16–15.17):

**15.16.** 1)  $y = \sqrt{x}$ ,  $y = 0$ ,  $x = 2$  і  $x = 5$ ;      2)  $y = x^2$ ,  $y = 0$  і  $x = 5$ .

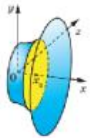
Знайдіть об'єм тіла, що утворилося внаслідок обертання навколо осі абсцис криволінійної трапеції, обмеженої лініями (15.26–15.27):

**15.26.** 1)  $y = \sqrt{\sin x}$ ,  $y = 0$ ,  $x = \frac{\pi}{3}$  і  $x = \frac{\pi}{2}$ ;

2)  $y = 3x + 1$ ,  $y = 0$ ,  $x = 1$  і  $x = 2$ .



Обчисліть об'єм тіла, утвореного обертанням навколо осі абсцис фігури, обмеженої лініями  $y=4-x^2$  і  $y=0$ .



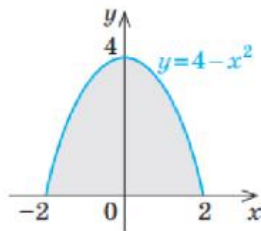
### Розв'язання

► Знайдемо абсциси точок перетину заданих ліній.

$$4-x^2=0; \quad x=\pm 2.$$

Оскільки задана фігура — криволінійна трапеція, то об'єм тіла обертання

$$\begin{aligned} V &= \int_{-2}^2 \pi(4-x^2)^2 dx = \pi \int_{-2}^2 (16-8x^2+x^4) dx = \\ &= \pi \left( 16x - 8 \cdot \frac{x^3}{3} + \frac{x^5}{5} \right) \Big|_{-2}^2 = 34 \frac{2}{15} \pi. \quad \triangleleft \end{aligned}$$



### Коментар

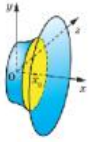
Зобразимо задану фігуру (рис. 10.2.8) і впевнімося, що вона є криволінійною трапецією.

У цьому випадку об'єм тіла обертання можна обчислювати за формулою

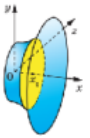
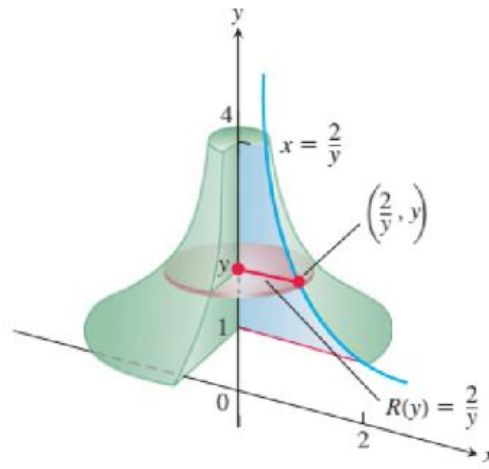
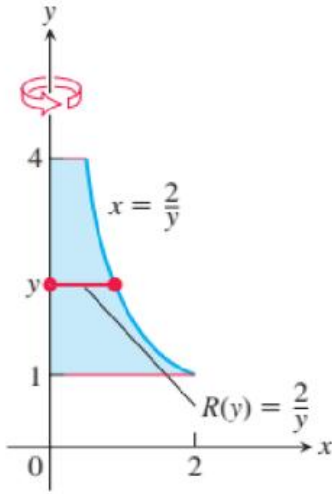
$$V = \int_a^b \pi f^2(x) dx = \pi \int_a^b f^2(x) dx.$$

Щоб знайти межі інтегрування, достатньо знайти абсциси точок перетину заданих ліній.

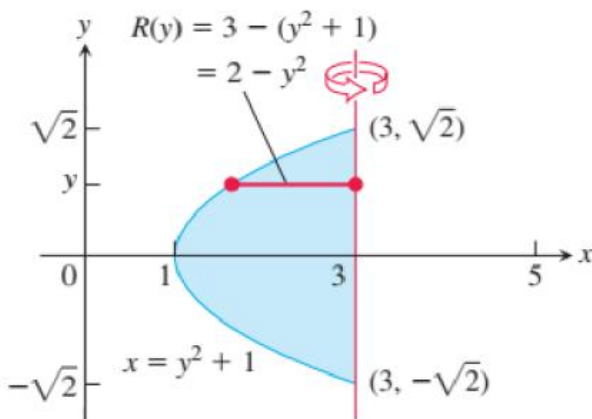
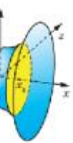
Як і для задач на обчислення площ, до відповіді записують числове значення об'єму, але можна підкреслити, що ми одержали саме величину об'єму, і записати *відповідь*:  $34 \frac{2}{15} \pi$  куб. од. (тобто кубічних одиниць).



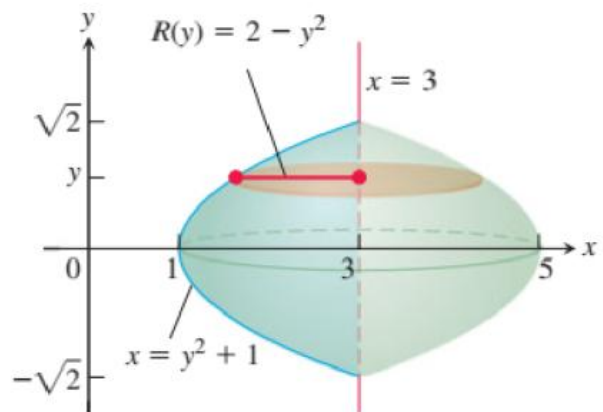
**EXAMPLE 7** Find the volume of the solid generated by revolving the region between the  $y$ -axis and the curve  $x = 2/y$ ,  $1 \leq y \leq 4$ , about the  $y$ -axis.



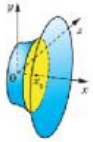
**EXAMPLE 8** Find the volume of the solid generated by revolving the region between the parabola  $x = y^2 + 1$  and the line  $x = 3$  about the line  $x = 3$ .



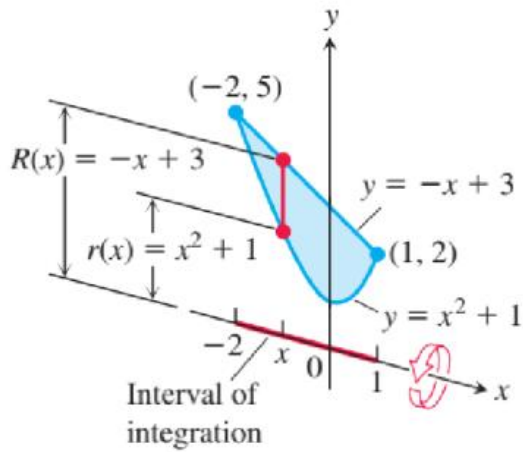
(a)



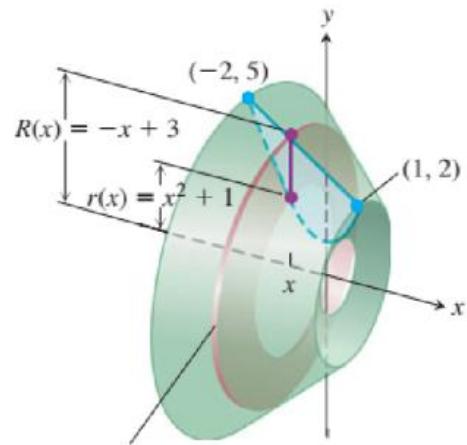
(b)



**EXAMPLE 9** The region bounded by the curve  $y = x^2 + 1$  and the line  $y = -x + 3$  is revolved about the  $x$ -axis to generate a solid. Find the volume of the solid.



(a)

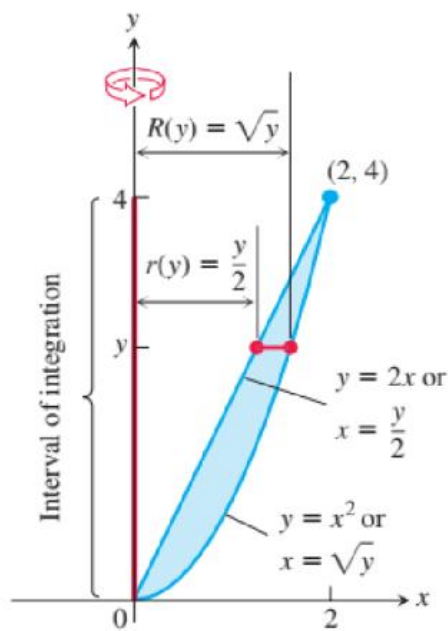
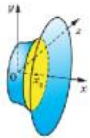


Washer cross-section

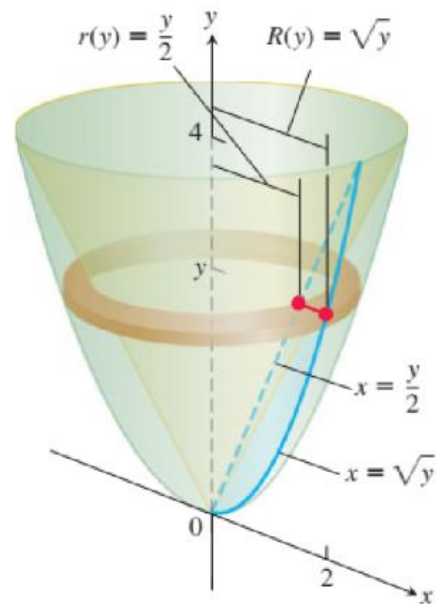
Outer radius:  $R(x) = -x + 3$

Inner radius:  $r(x) = x^2 + 1$

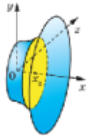
(b)



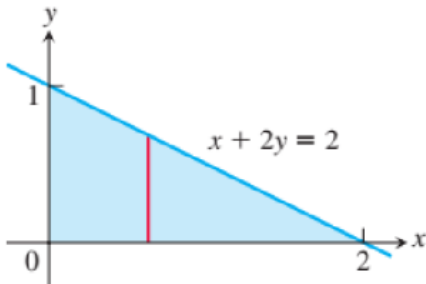
(a)



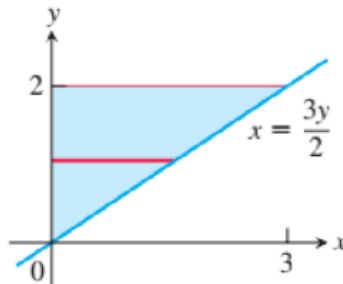
(b)



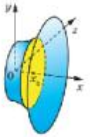
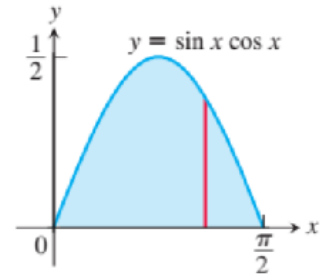
15. About the  $x$ -axis



16. About the  $y$ -axis



18. About the  $x$ -axis



Знайдіть об'єм тіла, що утворилося внаслідок обертання навколо осі абсцис фігури, обмеженої лініями (15.40–15.41):

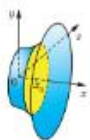
15.40.  $y = \sqrt{x}$ ,  $y = 1$  і  $x = 3$ .

15.41.  $y = x$ ,  $y = 2$  і  $x = 5$ .

15.76. Офіс обладнано приладами освітлення, які споживають 900 Вт щогодини. Щодоби прилади працюють по 10 годин. Якщо замінити їх на енергозберігаючі прилади, то витрати скоротяться на 80 %.

1) Скільки Вт протягом тижня (5 робочих днів) можна заощадити, використовуючи енергозберігаючі прилади?

2) *Проектна діяльність.* Дізнайтеся тариф на 1 кВт·год (1 кВт = 1000 Вт) електроенергії. Обчисліть, скільки коштів можна заощадити протягом цих 5 днів, якщо використовувати енергозберігаючі прилади освітлення.



Ліна Костенко  
Зоряний інтеграл

Плюс мінус життя.  
Таблиця розмноження.  
Квадратний корінь із мрій романтика.  
Два пишем, три помічаєм - розношена, щоденна, проста математика.  
Душа піднімається до вищої  
Душа обчислює суму площ  
Минуле. Майбутнє. Живі і знищені.  
Правда. Поезія. Атомний дощ.  
Дракон. Атлант. Телефон. Калина.  
Віра. Вірус. Мільярди. Нулі.  
Життя оперує безконечно малими.  
Ми всі поодинці - також малі.



### 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

*Т. М. ВАНТУХ*

#### **ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ЛІЦЕЇСТА НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Емоційно-вольова сфера особистості включає в себе два тісно взаємопов'язаних поняття, одним із яких є людські емоції й почуття, а іншим – воля. Однак емоційно-вольова сфера особистості – це тільки людські почуття та емоції, а й поняття волі, яка є невід'ємною частиною кожної особистості.

Із розвитком свідомості й самосвідомості в старшому шкільному віці помітно зростають сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль; збагачується мотиваційна сторона вольових дій, підвищується усвідомленість мотивів вольової поведінки, здатність до критичного їх аналізу й оцінки, зменшується навіюваність, імпульсивність. У зв'язку з виникненням життєвих планів у старшокласників формується вміння підпорядковувати свою поведінку конкретним цілям, їх вольова поведінка набуває певної внутрішньої єдності й цілеспрямованості. На перше місце виступає відповідальність перед самим собою, відбувається формування самоконтролю. У цей період активізуються спроби вдосконалювати такі вольові риси, як цілеспрямованість, критичність і самокритичність, принциповість, рішучість, ініціативність, самостійність, наполегливість тощо. Поступово ці вольові властивості перетворюються на стійкі вольові якості особистості.

Розвиток вольових якостей виражається в такий спосіб: від уміння управляти собою, концентрувати зусилля, витримувати навантаження до здатності управляти діяльністю, досягати в ній високих результатів. Спочатку підліток просто захоплюється ними в інших людях (10-11 років),

потім він заявляє про бажання мати такі якості в себе (11-12 років) і, нарешті, самовиховує їх у себе (12-13 років).

Поширеним серед сучасних підлітків способом розвитку в себе вольових якостей особистості є заняття видами спорту, які пов'язані з фізичним навантаженням і ризиком, такими, у яких потрібна сила й мужність. Вольові якості особистості, що спочатку сформувалися й потім закріпилися в процесі цих занять, потім переходять на інші види діяльності. Для них такими частіше за все є вчення, різні види занять мистецтвом, спортом, домоводством.

Уже стало традицією влаштовувати Першість ліцею з футболу, волейболу, мініфутболу, настільного тенісу, спортивні змагання «Козацькі розваги». Учні охоче беруть участь у спортивних іграх, демонструючи відмінну фізичну підготовку, витривалість та силу волі. Водночас вони мають можливість удосконалити свої навички та отримати корисні поради від професійних тренерів.

Наші ліцеїсти є постійними учасниками міських та обласних спортивних заходів. Вони рішуче йдуть до перемоги й здобувають золоті та срібні медалі.

У підлітковому віці відбуваються істотні процеси, пов'язані з вибором майбутньої професії, з формуванням відповідних умінь і навичок. Тому діти цього віку вирізняються підвищеною пізнавальною та творчою активністю, вони завжди прагнуть дізнатися щось нове, чому-небудь навчитися. Це стимулює підлітків до виходу за межі звичайної шкільної програми в розвитку своїх знань, умінь і навичок.

Потребу в усьому, що для цього необхідно, підліток задовольняє сам, шляхом самоосвіти й самопізнання, нерідко заручаючись підтримкою друзів, які зосереджені на такій же, як і він, справі. Підлітки самі намагаються оволодіти різними професійними вміннями, причому професійно орієнтоване захоплення дітей цього віку може набути характеру

справжньої пристрасті, коли все інше для дитини відходить на другий план, і улюбленій справі він віддає увесь свій вільний час.

Вибір майбутньої професії сприяє появі нових мотивів вчення, пов'язаних із розширенням знань, формуванням потрібних умінь і навичок, що дозволяють займатися цікавою справою. Вчення доповнюється самоосвітою. Це стає можливим завдяки виявам вольового зусилля.

У цьому віці створюються сприятливі умови для формування організаторських здібностей, діловитості, заповзятливості, інших особистих якостей, пов'язаних із виявом емоційно-вольової сфери. Вони можуть розвиватися практично в усіх сферах діяльності, у які залучений підліток.

Великі можливості для прискореного розвитку ділових якостей підлітків відкриває трудова діяльність, коли діти беруть участь у ній на рівних правах із дорослими.

Участь учнів ліцею у Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Українська та світова література в сучасному контексті» й «Права та обов'язки людини і громадянина України», Всеукраїнській науковій конференції для учнівської молоді, студентів і аспірантів «Від духовних джерел Візантії до сучасності», Всеукраїнській краєзнавчій філософській конференції «Пізнай себе, свій рід, свій нарід» під керівництвом учителів сприяє формуванню вмінь самостійно здобувати знання, розвиває пізнавальний інтерес, творчу активність, формує особистісний світогляд ліцеїстів.

Проведення предметних тижнів сьогодні є однією з основних форм позакласної роботи в ліцеї. Із метою розвитку інтересу до вивчення шкільних предметів упродовж навчального року в закладі проводяться предметні тижні: фізичної культури та спорту, художньої культури та музичного мистецтва, психології, інформатики, слов'янської писемності та української мови, фізики та астрономії, правознавства, історії, іноземної мови, математики, української літератури, світової літератури, екології, географії, хімії, цивільного захисту. У межах предметних тижнів

організуються конкурси, вікторини, захист проєктів, презентації, виставки тематичних газет, літературно-музичні світлиці, екскурсії, зустрічі з успішними людьми. Проведення предметних тижнів дозволяє включити цікаві заходи та інноваційні технології до навчального процесу, удосконалити організаційні якості вчителів, розширити світогляд учнів, розвинути їхні творчі здібності, самостійність, естетичний смак. Після проведення предметних тижнів в учнів активізується пізнавальна діяльність, зростає інтерес до вивчення предметів.

Вагомою основою всебічного розвитку особистості є участь ліцеїстів у різноманітних міжнародних, всеукраїнських, обласних, районних (міських) творчих конкурсах. На базі навчального закладу створена команда, яка щорічно бере участь в Обласному чемпіонаті з інтелектуальних ігор «Віват, інтелект!», Покровському інтелектуальному турнірі «Що? Де? Коли?», Міському конкурсі «Найрозумніший учень Ніжина», Міжнародному інтелектуальному конкурсі «50 слів».

Відвідуючи спецкурс «Дебати», ліцеїсти вчать не тільки визначати актуальні проблеми суспільства, але й діяти, самостійно планувати й здійснювати роботу поетапно, розвивати критичне й творче мислення, здійснювати волонтерську роботу. На практичних заняттях моделюються життєві ситуації, використовуються рольові ігри, інтерактивні технології (мінілекції, творчі майстерні, дебати). Працюючи над соціальними проєктами, учні проводять зустрічі, інтерв'ю з цікавими людьми міста, представниками державних установ, місцевих спільнот, знімають відеосюжети, готують інформаційні бюлетені, аналізують додаткову літературу, інформацію зі ЗМІ, виявляють організаторські здібності, що важливо для молоді майбутнього України. Успішно завершена робота над такими проєктами, як «Чужих дітей не буває», у якому досліджувалася проблема безпритульних дітей Чернігівщини; «Від серця до серця», який розглядав проблеми життя сучасних пенсіонерів; «Обережно – їжа!», де учні досліджували питання якості сучасних продуктів харчування; «Хобі

сучасного молодого покоління», «Світ сім'ї – простір без насильства!», присвячені проблемі насильства над дітьми в сучасних сім'ях; «Скажемо «Ні» безробіттю!»: стратегією проєкту було самостійне вивчення проблеми безробіття в Україні та англomовних країнах; «Подаруй зірку добра кожному», де порушилося питання благодійності; «Ти – не один, з тобою – світ!» про проблеми інвалідів. Тривалість кожного проєкту – 1 рік. Результатами проєктної роботи є організація фотовиставки «Світ професій», створення буклету для випускників шкіл, ліцеїв, гімназій; розробка практичних рекомендацій випускникам щодо вибору майбутньої професії.

Важливою складовою всебічного гармонійного розвитку особистості є й естетичне виховання, у процесі якого важливо навчити учнів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Під час естетичного сприймання виникають певні емоції. Багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовний розвиток. Естетичне виховання передбачає формування естетичної свідомості, удосконалення естетики поведінки та включає різноманітні форми позакласної роботи.

Система формування естетичного виховання в ліцеї включає організацію та проведення конкурсів «Кліп-арт», «Осінній зорепад», музично-літературних світлиць, новорічних вистав, Свят Першого та Останнього дзвоника, Свята випускного вечора, участь у конкурсах виконавської майстерності та проведення пізнавальних екскурсій. Наприклад, у конкурсі «Осінній зорепад» талановиті учні показують свої вміння в різних видах мистецтва. Свято завжди переповнює учасників яскравими враженнями від результатів реалізації власних творчих можливостей. Цікавою формою проведення конкурсу «Кліп-арт» є мюзикл, а саме музично-сценічна вистава, у якій поєднуються різноманітні жанри й засоби музичного, хореографічного та драматичного мистецтва. До проведення такого конкурсу залучається увесь клас, який організовує

розподіл обов'язків (вибір музичного твору для участі в конкурсі, оформлення сценічних декорацій, дизайн костюмів, створення команди підтримки).

Елементи естетичного виховання (одяг ведучих та учасників в етностилі, презентації учнями власних поезій, оформлення сценічних декорацій) включають і сценарії загальноліцейських свят.

Уже стало традицією нагороджувати учнів за їхні досягнення в номінаціях ліцейського Олімпу, серед яких найпопулярнішими є «Золотий голос року», «Актор (Акторка) року», «Літературознавець року», «Декламатор року», «Фотограф року», «Художник року», «Комп'ютерний дизайнер року» тощо.

В естетичному вихованні ліцеїстів велике значення відіграє музика, яка впливає на емоційно-почуттєву сферу учня, його поведінку; художня література як важливий засіб розвитку інтелекту учнів; театр, кіно, телебачення, естрада, що об'єднують у собі елементи багатьох видів мистецтв; поведінка й діяльність ліцеїстів; оформлення побуту (залучення дітей до створення естетичного середовища в закладі). Для забезпечення ефективності естетичного виховання створюються необхідні умови: використання народних традицій та обрядів; висока естетична культура виховних заходів; широке залучення учнів до гуртків художньо-мистецького спрямування, участь у конкурсах та фестивалях; взаємодія закладу, сім'ї, позашкільних установ.

Із метою сприяння усвідомленню учнівською молоддю своєї етнічної приналежності та виховання поваги до культури, традицій, історії та мови рідного народу в закладі проводять музично-літературні світлиці: «Пісня буде поміж нас», присвячена творчості В. Івасюка; «Ніхто не забутий, ніщо не забуде» до Дня Перемоги; «Григорій Сковорода. Шляхом серця»; «Дорогами української ліричної пісні»; «Поезія "Срібної доби"»; «День українського козацтва». Серед цікавих прийомів та засобів організації таких позакласних свят хотілось би відмітити мультимедійний супровід заходів,

співпрацю учня і вчителя щодо вибору музичних та літературних творів, оформлення класу тематичними декораціями та участь ліцеїстів у заходах в стилізованих костюмах.

Учні нашого закладу під керівництвом професійних викладачів беруть участь у конкурсах виконавської майстерності та літературної творчості (XIII Всеукраїнський юніорський конкурс вокальної, диригентської та інструментально-виконавської майстерності; Всеукраїнський історико-літературний конкурс «Лицарі українського романтичного світосприйняття. М. Коцюбинський, С. Параджанов»; Всеукраїнський літературознавчий конкурс «Розкрилля душі»; IV Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка).

Велика роль у позакласній роботі приділяється вдосконаленню навичок учнів в образотворчому та декоративно-прикладному мистецтвах. І результатом такої праці є участь ліцеїстів у Всеукраїнському конкурсі дитячого малюнка «Охорона праці очима дітей»; Всеукраїнському дитячому конкурсі декоративно-прикладного мистецтва «Перлини рідної Сіверщини»; Всеукраїнському конкурсі дитячої творчості «Безпека в житті – життя у безпеці»; виставці робіт учнів із декоративно-прикладного та ужиткового мистецтва «Джерело моєї творчості»; Обласній виставці-конкурсі декоративно-прикладного мистецтва обдарованої молоді Чернігівщини «Країна майстерності»; Всеукраїнському конкурсі образотворчого, декоративно-прикладного та сучасного мистецтва «Битва жанрів ART»; міському конкурсі малюнків та поробок на морську тематику; фотовиставці «Я – людина. Ми – родина. Дім наш – Україна»; виставці учнівських робіт «Я славлю свою рідну Україну»; Конкурсі творчих робіт «Презентую тебе, Україно!»

У підлітковому віці відбувається формування системи цінностей, які визначають зміст діяльності підлітка, сферу його спілкування, вибірковість у ставленні до людей, їх оцінки й самооцінку. У дитини з'являється й посилюється прагнення бути схожим на старших. Підліток починає вважати

себе вже дорослим, вимагаючи відповідного ставлення до себе як дорослої людини. Бачачи прояви цих якостей у старших, дитина часто наслідує їх. Власне прагнення підлітків до дорослішання посилюється за рахунок того, що й самі дорослі починають ставитися до підлітків вже не як до дітей, а більш серйозно й вимогливо.

Щорічно в ліцеї відбувається свято зустрічі з випускниками, проводиться День відкритих дверей. Ліцеїсти мають можливість поспілкуватися з випускниками, які досягли успіху у своїй професійній діяльності. У дружній атмосфері гості діляться з учнями своїми враженнями про навчання в ліцеї, розповідають про різні професії та заклади, які вони обрали. Такі зустрічі є своєрідним прикладом професійного виховання. Під час проведення Дня відкритих дверей ліцеїсти ознайомлюють майбутніх першокурсників та їхніх батьків із системою роботи закладу, проводять екскурсію ліцеєм, виступають із презентаціями про свої профілі навчання та обмінюються думками про плани на майбутнє. Захоплюючим моментом на святі є спілкування в режимі онлайн з учнями ліцею, що навчаються за кордоном як переможці Всеукраїнської програми культурного обміну «FLEX: Програма обміну майбутніх лідерів».

Отже, ефективна організація роботи учнів у позанавчальний час у ліцеї дає можливість отримати багатий арсенал засобів всебічного розвитку особистості. Оскільки саме в юнацькому віці закладаються основи емоційного життя людини, які стануть фундаментом емоційності в зрілі роки. При переході від підліткового до юнацького віку самопізнання молодшої людини втрачає свою емоційну напруженість та існує вже на спокійному емоційному фоні. Нові емоції виникають не тільки через конкретні об'єкти, а й через взаємодію з іншими людьми, новими видами діяльності, їх змістом, перебігом і результатами. Нові життєві стосунки, нові обов'язки й успіхи породжують і нові переживання. Усвідомлення юнаками й дівчатами зростання своїх фізичних, інтелектуальних досягнень зміцнює їхню впевненість у собі, у власних силах і сприяє піднесенню

емоційного тону. Тому процес розвитку вихованців у навчальному закладі здійснюється на принципах діяльнісного підходу, будь-яка теоретична ідея знаходить відображення в практичній діяльності через участь усіх охочих у реалізації заходів із позакласної роботи. За таких умов учні розвиваються гармонійно й цілеспрямовано відповідно до індивідуальних потреб, здібностей і бажань.

### Список використаної літератури

1. Емоційно-вольова сфера особистості. Увага. Психологічні аспекти свідомості, самосвідомості, підсвідомих і безсвідомих процесів. особистість і діяльність: веб-сайт. URL: [https://tdmuv.com/kafedra/internal/nervous\\_desease/classes\\_stud/uk/stomat/ptn/основи%20психології/1/основи%20психології/02.ЕМОЦІЙНОВОЛЬОВА%20СФЕА%20ОСОБИСТОСТІ.%20.htm](https://tdmuv.com/kafedra/internal/nervous_desease/classes_stud/uk/stomat/ptn/основи%20психології/1/основи%20психології/02.ЕМОЦІЙНОВОЛЬОВА%20СФЕА%20ОСОБИСТОСТІ.%20.htm)
2. Особливості вольових проявів підлітків. веб-сайт. URL: [http://4ua.co.ua/psychology/ta2ad68b5d43a88421316c27\\_0.html](http://4ua.co.ua/psychology/ta2ad68b5d43a88421316c27_0.html)

*І.М. ГАХ*

### ОДИН ДЕНЬ – ТРИ ВЕЛИЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ СВЯТА

**Мета:** ознайомити учнів із традиціями, звичаями українського козацтва, виховувати глибоку повагу до козаків, які віддали своє життя в ім'я майбутнього людства, до мужності та героїзму захисників та захисниць України; примножувати традиції нашого народу; розвивати почуття гордості за минуле нашої Батьківщини; формувати в учнів розуміння єдності й цілісності України, почуття особистої відповідальності за долю держави, готовність служити Батьківщині своєю працею та стати на захист державних інтересів країни [1].

*Вихователь.*

В тривожний час непросто говорити....

Всі мріємо, що спиниться війна.

Там гинуть люди, їм би жити й жити,

Але від пострілів здригається земля [2].

Україна – щит Європи та всього цивілізованого світу. Наша держава та її воїни ведуть війну проти російського агресора й захищають не тільки себе і свої сім'ї, але й всю Європу, усі демократичні країни від наступу загарбницьких сил тиранії й диктатури. Українські захисники й захисниці сьогодні уособлюють героїзм та відвагу воїнів багатьох поколінь, воїнів різних країн – усіх, хто протягом століть боронив ідеали свободи, відстоював державність і виборював незалежність [5]

14 жовтня – день, що об'єднав три величні українських свята: День захисників і захисниць України, християнське свято Покрови Пресвятої Богородиці та День українського козацтва.

*Попередньо учні класу були поділені на три групи, кожна з яких готувала певну інформацію.*

**Учень 1.** «День захисників і захисниць України: традиції, історія та національна пам'ять» (інформація про запровадження свята, його традиції, історію розвитку українського війська).

День захисника України – наймолодше з трьох свят, які українці відзначають 14 жовтня. Воно було встановлене Указом Президента України у 2014 р. з метою «вшанування мужності та героїзму захисників незалежності й територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві та на підтримку ініціативи громадськості» [4]. Водночас було скасовано сумнівне за походженням свято Дня захисника Вітчизни 23 лютого, яке за часів радянської окупації називали Днем радянської армії та військово-морського флоту.

Нагальна потреба в такому загальнодержавному святі особливо гостро постала після російської окупації Криму та початку воєнних дій на території

Донецької та Луганської областей. Безпрецедентні зразки мужності та відваги, виявлені нашими бійцями на передовій новітньої російсько-української війни, сотні відданих життів за Батьківщину потребували гідного вшанування з боку суспільства й держави.

Згідно із Законом України «Про внесення зміни до статті 73 Кодексу законів про працю України» № 1643-ІХ, ухваленим 14 липня 2021 року, назва свята «День захисника України» змінено на «День захисників і захисниць України». Ця зміна сприяє гендерно збалансованому висвітленню ролі військовослужбовців у захисті нашої країни та належному вшануванню воїнів обох статей. Адже багато жінок нарівні з чоловіками беруть участь у захисті суверенітету й територіальної цілісності України [1].

Дату 14 жовтня обрано зовсім не випадково, адже саме цього дня за церковним православним календарем відзначають свято Покрови Пресвятої Богородиці. Одним з найважливіших чинників консолідації суспільства та формування національної ідеї стало саме українське козацтво, яке дуже шанувало свято Покрови: у цей день обирали нових членів козацької старшини, а рядові козаки відправлялись на зимівлю. Відомою природною ознакою свята є те, що на Покрову земля покривається опалим листям або значною кількістю осадів. Також 14 жовтня традиційно відзначається як день створення Української повстанської армії (УПА) – військово-політичної формації українського визвольного руху.

У День захисників і захисниць України ми вшануємо сучасних захисників та героїв різних епох нашої історії. Це день, коли необхідно згадати загиблих воїнів і подякувати усім громадянам, які присвятили життя захисту держави. Українська армія береже бойові традиції предків та імена героїв.

### ***Учениця.***

УКЛІН ТОБІ, СОЛДАТЕ ДО ЗЕМЛІ!

Уклін тобі, солдате, до землі!

За весь тягар війни, що взяв на плечі,

За піт рясний, що на твоїм чолі,

За кожний ранок, день і кожний вечір.  
За мозолі оті, що на руках  
Уже болять, але тримають зброю,  
За ту любов, що бережеш в думках,  
За все – пишаюся тобою.  
Уклін тобі, солдате, до землі!  
За твою силу, віру і уміння,  
За ту незламність, що зберіг в неволі  
І за життя, що прийде поколінням.  
Уклін тобі, за твою доброту,  
За стомлену усмішку на обличчі,  
За те, що ти постійно на посту  
І заглядаєш смерті прямо в вічі (Оксана Барнетська).

**Вихователь.** Схилимо наші голови перед світлою пам'яттю тих героїв, котрі в ці важкі роки стали на смертельну боротьбу з ненависним ворогом, і тих воїнів, які в наш час загинули за волю України. Прошу хвилиною мовчання вшанувати їхню пам'ять.

### *Хвилина мовчання*

**Учень 2.** «День українського козацтва» (інформація щодо святкування дня, матеріали з історії про козаків).

Із 1999 р. 14 жовтня в нашій країні відзначають День українського козацтва. Зважаючи на велике значення та місце козацтва в українській історії та зародженні державності, Президент України підписав указ про щорічне відзначення пам'ятної дати на честь українського козацтва саме у цей день – день Покрови Пресвятої Богородиці. Козаки вважали Богоматір своєю заступницею й захисницею від ворога. Головна церква українських козаків завжди була на честь Покрови. Її ікона була в кожному курені, а зображення Богоматері було на хоругвах, під якими козаки виступили в походи. Зародилося козацтво на українських землях у XV ст. Від самого початку козаками ставали виключно вільні люди, які вирішили все своє життя присвятити захисту

України від ворогів. Запорізька Січ була демократичним незалежним об'єднанням. Головними принципами тут були свобода і рівність – усі мали рівні права та обов'язки. Водночас на Січі дотримувалися жорсткої дисципліни, адже відповідальність була запорукою успіхів козаків під час військових походів. Козак в українській культурі – звитяжний воїн, котрий служить своїй Батьківщині, боронить віру, гідність та звичаї всього українського народу. Саме з козацького роду вийшли відомі всьому світу діячі національного відродження України. Й нині сотні тисяч нащадків козаків розвивають кращі традиції своїх предків, які є для них взірцем доблесті, шляхетності, відданості Вітчизні [4].

**Учень 3. «Покрова Пресвятої Богородиці: свято духовності й честі»** (інформація про історію та легенди щодо походження свята, відображення подій, що стали підставою для свята).

Велике свято Покрови Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії для усіх православних є одним з найбільших релігійних свят осені. Над вивченням його історії працювали багато вчених з усього світу, але неточності й досі залишаються. Назва самого свята пов'язана з назвою частини одягу Пресвятої Богородиці – головного покривала, або мафорія, що став називатися на Русі «омофором». Існує декілька легенд щодо походження цього свята. Відповідно до одного з них давнє язичницьке плем'я намагалося захопити головне місто всіх православних християн – Константинополь. Містяни звернулись молитвою до Богородиці із проханням про захист. Почувши їх молитви, Мати Христа врятувала людей, вкривши своєю покровою так, що вороги більше не могли їх побачити, і молилася разом з ними. І незабаром облогу вдалося зняти, війська противника відступили, і місто було врятовано. Відтоді й відзначається свято Покрова Пресвятої Богородиці. Відтоді Покрова асоціюється з заступництвом і захистом від ворога як видимого, так і невидимого.

Відзначення свята Покрови має глибоку історію в Україні. Хоча свято було впроваджене ще у часи хрещення Русі, особливе шанування Покрови Богородиці починається з XII століття, за князювання Андрія Боголюбського,

який і збудував Покровську церкву на річці Нерль. Українцям здавна була притаманна особлива любов, шанування і благоговіння перед святою Богородицею. Козаки настільки глибоко й щиро шанували образ Покрови Божої Матері, вірили у її силу й урочисто святкували цей день, що у народі закріпилася й друга назва свята – Козацька Покрова [4]. З давніх-давен Богородиця була покровителькою українського козацтва й усіх українських збройних формувань.

Саме на свято Покрови в Україні відбувалася Велика рада, на якій обирали гетьмана й визначали, як козацтву жити далі. Образ козака як українського лицаря і захисника рідної землі близький кожному українцю.

Особливо шанували Богородицю-Покрову запорізькі козаки. Вони мали на Січі церкву на її честь, а також ікону. Ідучи в похід на ворога, козаки відправляли молебень до своєї Покровительки. Повернувшись щасливо з походу, складали їй подяку. Крім того, свято Покрови було надзвичайно шанованим і серед українського селянства: другого місяця осені чекали з особливим нетерпінням, адже з Пречистої, тобто з 14 жовтня, дозволялося справляти весілля. У народі так і казали: "Жовтень на весілля багатий", а сам місяць називали ще "весільником".

На честь Покрови в Україні збудовано чимало храмів. Однією з найстаріших є Покровська церква в селі Сутківці Хмельницької області, зведена у 1467 році як фортеця. Нині ця унікальна споруда – чинний храм і музей водночас.

**Вихователь.** Захисники й захисниці є володарями славетного духу козацтва, який існує споконвіку, а зараз прокинувся й допомагає бити ворога, наближати нашу перемогу та надихає кожного з нас робити все можливе заради неї. У День захисників і захисниць українці вшановують мужність та героїзм захисників незалежності й територіальної цілісності України [7].

Дякуємо захисникам України! Нехай Пресвята Богородиця береже всіх під своїм Святим Покровом!

## Список використаних джерел

1. Заходи до Дня захисників і захисниць України: анонс *ДОН ОМР* веб-сайт. URL: <https://osvita-omr.gov.ua/zakhody-do-dnia-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-ukrainy-anons/> (дата звернення 27.10. 2022).
2. Лазоренко Л. В. Сценарій свята до дня козацтва *На Урок*: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/scenariy-svyata-do-dnya-kozactva-305678.html> (дата звернення 27.10. 2022).
3. 50 мітингів у 50 містах: День Захисника України відзначатимуть у всьому світі. *Суспільне. Новини*: веб-сайт. URL: <https://susplne.media/293538-50-mitingiv-u-50-mistah-den-zahisnika-ukraini-vidznacatimut-u-vsomu-sviti/> (дата звернення 27.10. 2022).
4. Один день – три величних українських свята: бібліогр. покажч. / уклад. Т. Петруня ; ред. Л. Голубенко ; Миколаїв. обл. універс. наук. б-ка. – Миколаїв, 2020. – 46 с. – (Календар: свята, події, дати; вип. 6) URL: <http://www.reglibrary.mk.ua/arc/svjata.pdf> (дата звернення 25.10. 2022).
5. Печенюк А. В 50 містах світу пройдуть мітинги до Дня захисників і захисниць України *Уніан*: веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/world/v-50-krajinah-svitu-proyduť-mitingi-do-dnya-zahisnikiv-i-zahisnic-ukrajini-12009306.html> (дата звернення 27.10. 2022).
6. Попова О. Ф. Сценарій до Дня Захисника України «Слава незламним захисникам» *Ерудит.нет*: веб-сайт. URL: <https://erudyt.net/vixovni-zahodi/den-zahysnyka-vitchyzny/stsenariy-do-dnia-zakhysnyka-ukrainy-slava-nezlamnym-zakhysnykam-konspekt-prezentatsiia.html#more-13436> (дата звернення 26.10. 2022).
7. Сьогодні – День захисників і захисниць України веб-сайт. URL: <https://promin.cv.ua/2022/10/14/sohodni-den-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-ukrainy.html> (дата звернення 27.10. 2022).

## **ЗВІТ ДИРЕКТОРА НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ ЗА 2021 – 2022 н.р.**

У 2021-2022 н.р. діяльність ліцею була спрямована на виконання законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Освітньої програми, плану роботи на 2021-2022 навчальний рік. Заклад працював над реалізацією системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти, продовжив роботу над науково-методичною темою ліцею «Соціалізація ліцеїстів в умовах профільної середньої освіти» та роботу з формування життєвих компетентностей учнів. Основним завданням педагогічного колективу було забезпечення якісної освіти, створення необхідних умов для всебічного розвитку та соціалізації ліцеїстів в умовах викликів сучасності.

У закладі працювало 14 непедагогічних працівників, 41 педагогічний працівник, із них: 22 – «спеціаліст вищої категорії», 8 – «спеціаліст першої категорії», 4 – «спеціаліст другої категорії», 5 – «спеціаліст», 2 спеціалісти 12 тарифного розряду, 3 – доктори наук, професори кафедр НДУ імені Миколи Гоголя, 10 – кандидати наук, доценти кафедр НДУ імені Миколи Гоголя, 4 – відмінники освіти України, 11 – вчителі-методисти, 3 – старші вчителі, 4 – лауреати Премії Софії Русової, 1 – лауреат премії Верховної Ради.

Методична та виховна робота, виконання планів, ведення документації узагальнено наказами по ліцею. За період із 01.09.2021 по 01.06.2022 було підготовлено наказів по ліцею – 302, опрацьовано 371 вхідних та 348 вихідних документів. Згідно з планом роботи на 2021-2022 н.р. проведено 3 спільні засідання ПР і РЛ, 8 засідань ПР, 11 нарад при директорові, 4 засідання АК, по 4 – ПК та НМР. Під час карантинних обмежень та в умовах введення військового стану адміністративні рішення доводились до працівників із використанням сайту ліцею, освітньої платформи G Suite for Education та із застосуванням можливих засобів зв'язку.

Із 21.03.2022р., тимчасово на період воєнного стану та виконання заходів із забезпечення національної безпеки, для педагогів були змінені умови праці шляхом переведення їх на дистанційну форму роботи з віддаленим доступом до робочого місця та комп'ютера з дотриманням встановленого в ліцеї режиму праці та визначення їм робочого місця за місцем їхнього фактичного перебування (5 педагогів перебувало за кордоном, 4 – за межами територіальної громади). Упродовж навчального року дистанційне навчання тривало 16 тижнів, було оголошено додатково три тижні канікул.

Адміністрацією було визначено питання, які є ключовими: система забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти; безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу; організація роботи в умовах воєнного стану, карантинних обмежень та із застосуванням технологій дистанційного навчання, харчування учнів, медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням; атестація педагогічних працівників; підвищення кваліфікації педагогів; науково-методичний та психологічний супровід освітнього процесу; науково-методична робота педагогів; робота з обдарованими учнями; діяльність учнівського самоврядування та Ради профілактики; співпраця з батьківською радою та благодійним фондом «Ніжен». Найбільша увага приділялась питанню організації освітнього процесу під час дистанційного навчання та забезпечення психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Протягом року діяли чотири предметні кафедри, основним завданням яких було удосконалення методики проведення освітніх заходів та фахової майстерності.

Упродовж року педагоги та учні були учасниками науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, марафонів, фестивалів, конкурсів, творчих проєктів різних рівнів. Особлива увага приділялась поширенню педагогічного досвіду за межі закладу: маємо 20 публікацій педагогів та 4 публікації учнів під керівництвом учителів, видрукувано Науково-методичний Вісник ліцею

№2(20), №1 (21), підготовлено електронну версію XVII збірки учнівських поезій «Стежка до Шевченка».

Протягом навчального року вчителі ліцею були тьюторами, адміністраторами, модераторами, фасилітаторами, доповідачами, членами журі різних конкурсів, зокрема входили до складу журі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАНУ – Н. Бойко (обласний етап), Ю. Давиденко, О. Капленко (міський етап); Л. Павлюк, Л. Петренко, Н. Фесенко, Т. Шмаглій – до складу журі всеукраїнських учнівських предметних олімпіад (обласний етап); В. Харченко був тьютором Чернігівської Інтернет-школи «Юний програміст»; Л. Павлюк – фасилітатором спільного проєкту МОНу та Британської Ради в Україні «Професійний розвиток вчителя іноземної мови» на міжнародній ОТС платформі Британської ради по програмі підвищення кваліфікації вчителів англійської мови закладів базової середньої освіти, які навчають учнів 5-9 класів в умовах реформування іншомовної галузі освіти відповідно до положень Концепції «Нова українська школа».

Завершило навчальний рік 178 учнів, із них 22 ліцеїсти брали участь в освітньому процесі, перебуваючи за кордоном (14 випускників), 4 – за межами територіальної громади. За результатами річного оцінювання 160 учнів, що складає 90%, закінчили навчальний рік на високому та достатньому рівнях, 18 (10%) учнів – на середньому, 26 ліцеїстів нагороджено Похвальним листом, 69 – Похвальною грамотою, 7 – Золотою та 7 – Срібною медалями, 45 батькам оголошено подяку за високі досягнення в навчанні учнів. Для підготовки до складання НМТ упродовж червня 2022 року було організовано проведення консультацій із математики, української мови, історії України. 5 учнів склали НМТ 2022 на 200 балів, 2 з них із двох предметів (В. Бойко з історії України (вчитель О. Рябцева), М. Примоченко з української мови (вчитель А. Кайдаш), І. Страшна з математики (вчитель Т. Шмаглій), Я. Яловська з математики (вчитель С. Карпенко) та історії України (вчитель Л. Дудка), К. Булда з математики (вчитель С. Карпенко) та історії України (вчитель О. Рябцева))

Для здійснення внутрішнього моніторингу якості освіти у I семестрі вивчався рівень навчальних досягнень учнів шляхом проведення директорських контрольних робіт у формі ЗНО: з української мови та літератури в усіх класах; у математичних класах – із математики (алгебра та геометрія); з історії України – у класах української філології; з англійської мови – у класах іноземної філології. У зв'язку із скасуванням проведення навчальної практики у II семестрі ДКР не проводилися. Упродовж року вивчався стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів з технологій, захисту України, біології та екології, англійської мови. Результати узагальнені наказами по ліцею.

Згідно з планом роботи ліцею організовано та проведено ліцейський етап всеукраїнських олімпіад із навчальних дисциплін, результати узагальнені наказом по ліцею (від 29.02.2022р. №41-Н). Сім учнів стали призерами III етапу, отримавши: 1 диплом I ступеня ( екологія, В. Іванова, вчитель С. Сліпак), 1 диплом II ступеня (екологія, В. Шевченко, вчитель С. Сліпак), 5 дипломів III ступеня (українська мова та література, С. Гречуха, вчителі В. Хомич, Ю. Бондаренко; математика, Р. Малецький, вчитель Т. Шмаглій, Л. Бойко, німецька мова, О. Шимко, вчитель Н. Фесенко, географія, А. Руденко, В. Єсипенко, вчитель І. Гах). Протягом семестру учні були учасниками Всеукраїнської дистанційної олімпіади «Всеосвіта», Всеукраїнської Інтернет – олімпіади «На урок».

Продовжило свою роботу ліцейське наукове товариство «Інтелектуал» (керівник С. Сліпак), до складу якого входило 33 учні. На II етапі конкурсу-захисту МАНу 9 учасників стали переможцями, а саме: диплом I ступеня – 1 учень (Р. Кривуця – н.к. Л. Кузьменко), II ступеня – 5 (Ю. Зінченко – н.к. О. Дудченко; М. Примоченко – О. Капленко; Р. Малецький – Ю. Дерід; А. Гаряча – Л. Дудка, Л. Хомич – М. Потапенко), III ступеня – 3 (А. Кондращенко – н.к. Ю. Давиденко; В. Прощенко, Д. Коченко – Н. Івахно), одна учениця стала учасником III етапу (Л. Хомич), троє – отримали дипломи III ступеня (Р. Кривуця, М. Примоченко, А. Гаряча).

Успішно працює наукове товариство «Юних філологів» (керівник А. Кайдаш). Дистанційно було проведено XVII Регіональний конкурс учнівської творчості «Стежка до Шевченка». Сорок два учасники представили свою творчість у віковій категорії «Середні класи» та «Старші класи» в номінації «Поезія», «Старші класи» в номінації «Проза» та в окремій номінації «За наполегливість в освоєнні поетичних ланів». За результатами конкурсу переможці та учасники отримали дипломи та сертифікати, усім надіслано електронний варіант збірника поезій.

Виховна робота в класних колективах була забезпечена психологічним супроводом й організована з урахуванням індивідуальних здібностей, інтересів, потреб учнів та вимог воєнного стану в країні. Важливим аспектом стали громадянсько-патріотичний та профорієнтаційний аспекти виховної роботи. Упродовж навчального року були проведені згідно з планом роботи та Календарем пам'ятних дат численні заходи.

Із 21.03.2022р. виховні заходи проводились в онлайн режимі, зокрема:

- віртуальна виставка креативних постерів з мапою думок «Європейські цінності – зміст мого життя»;
- презентації міні-проектів «Поважаю європейські цінності – будую сучасну Україну»;
- тематичні відеоролики (до Дня вишиванки, Дня Гідності та свободи, «Повертайтеся живими!»);
- віртуальні подорожі й виставки;
- інтелектуальні ігри;
- тематичні заходи до Дня Європи, до річниці аварії на Чорнобильській АЕС.

Було проведено підсумки конкурсу «Ліцейський Олімп», визначено претендентів на нагородження в номінаціях: Кривуця Роман – відповідальність року, Зінченко Юлія – відкриття року, Резвін Катерина – майстриня року, Каїка Інна – старанність року, Хомич Лада – красзнавець року, Примоченко Марина – співачка року, Прощенко Вероніка – майстер поетичного слова року, Карпенко

Артур – активіст року, Кондращенко Аліна – художник року, Лесенко Софія – фотограф року, Приходько Світлана – спортсмен року, Дворська Яна – хореограф року, Шевченко Валерія – старанність року, Малецький Роман – гордість ліцею, Іванова Вікторія – надія року.

За результатами року рішенням спільного засідання ПР та РЛ рекомендовано нагородити: Сліпак Світлану Михайлівну – заступника директора з НВР – Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України за сумлінну працю, професіоналізм, вагомий внесок у справу навчання й виховання підростаючого покоління, Почесною грамотою Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації за вагомий внесок у справу навчання й виховання підростаючого покоління: Гах Інну Михайлівну – вчителя географії, Дерід Юлію Юріївну – вчителя фізики та астрономі., Дудку Ларису Олексіївну – вчителя історії, Івахно Наталію Олексіївну – вчителя української мови і літератури, Потапенка Максима Васильовича – керівника гуртка, Фесенко Наталію Миколаївну – вчителя німецької мови, Хомич Вікторію Іванівну – вчителя української мови, Шмаглій Тетяну Михайлівну – вчителя математики.

Протягом року покращено матеріально-технічну базу закладу, придбано предмети, матеріали, обладнання та інвентар. За рахунок коштів загального фонду бюджету профінансовано витрати на загальну суму 9775,5 тис. грн., зокрема предмети, матеріали, обладнання та інвентар – 88,8 тис. грн., медикаменти для кабінету медсестри – 33,7 тис. грн.

Надходження плати за надані додаткові освітні послуги на спеціальний рахунок становили 165,1 тис. грн. Використання коштів спеціального фонду – 159,2 тис. грн. (заробітна плата – 149,2 тис. грн., оплата послуг – 3,6 тис. грн. («Інтернет»); енергоносії (тепло, електроенергія, вода ) – 6,4 тис. грн.).

Отримано благодійної допомоги – 100,6 тис. грн., в т.ч. в натуральній формі 63,1 тис. грн.: термопот STALGAST 751192 – 3,9 тис. грн. грн. мікрохвильові печі SAMSUNG VS23R3614AS/BW – 6,4 тис. грн., БФП струменевий HP DeskJet 2710 з Wi-Fi – 2,1 тис. грн., точки доступу Ubiquiti

Unifi 6 Lite – 19,9 тис. грн., точки доступу Ubiquiti Unifi 6 Lite – 18,1 тис. грн., гумові килимки – 0,4 тис. грн.; пілосос – 3,0 тис. грн.; благодійна допомога вчителям, що проводили заняття в ШМЛ – 7,2 тис. грн.; відра – 0,2 тис. грн.; плакат – 0,4 тис. грн.; лампи світлодіодні – 1,5 тис. грн.

Використано благодійної допомоги в грошовій формі: 47,0 тис. грн. (ліцензування кабінету медсестри – 2,3 тис. грн. оплата точки доступу TP-link EAP245, комутатор TP-link TL – S91218MP – 20,0 тис. грн., телекомунікаційні кабелі, коробки – 4,7 тис. грн., оплата послуги з побудови, створення та впровадження локальної мережі доступу до Internet – 20,0 тис. грн.

Станом на 01.06.2022 р. залишок коштів на рахунку благодійного фонду «Ніжен» становить 23712,38 грн., на благодійному рахунку в казначействі – 45168,84 грн., на спеціальному рахунку (додаткові освітні послуги) – 25 053,46 грн.

Результати аналізу роботи ліцею свідчать про сплановану, системну та потенційну роботу колективу. Разом із тим слід зазначити, що деякі питання потребують особливої уваги, зокрема забезпечення якості освіти в умовах дистанційної форми роботи та гарантування безпеки всіх учасників освітнього процесу в умовах військового стану в країні.

## ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

**Вантух Т. М.**, заступник директора з виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Волинець О. А.**, магістрантка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

**Гах І. М.**, вихователь Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Дудка Л. О.**, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель історії Ніжинського обласного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Житнікова С. М.**, учитель-методист математики Гімназії східних мов №1 м. Києва;

**Заплішний І. І.**, учитель фізичного виховання Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Івахно Н. О.**, аспірантка кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Іващенко А. С.**, учитель української мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Кайдаш А. М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель вищої категорії, учитель-методист, учитель української мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Капленко О. М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель української літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Карпенко С. І.**, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель математики Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Косяк І. І.**, учитель інформатики Ніжинської гімназії № 2;

**Мосейчук І. А.**, магістрантка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

**Олійник А. М.**, кандидат педагогічних наук, учитель-методист української мови та літератури Гімназії східних мов №1 м. Києва;

**Орищенко Є. В.**, магістрант Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

**Павлюк Л. М.**, учитель-методист, учитель англійської мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Прокопенко О. І.**, учитель української мови і літератури Ніжинської гімназії №2;

**Савченко М. П.**, заступник директора з навчально-методичної роботи, учитель історії Київської гімназії східних мов №1, заслужений вчитель України;

**Фесенко Н. М.**, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель німецької мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

**Шевчук Т. М.**, директор Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради, учитель-методист;

**Шмаглій Т. М.**, учитель математики Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

**ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ  
ДО «НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ВІСНИКА  
НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ  
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р.**

До друку приймаються наукові статті, методичні розробки уроків науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, професійно-технічних училищ тощо.

Збірник буде формуватися з наступних **секцій:** *гуманітарні науки; природничо-математичні наук; соціально-психологічна та виховна робота.*

**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ:**

**Редакційна колегія приймає до збірника наукові статті, які містять необхідні елементи:**

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;

формулювання цілей статті (постановка завдання);

виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

**Редакційна колегія приймає до збірника методичні розробки уроків, виховних годин, які містять усі вимоги, необхідні для відповідних матеріалів.**

1. Матеріали подаються українською, англійською, німецькою або російською мовами в друкованому та електронному варіантах від 6 сторінок.

2. Формат аркуша А 4 (29 см x 21 см), орієнтація – книжна, **тільки версії Word 2003**, шрифт Times New Roman 14 пт, абзац – 1,25 см, міжрядковий інтервал 1,5 з розмірами полів: верхнє – 20 мм, ліве – 20 мм, праве – 20 мм, нижнє – 20 мм.

3. Назва статті друкується великими літерами по центру.

4. Під заголовком статті малими літерами – прізвище, ініціали автора, посада та місце роботи.

5. **Нумерація сторінок не виставляється.**

6. **Статті публікуються в авторській редакції.**

Стаття до друку подається на електронну адресу i.natali10@ukr.net українською, англійською, німецькою мовою на папері формату А4 через 1,5 інтервал, шрифт – 14-й кегель (обсяг статті – 6–15 сторінок).

\*Додаткова інформація: гонорар за публікацію не сплачується; матеріали підлягають внутрішньому рецензуванню, яке здійснюється членами редакційної колегії та фахівцями відповідної галузі; редакція залишає за собою право на редагування і відхилення статей; автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому особисто, точність викладених у роботі фактів (даних) та якість перекладу цитат з іномовних джерел (за наявності). Передрук опублікованих матеріалів збірника здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Науково-популярне видання

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО  
ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ  
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Видано в авторській редакції

Укладачі: *Н. О. Івахно, Т. М. Шмаглій*

Науково-методичний збірник. 2022. Випуск 2 (22).

Верстка, макет: *Т. М. Шмаглій*

Дизайн обкладинки: *Л. І. Лисенко*

---

Підписано до друку  
Гарнітура Times.

р. Формат 60x84/16.  
Ум. др. арк 5,54.  
Тираж 300 прим. Зам.№

Папір офсет.  
Обл.-вид. арк. 4,43.

---

Видавець ПП Лисенко М.М.  
16600, м. Ніжин Чернігівської області,  
вул. Шевченка, 26 В.  
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру  
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції  
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.